

UGIFTE MØDRE

ELSE ØYEN

UNIVERSITETSFORLAGET

U-BØKENE

POPULÆRVITENSKAPELIGE BILLIGBØKER

NORGES HISTORIE

1. Andreas Holmsen
Fra de eldste tider til eneveldets
innførelse i 1660, kr. 13,—, ill.
 2. Magnus Jensen
Under eneveldet 1660—1814,
kr. 6,90, illustrert
 3. Unionstiden 1814—1905, kr. 8,90,
illustrert
 4. Fra 1905 til våre dager, kr. 11,—, ill.
 5. GRUNNLOVEN VÅR
Utgave for selvstudium ved
Tønnes Andenæs kr. 6,85, illustrert
Arne Næss
- ## FILOSOFIENS HISTORIE
6. Bind 1: Fra oldtid til renessanse,
kr. 9,95
 7. Bind 2: Fra renessansen til vår
egen tid, kr. 9,95
- Jeremi Wasiutyński
- ## UNIVERSET — SKAPELSE OG UTVIKLING
- Fra urkjørnens sprengning til
månens erobring, kr. 15,90,
45 plansjer, 2. rev. opplag
9. Arne Næss
GANDHI OG ATOMALDEREN
kr. 6,90
 10. Arvid S. Kapelrud
FRA ISRAELS PROFETER TIL DE
VISE MENN kr. 5,85
 11. Frede Castberg
JURIDISKE STRIDSSPØRSMÅL I
NORGES POLITISKE HISTORIE
kr. 5,85
 12. Paul-Henri Spaak
HVORFOR NATO? Utsolgt
 13. Viggo Brun
REGNEKUNSTEN I DET
GAMLE NORGE
Fra Arlids tid til Abel.
Utsolgt

14. Knut Langfeldt
MOSKVATESENE I NORSK
POLITIKK kr. 7,90, illustrert
15. Leo Eitinger og Nils Retterstøl
HVORDAN OPPSTÅR
NEVROSER? 2. utg. Kommer
16. Kristian Bloch
KONGENS RÅD
Regjeringsarbeidet i Norge,
kr. 7,90, illustrert
17. Ull Hafsten
OSLO-TRAKTEN GJENNOM
10 000 ÅR
Myrer og tjern forteller, kr. 5,90,
illustrert
18. Ernst Sinding
DEN GUDDOMMELIGE
KOMEDIE
En innføring i Dantes «Divina
Commedia», kr. 6,90
19. INDIA
Kultur og samfunn. Red. av Tor
Fr. Rasmussen, kr. 9,95, illustrert
20. Magnus Berg
LAKS OG LAKSEFISKE kr. 5,10,
illustrert
21. Rolf Vige
KNUT HAMSUNS «PAN» kr. 6,15
22. Ragnar Rommetveit
EGO I MODERNE PSYKOLOGI
kr. 9,75
23. Nils Ørvik
NORSK SIKKERHETSPOLITIKK
1920—1939 kr. 6,15
24. Thomas Chr. Wyller
FRIGJØRINGSPOLITIKK
Regjeringsskiftet sommeren 1945,
kr. 9,70
25. Jens Arup Seip
FRA EMBEDSMANNSSTAT TIL
ETTPARTISTAT OG ANDRE
ESSAYS kr. 8,70

Oversikten fortsettes på tredje omslagsside.

UGIFTE
MØDRE

EN BOK

ELSE ØYEN

UGIFTE
MØDRE

*En sosiologisk
undersøkelse*

UNIVERSITETSFORLAGET

© Universitetsforlaget 1966

Trykk: Thronson & Co

Forord

I begynnelsen av 1962 ble det på initiativ av Det kgl. departement for familie- og forbrukersaker satt i verk en sosiologisk undersøkelse av den ugifte mors stilling i det norske samfunn. Hensikten med undersøkelsen, som undertegnede fikk ansvaret for, var å samle en del faktiske opplysninger om den ugifte mor, samt å prøve å se hennes situasjon som en del av en større sosial sammenheng.

Det var mange som bidro til at dette arbeid kunne bli gjennomført. Først og fremst vil jeg få takke Departementet for familie- og forbrukersaker, Norges almenvitenskapelige forskningsråd og Oslo kommune for økonomisk støtte. Dernest vil jeg gjerne få takke Institutt for Samfunnsforskning ved direktør Erik Rinde for arbeidsplass og et godt og givende miljø. En rekke av medarbeiderne ved dette institutt har gitt verdifulle råd og veiledning gjennom arbeidet med prosjektet, og flere har kritisk gjennomlest hele manuskriptet eller deler av det. Særlig vil jeg takke direktør Sverre Brun-Gulbrandsen, professor Torstein Eckhoff og forskningsleder Harriet Holter. En helt spesiell takk går til kontorsjef, mag. art. Dagfinn Ås som gjennom hele arbeidet har vært til stor hjelp med så vel tekniske som faglige råd.

Under datainnsamlingen hadde jeg uvurderlig hjelp fra overlege Eyvind Ek, Oslo helseråd, fra kontorsjef E. Øye, Oslo trygdekasse, fra bidragsfogd Arne Brettum i Oslo kommune, og fra mange andre rundt omkring i Oslo folkeregister, Oslo ligningsvesen og i Oslo statistiske kontor. Dessuten gjorde intervjuerne en meget fin innsats.

Den største takken må dog rettes til de mange ugifte mødre som kom meg i møte da jeg ba om deres hjelp til undersøkelsen.

Else Øyen.

INNHOOLD

Innledning	9
Fødsler utenfor ekteskap ifølge oppgaver fra offisielle kilder	14
Antallet av utenomekteskapelige fødsler 14 – Et tilbakeblikk 16 – Aldersfordelinger og reproduksjonsrater i og utenfor ekteskap 20 – Noen regionale forskjeller 24 – Oslo sammenlignet med resten av landet 24 – Sammendrag 27	
Fødsler utenfor ekteskap belyst gjennom data fra Bidragsfogden i Oslo	29
Bidragsfogden som institusjon 29 – Hvem mødrene var 31 – Hvem fedrene var 36 – Homogami eller heterogami 39 – Ytterligere opplysninger om de ugifte foreldre 43 – Sammendrag 46	
Antallet og fordelingen av ugifte mødre	48
Antallet av ugifte mødre 48 – Aldersfordeling, barnetall, geografisk fordeling og yrke 51 – Sammendrag 56	
En oppfølging av en årgang ugifte mødre over en 10-års periode	58
Analyse og beskrivelse 58 – Sammendrag 71	
Intervju-undersøkelsen, utvalg og metoder	73
Grunnlaget for utvalget 73 – Vurdering av utvalget 76 – Før-gifte, enslige mødre som kontrollgruppe 78 – Intervjusituasjonen 80 – Sammendrag 80	

Den ugifte mor og hennes sosiale omgivelser	82
Forholdet til foreldrene 82 – Forholdet til na- boene 86 – Tidligere og nye venner 88 – Den ugifte mors egen oppfatning av samfunnets hold- ning 89 – Sammendrag 90	
Den ugifte mor og barnets far	94
Akseptbarheten av forholdet 94 – Forholdet til barnets far 99 – Den ugifte fars rettslige og sosiale stilling 103 – Sammendrag 106	
Den ugifte mor og barnet	109
Tiden før fødselen 109 – Tiden etter fødselen 112 – Pass og stell av barnet 114 – Sammendrag 116	
Den ugifte mors sosiale bakgrunn	118
Yrke 118 – Utdanning 120 – Økonomi 124 – Boligforhold 127 – Problemer og ønsker 131 – Sammendrag 134	
Seleksjonsprosessen	138
Fremstilling av seleksjonsprosessen 138 – Nor- mene for ugifte kvinners seksuelle atferd 139 – Ekteskap som selektiv faktor 142 – Abort som selektiv faktor 144 – Fødsler utenfor ekteskap 148 – Adopsjon som selektiv faktor 149 – Ugifte mødre 150 – Sammendrag 151	
Den ugifte mor og samfunnet	153
Hvem er det som blir ugift mor 153 – Den ugifte mor og fremtiden 159 – Ugifte mødre som sosialt problem 164	
Noter	166
Register	179

Innledning

Når det blir bestemt at det skal være en sosiolog i stedet for for eksempel en psykolog eller en historiker som skal lage en bestemt undersøkelse, er det allerede foretatt en innstramning av oppgaven og en understrekning av visse aspekter som mer vesentlige enn andre. For sosiologen vil som alle de andre danne sine problemstillinger i overensstemmelse med sin faglige bakgrunn og dens begrensninger.

Sosiologen vil ikke stanse opp ved individet og prøve å forklare dets atferd og motiver i hver enkelt handlingseenhet, men vil heller prøve å samle systematisk kunnskap om det som gjelder *generelt* for *grupper* av individer i samhandling med andre grupper i samfunnet. Han vil understreke det *sosiale* aspekt og vise at alle disse grupper er deler av en større sammenheng. Skal sosiologen ta fenomenet ugifte mødre opp til behandling, vil det være rimelig å se det i lys av de institusjonelle mønstre som hersker i samfunnet. For å kunne forstå den unormale atferd er det som regel nødvendig også å undersøke den *normale* atferd. Men det er ikke ut fra sine egne verdier eller normer at sosiologen klassifiserer atferd som normal eller unormal. Han reiser i stedet spørsmål om hvilke grupper det er som definerer en bestemt atferd som

normal eller unormal. Han prøver for eksempel å kartlegge gruppenes toleransegrenser, for disse grensene trekkes ofte noe forskjellig i de forskjellige grupper. Og det som nærmest er syndig innenfor én gruppe, kan godt være normalt og høyverdig innenfor en annen. Videre kan sosiologen reise spørsmål om hvilke virkninger avvikende atferd har for gruppen, og hvilke sanksjoner gruppen er villig til å anvende overfor dem som avviker. Han kan reise spørsmål om hvem avvikerne er, dvs. hvordan de er plassert i gruppestrukturen. Og alt dette kan bidra til å forklare hvorfor avvikerne har oppført seg på en måte som ikke er i samsvar med gruppens normer.

Legalt har riktignok ikke samfunnet tatt skrittet til å straffe den ugifte mor. Tvert imot gir samfunnet henne jo til en viss grad støtte til oppfostringen av barnet. Dette skyldes samfunnets generelle verdioppfatninger om bevaring av menneskeliv, en positiv verdiorientering som ikke kan brukes spesifikt og negativt selv i ekstreme avvikertilfelle. På en tid da den humane innstilling var mindre utbredt, kunne ugifte mødre faktisk straffes legalt. Men samfunnet har andre sanksjoner enn de legale til rådighet. For mange vil de *uformelle* sosiale sanksjoner fortone seg som et større onde enn de legale sanksjoner, og det er ingen tvil om at i langt de fleste tilfelle vil den *uformelle sosiale kontroll* være mer virkningsfull enn den formelle, legale kontroll. De sosiale sanksjoner spenner over et vidt register som går fra en diskret rynken på nesen til fullstendig utstøtelse av medlemsgruppen.

Samfunnet er på ingen måte en homogen gruppe, der alle tenker og handler likt. Det består av mange grupper som vel stort sett er enige om at et barn bør fødes innenfor ekteskap, men som likevel oppfatter ugifte mødre på forskjellig måte og behandler dem på forskjellig vis. I Danmark var det i 1946 stor oppstandelse da en kvinnelig skoleinspektør fikk et barn uten å være gift og offentlig forsvarte sin atferd. Diskusjonen nådde til Norge, og Norsk Gallup benyttet da anledningen til å stille følgende spørsmål til et tverrsnitt av befolkningen: «Mener De det er riktig eller galt at en ugift kvinne i offentlig stilling beholder sin stilling hvis hun får et barn?»¹ Det var 70 prosent som mente at hun burde få beholde sin stilling, mens 19 prosent mente at hun ikke burde få beholde stillingen, og 11 prosent som enten ikke kunne eller ville uttale seg. Kvinnene var noe strengere enn mennene i sin dom, mens de yngre blant dem som ble spurt, var noe mer liberale i sitt syn enn de eldre. De høyere inntektsklasser var mindre innstilt på at den ugifte mor skulle få beholde stillingen enn de med lavere inntekt. En sammenligning mellom landsdeler viser størst forskjell mellom Nord-Norge og Sørlandet. I Nord-Norge var 77 prosent for at hun skulle få beholde stillingen. På Sørlandet var bare 42 prosent for. De store byene, Oslo, Bergen og Trondheim, hadde de mest aksepterende holdninger. Svarene på spørsmålet ble også sammenholdt med politisk tilhørighet. Tilhengerne av at den ugifte mor i offentlig stilling skulle få beholde stillingen fordelte seg da slik: Kommunistpartiet – 96 prosent, Arbei-

derpartiet – 77 prosent, Høyre – 73 prosent, Bondepartiet – 60 prosent, Kr. Folkeparti – 57 prosent, Venstre – 53 prosent.

Ovenstående eksempel kan minne oss om at avvik ikke er noe absolutt fenomen, men at det blir definert gjennom normene i de forskjellige grupper i samfunnet. Den ugifte mor betraktes som avviker alt etter hvem som bedømmer henne. Og hun definerer seg selv som avviker alt etter hvilken gruppe i samfunnet hun selv tilhører eller mener seg å tilhøre.

Boka faller i tre deler. Den første delen, som består av fire kapitler, er hovedsakelig basert på annenhånds opplysninger, slik som de forekommer i den offisielle statistikk, i fødselsmeldingene, i bidragsfogdenes og helserådenes arkiver, i folkeregistrene og andre steder. Her er det ved hjelp av en del bakgrunnsvariabler forsøkt fremstilt et statistisk bilde av den ugifte mor, med de endringer som har funnet sted og de endringer som kanskje vil finne sted. Annen del beskriver resultatene fra en intervju-undersøkelse foretatt blant ugifte mødre i Oslo. Tredje del inneholder noen mer generelle betraktninger omkring hvem det egentlig er som blir ugifte mødre, en oversikt over de forklaringer man har hatt på fenomenet, samt de virkninger disse forklaringer har hatt på de sosialpolitiske tiltak overfor ugifte mødre.

Bruken av uttrykket «ugift mor» er ikke fullstendig entydig gjennom hele boka. Der offisiell statistikk er brukt som kilde, tilhører ugifte mødre én av følgende kategorier:

1. Kvinner som foder et barn uten å ha inngått ekteskap.

2. Kvinner som tidligere har vært gift, men som når fødselen skjer, enten er skilt, separert eller enke, når barnet ikke er konsipert av den mann kvinnen var gift med.

3. Gifte kvinner som foder et barn og det er godtgjort (legalt) at faren er en annen enn den kvinnen er gift med.

I intervju-undersøkelsen omfatter «ugifte mødre» for eksempel bare den første kategori. Definisjonene er gjentatt på de relevante steder.

Man vil se at vi stort sett har konsentrert oss om tiden *etter* barnets fødsel. Dessuten har vi i intervju-undersøkelsen først og fremst behandlet situasjonen til de mødre som har beholdt barnet hos seg. Dette er bare noen av de begrensninger vi har satt. Mange ville ha synes at undersøkelsen også burde ha omfattet barna, eller i alle fall mødrene til de barn som ble adoptert bort eller satt i barnehjem. Men mange slike interessante problemer har vi måttet la ligge, fordi vi for overhodet å kunne komme i gang, måtte bestemme oss for å starte i et hjørne av dette enorme feltet.

Fødsler utenfor ekteskap ifølge oppgaver fra offisielle kilder

ANTALLET AV UTENOMEKTESKAPELIGE FØDSLER

Oppgavene over de *absolutte* antall fødsler utenom ekteskap over en årrekke, er bare av begrenset verdi. Saktens kan vi iakttta svingninger fra år til år, vi kan se når tallet har vært ekstra høyt og når det har vært ekstra lavt. Men vi får et mye klarere bilde av forholdene om vi omsetter oppgavene til relative tall. Det er imidlertid ikke så helt enkelt å få fram pålitelige, relative tall, og vi skal se at hvilken metode vi enn velger, så er det problemer med den.

Den vanligste fremgangsmåte har vært å sette antall levendefødte utenfor ekteskap i forhold til antall *levendefødte innenfor ekteskap*, eller helst i forhold til det *totale antall levendefødte*. I Norge ble det i 1963 født 2 437 barn utenfor og 60 853 innenfor ekteskap. Det vil si at 3.9 prosent ble født utenfor ekteskap. Men et prosenttall som dette kan være misvisende dersom vi ønsker å gjøre sammenligninger av samme befolkning på forskjellige tidspunkter, eller forskjellige befolkninger på samme tidspunkt. Tallet vil for det første variere med varierende ekteskapelige fødselstall. Dessuten vil befolkningens aldersstruktur ha innvirkning på tallene; det er jo forskjellige alders-

grupper av kvinner som føder barn utenfor og innenfor ekteskap. Siden det ikke er ofte at én og samme kvinne føder mer enn ett barn utenfor ekteskap,¹ kan det være noe bedre å sette levendefødte utenom ekteskap i relasjon til antall *første* levendefødte innenfor ekteskap. For hvert 100 førstefødte innenfor ekteskap ble det i Norge i 1963 født 11.7 barn utenfor ekteskap.

En annen metode ligger i å sette antall fødte utenfor ekteskap i relasjon til *antall inngåtte ekteskap*. Eilert Sundt gjorde bruk av denne metoden. Hans tankegang var at en mann og en kvinne som fikk et barn sammen uten å være gift, inngikk et «naturlig» ekteskap som på visse punkter kunne sidestilles med et «ordentlig» ekteskap. I de høyere lag blant bondebefolkningen var kvinnens fruktbarhet visse steder en forutsetning for ekteskap, og blant de lavere lag kunne det være bryllupsseremonien som måtte utsettes på grunn av økonomiske vansker.² Denne metode for måling av utenomekteskapelige fødsler hadde altså andre forutsetninger enn den har i dag.

Det er her en meget viktig kjensgjerning at giftermålsalderen har gått nedover gjennom de siste generasjoner. I 1900 lå kvinners gjennomsnittsalder ved førstegangs inngåelse av ekteskap på 25.8 år. I 1963 var gjennomsnittsalderen 23.9 år. En konsekvens av denne nokså drastiske endring må være at en langt mindre andel av kvinner i reproduktiv alder er ugifte, dvs. den samlede «risiko» for å føde barn utenfor ekteskap må selv under ellers like vilkår ha blitt betydelig mindre. Variasjoner over tid burde kunne ses i sammenheng med denne omstendighet, og det er

derfor nyttig å kunne bruke et mål som setter antallet av barn født utenfor ekteskap i forhold til *antallet av ugifte kvinner i reproduktiv alder*. Et slikt mål kan raffineres ytterligere ved å gjøre det aldersspesifikt, dvs. man kan beregne særskilte rater for forskjellige aldersgrupper av ugifte kvinner.

Her er det godt å være klar over at kvinnene synes å gå inn i sin reproduksjonsdyktige alder noe tidligere enn for noen år tilbake, i og med at menstruasjonen begynner ved lavere aldre. Så mens nedgangen i giftermålsalder reduserer den totale risiko for å føde barn utenfor ekteskap, så vil det at den reproduksjonsdyktige alder begynner tidligere, bidra til å øke den samme risiko, om enn ikke i tilsvarende grad. Det må antas at dette har en viss innflytelse på variasjonene over tid når det gjelder barn født utenfor ekteskap pr. ugifte kvinner i alderen 15–19 år.

Det bør også nevnes at samtidig med at giftermålsalderen har gått nedover og dermed har redusert den totale «risiko» for barn utenfor ekteskap, så har proporsjonen av før gifte i reproduksjonsdyktig alder økt,³ og disse kvinner må forventes (under ellers like vilkår) å ha økt andelen av barn født utenfor ekteskap. Samspillet mellom en rekke faktorer er etter alt å dømme temmelig komplisert.

ET TILBAKEBLIKK

Tabell 1 er en oversiktstabell som spenner over tidsrommet fra 1766 til 1963. Den gir i absolutte tall de årlige gjennomsnitt både av barn født utenfor ekte-

skap og fødte i det hele tatt; den gir også oppgaver over antallet av inngåtte ekteskap. På grunnlag av disse tall er det beregnet to rater, den ene setter barn født utenfor ekteskap i forhold til det totale antall fødte, den andre raten setter barn født utenfor ekteskap i forhold til antall inngåtte ekteskap.

Som vi ser, er det gjennom de siste år blitt født rundt 2 300 barn utenfor ekteskap i Norge. Men tallet har vært mye høyere. Omkring 1880 nådde det opp mot 5 000. Antallet av levendefødte utenfor ekteskap pr. 100 levendefødte i alt har siden 1950 holdt seg mellom 3.5 og 4.1. Dette gjelder oppgavene for de enkelte år. Ifølge oppgavene i denne tabellen utgjorde de utenomekteskapelige barn den største andel av de totale barnekull i årene 1851–55, over 9 prosent. Fra begynnelsen av dette hundreår og fram til 1940 har andelen av barn født utenom ekteskap holdt seg bemerkelsesverdig konstant. Men det er verdt å legge merke til at det i samme tidsrom har vært en jevn og temmelig stor nedgang i antall levendefødte utenfor ekteskap, pr. 100 inngåtte ekteskap.

I okkupasjonsårene gikk antallet av barn født utenfor ekteskap opp. Dette gir seg utslag i begge typer relative tall i Tabell 1. Den vesentligste årsak til dette oppsvinget var krigsbarna, født av norsk mor og med tysk far. I langt de fleste tilfelle ble jo disse barn ikke legitimert.⁴

Når det gjelder oppgavene fra den første delen av det tidsrommet som Tabell 1 spenner over, bør de tas med visse reserver. Det var nok temmelig vanlig at selv om barnet kom før ektevielsen, så ble det av

presten ikke registrert som utenomekteskapelig dersom foreldrene giftet seg innen et kanskje nokså romslig tidsrom.⁵

Den viktigste konklusjon som kan trekkes ut av Tabell 1, er at de utenomekteskapelige fødsler opp mot vår egen tid har vist en sterk synkende tendens. Dette viser seg både i de absolutte tall, og i de to ratene som her er brukt. Flere faktorer har bidratt til denne nedgangen. Kunnskap om fødselskontroll og adgang til prevensjonsmidler har nok gjort sitt. Det har trolig også vært en betydelig økning i antallet av illegale aborter, fordi det vel må kunne antas at etter hvert som det generelle kunnskapsnivå har økt, er den utvei som ligger i en illegal abort, blitt stadig mindre skremmende.⁶

Levendefødte utenfor ekteskap, i forhold til levendefødte i alt og inngåtte ekteskap. Årlige gjennomsnitt.
Norge 1766—1963.

Tabell 1.

År	Gjennomsnittlig antall levendefødte utenfor ekteskap	Levendefødte utenfor ekteskap pr. 100 levendefødte i alt	Levendefødte utenfor ekteskap pr. 100 inngåtte ekteskap
1766—70	855	3.5	15.9
1771—75	758	3.5	14.1
1776—80	1134	4.9	18.6
1781—85	1104	4.8	18.4
1786—1800*	—	—	—
1801—05	1488	5.9	21.9
1806—10	1613	6.7	25.7
1811—15	1676	6.9	22.6
1816—20	2427	7.9	29.2
1821—25	2534	7.4	28.7

Tabell 1 (forts.).

År	Gjennomsnittlig antall levende- fødre utenfor ekteskap	Levendefødre utenfor ekteskap pr. 100 levende- fødre i alt	Levendefødre utenfor ekteskap pr. 100 inngåtte ekteskap
1826—30	2523	7.0	29.6
1831—35	2422	6.7	28.7
1836—40	2402	7.0	29.5
1841—45	3146	8.1	31.1
1846—50	3496	8.3	33.3
1851—55	4314	9.2	38.2
1856—60	4298	8.3	36.9
1861—65	4131	7.9	36.3
1866—70	4328	8.4	39.3
1871—75	4837	9.0	37.4
1876—80	4960	8.4	36.8
1881—85	4817	8.1	37.5
1886—90	4517	7.5	36.0
1891—95	4384	7.1	33.6
1896—1900	4849	7.4	32.8
1901—05	4558	7.0	32.8
1906—10	4114	6.6	29.2
1911—15	4267	7.0	27.9
1916—20	4424	7.0	24.8
1921—25	4126	6.9	24.3
1926—30	3485	7.0	20.7
1931—35	3011	7.0	16.2
1936—40	2823	6.3	11.3
1941—45	4098	7.3	17.1
1946—50	3233	4.9	11.2
1951—55	2282	3.7	8.5
1956—60	2249	3.6	9.3
1961—63	2378	3.8	9.9

* Data mangler.

Kilder: Statistiske Oversikter 1948, N.O.S. X — 178, tabell 14, p. 40.
 Statistiske Oversikter 1958, N.O.S. XI — 330, tabell 9, p. 20.
 Statistisk Årbok 1964, N.O.S. XIII — 142, tabell 24, p. 24.
 Folkemengdens bevegelse 1963, N.O.S. XII — 171, tabell 15,
 p. 20 og tabell 19, p. 29.

Nedgangen i ekteskapsalder og den tilsvarende nedgang i proporsjonen av ugifte kvinner i reproduktiv alder forklarer trolig en stor del av den generelle nedgang som Tabell 1 viser.

ALDERSFORDELINGER OG REPRODUKSJONSRATER I OG UTENFOR EKTESKAP

Tabell 2 viser hvordan fødsler i og utenfor ekteskap, samt førstefødsler i ekteskap fordeler seg med hensyn til morens alder, på grunnlag av data for 1940, 1950 og 1960. Det er her mange viktige trekk å påpeke. Når det gjelder fødsler innenfor ekteskap, har mødre i aldersgruppene under 25 år økt sin andel av totale barnekull. For mødre over 25 år har det vært nedgang. Økningen i tenåringsmødrenes andel i barnekullene er mest markert. I 1940 var 2 prosent av alle barn født i ekteskap født av tenåringsmødre, mens den tilsvarende prosent i 1960 var 5. Enda klarere er forskyvningene i tenåringsmødrenes andel av de førstefødte i ekteskap. I 1940 ble 4 prosent av de førstefødte i ekteskap født av tenåringsmødre. I 1960 var denne gruppens andel av de førstefødte 12 prosent. Økningen fra 1950 til 1960 er mye større enn fra 1940 til 1950.

Når det gjelder fødsler utenfor ekteskap, dominerer de helt unge mødre på en helt annen måte, og også her finner vi en meget klar økning. Fra 1940 til 1960 har de ugifte mødre i alderen 15–19 omtrent fordoblet sin andel av kullene av barn født utenfor ekteskap. I 1960 bidro tenåringsmødrene med nesten 30

Prosentvis fordeling av levendefødte i og utenfor ekteskap, etter morens alder.
Norge, 1940, 1950 og 1960.

Tabell 2.

Morens alder	Fødsler i ekteskap			Fødsler utenom ekteskap			Førstegangsfødsler i ekteskap		
	1940	1950	1960	1940	1950	1960	1940	1950	1960
15—19	1.9	2.2	4.5	14.7	16.8	28.7	4.2	5.5	11.9
20—24	19.0	18.8	26.4	44.4	41.4	41.8	32.4	33.9	45.1
25—29	30.8	30.1	28.4	22.3	22.0	14.4	36.1	35.4	25.2
30—34	25.8	26.2	21.7	9.7	11.3	7.5	19.3	16.9	11.0
35—39	15.4	15.9	13.6	5.5	5.9	5.3	6.2	6.5	5.2
40—44	6.3	6.1	5.0	2.5	2.1	2.1	1.7	1.7	1.5
45 og over	0.7	0.6	0.4	0.3	0.3	0.2	0.1	0.1	0.1
Uoppgitt	0.1	0.1	—	0.6	0.2	—	—	—	—
Total	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Antall (N)	44 863	59 833	59 603	3 080	2 577	2 277	19 369	22 424	20 151

Kilder: Folkemengdens bevegelse 1940, N.O.S., X — 58, tabell 10, p. 58.

Folkemengdens bevegelse 1950, N.O.S. XI — 112, tabell X, p. 74.

Folkemengdens bevegelse 1960, N.O.S., XII — 97, tabell XI, p. 65.

prosent av alle barn født utenfor ekteskap. For aldersgruppene over 20 år har det stort sett vært nedgang. Dette må rimeligvis ses i sammenheng med nedgangen i proporsjonen av ugifte kvinner. Aldersgruppen 20–24 år dominerer fremdeles bildet i 1960. Hele 42 prosent av de utenomekteskapelige barn er satt til verden av mødre i denne aldersgruppen.

I Tabell 3, hvor de utenomekteskapelige fødsler er sett i forhold til antallet av ikke-gifte kvinner, kan vi iaktta flere viktige trekk. Levendefødte utenfor ekteskap pr. 1 000 ikke-gifte kvinner i alderen 15–44 år, viser en klar avtagende tendens med et oppsving i årene 1946–47, og en viss økning fra perioden 1955–56 til 1959–62. Ser vi på tallene pr. femårsgrupper, er det gruppen 20–24 år som har den høyeste fertilitet, vel 17 pr. 1 000 i 1959–62. Den samme aldersgruppen utgjør den modale gruppe fra 1920 og til nå, mens det er de ugifte kvinner i alderen 25–29 år som har den høyeste fertilitet ved de tidligere tidsrom som tabellen omfatter. Hovedtendensen for alle aldersgrupper over 20 år er at den utenomekteskapelige fertilitet har gått nedover. Aldersgruppen 20–24 år hadde den høyeste rate ved århundreskiftet, 26 barn pr. 1 000 ugifte kvinner. I årene 1949–52 var raten blitt omtrent halvert, men den har senere vist en økende tendens. Jo høyere alder, desto sterkere har reduksjonen vært, men for alle aldersgruppers vedkommende merker vi et oppsving i de senere år. For å forklare dette kunne det være ønskelig å se tallene i lys av de før gifte kvinners bidrag til den utenomekteskapelige fertilitet. Nå synes det imidlertid å fore-

Aldersspesifikke utenomekteskapelige fertilitetsrater: Levende-fødte utenfor ekteskap pr. 1 000 ikke gifte kvinner.

Tabell 3. Arlige gjennomsnitt. Norge. 1890—1960.

År	Morens alder						
	15—44	15—19	20—24	25—29	30—34	35—39	40—44
1889—92	16.8	3.3	24.0	32.5	26.3	18.9	8.2
1899—1900	17.0	4.4	25.8	32.2	25.3	17.7	7.1
1910—11	13.4	4.1	21.7	24.1	18.0	13.4	5.7
1920—21	13.8	5.3	22.5	21.8	16.2	10.7	4.7
1930—31	8.2	3.5	13.8	11.2	8.9	6.3	2.8
1946—47	10.4	5.3	16.9	15.1	11.5	5.9	2.0
1949—52	8.1	4.6	13.2	11.4	9.2	5.7	2.0
1955—56	8.6	5.4	15.7	12.6	9.0	5.7	2.2
1959—62	9.3	6.3	17.3	16.0	10.7	6.3	2.1

Kilde: Backer, Julie: *Ekteskap, fødsler og vandringer i Norge, 1956—1960*. Samfunnsøkonomiske studier nr. 13, Statistisk Sentralbyrå 1965, tabell 68, p. 121.

ligge en klar tendens til økning også i den *ekteskaps-* *lige* fertilitet i de aller siste år, slik at det vel ville være rimeligere å søke en mer generell forklaring, noe vi ikke her kan gjøre.

Det viktigste vi kan trekke ut av Tabell 3, er at raten for ugifte kvinner i alderen 15—19 år gjennomgående viser en klart økende tendens. Tallet for perioden 1959—62 er nesten dobbelt så stort som det vi finner for perioden 1889—92. Tenåringskvinnenes sannsynlighet for å føde barn utenfor ekteskap har altså gått oppover, mens hovedinntrykket når det gjelder andre aldersgrupper, er at denne sannsynligheten er blitt redusert (der ses da bort fra den påviste økning i de aller seneste år).

NOEN REGIONALE FORSKJELLER

Hittil har vi betraktet tallene for hele Norge under ett. Tar vi for oss den utenomekteskapelige fertilitet innenfor regionale inndelinger, innenfor de enkelte fylker eller inndelinger pr. byer og bygder, finner vi en del markerte forskjeller. I Trøndelag og Nord-Norge er den relative hyppighet av barn født utenfor ekteskap en god del høyere enn ellers i landet, selv om denne hyppighet også i disse landsdelene er blitt lavere siden siste verdenskrig. Finnmark fylke har ført an i nesten hele den periode vi har data for. Så sent som i 1961 var én av ni fødsler der utenfor ekteskap. Lavest lå Vest-Agder fylke, der bare én av 78 fødsler var utenfor ekteskap. Mens de nordligste fylker tradisjonelt har ligget høyt hva angår barn utenfor ekteskap, har de vest- og sørlige fylker ligget lavt.

Det er nok vanskelig å forklare disse til dels meget store forskjeller uten å komme inn på fundamentale forskjeller i selve kulturens definisjon av denne form for reproduktiv atferd. Her skal vi bare minne om Eilert Sundts store anstrengelser for å finne ut hva som lå bak de store forskjellene mellom Øvre og Nedre Romerike i samme henseende.⁷

Betrakter vi forskjellene mellom by og bygd, finner vi at byene hittil har hatt den høyeste relative hyppighet av barn født utenfor ekteskap, men forskjellen er stadig blitt mindre og mindre.⁸

OSLO SAMMENLIGNET MED RESTEN AV LANDET

Siden den foretatte intervju-undersøkelsen som siden skal refereres, dreier seg om Oslo, ville det her være

interessant å se hvordan Oslo avviker fra den øvrige del av landet. Hadde vi foretatt denne sammenligning omkring år 1900, ville vi ha sett at Oslo hadde en meget høy utenomekteskapelig fertilitet i forhold til Norge sett under ett (Tabell 4). (Her er bare anvendt antall fødsler utenfor ekteskap i forhold til totale antall fødsler fordi antall inngåtte ekteskap i Oslo kommune er sterkt påvirket av migrasjon i giftermålsøyemed; det vil for eksempel bety at i de tilfeller hvor brudgommen reiser til brudens hjemby og blir viet der, vil registreringen av inngåtte ekteskap bli fore-

Levendefødte utenfor ekteskap i forhold til levendefødte i alt.
 Tabell 4. Oslo og hele landet. 1900—1962.

År	Antall levendefødte utenfor ekteskap i Oslo	Totale antall levendefødte i Oslo	Levendefødte utenfor ekteskap pr. 100 levendefødte i alt i Oslo	Antall levendefødte utenfor ekteskap i hele landet	Levendefødte utenfor ekteskap i Oslo pr. 100 levendefødte utenfor ekteskap i hele landet
1900	1201	7757	15.5	4872	24.7
1910	881	6296	14.0	4041	21.8
1920	796	6004	13.3	5261	13.2
1930	309	4136	7.5	3397	9.1
1940	339	4700	7.2	3080	11.0
1950	246	5950	4.1	2577	9.5
1960	308	6543	4.7	2277	13.5
1961	292	6574	4.4	2307	12.7
1962	301	6521	4.6	2390	12.1
1963	285	6442	4.4	2437	11.7

Kilder: *Statistisk Årbok for Oslo by 1963*, 75. årgang, tabell 41, p. 35.
 Folkemengdens bevegelse 1963, *N.O.S.*, XII — 171, tabell 19, p. 19.

tatt samme sted. Fødsler inkluderer bare hjemmehørende barn hvorved midlertidig tilflytting på grunn av fødselen ikke skulle være noe problem.) Omkring 1920 ligger Oslo på omtrent samme nivå som resten av landet med hensyn til fødsler utenfor ekteskap, og der har det stort sett holdt seg.

Oslo kan tegne seg for omkring 14 prosent av alle de utenomekteskapelige fødsler i Norge i 1960. Vet man samtidig at det i Oslo i 1960 var bosatt 13 prosent av alle ugifte kvinner mellom 15 og 19 år, og 20 prosent av alle ugifte kvinner mellom 20 og 24 år,⁹ ligger tallet på utenomekteskapelige fødsler i Oslo omtrent som man kunne forvente.

I Tabell 5 har vi oppgaver over aldersfordelingene for ugifte mødre i Oslo kommune i 1961 og 1962.¹⁰

**Prosentvis fordeling av levendefødte utenom ekteskap
etter morens alder.**

Tabell 5. Oslo og hele landet 1961 og 1962.

Morens alder	Oslo 1961	Oslo 1962	Hele landet 1961	Hele landet 1962
15—19	24.1	23.9	36.7	40.6
20—24	36.8	42.4	36.9	36.3
25—29	18.6	11.4	12.5	10.4
30—34	10.0	10.0	7.2	5.9
35—39	8.8	7.9	5.0	4.6
40—44	1.7	4.1	1.6	1.9
45 og over	—	0.3	0.1	0.1
Total	100.0	100.0	100.0	100.0
Antall (N)	291	290	2307	2390

Kilder: Spesial-oppgave utført ved Oslo Kommunes Statistiske Kontor. Folkemengdens bevegelse 1961, N.O.S., XII — 112, tabell VIII, p. 41 og N.O.S., XII — 146, tabell VIII, p 51.

Som vi ser, finner vi i Oslo langt færre ugifte mødre mellom 15 og 19 år enn det vi finner i resten av landet, hvor 41 prosent i 1962 var under 20 år.

I Oslo helseråds beretninger finner vi også en del statistiske opplysninger om ugifte mødre og deres barn. Det første vi legger merke til er at tallene fra Oslo kommunes statistiske kontor *ikke* stemmer overens med tallene fra Oslo helseråd. Oslo kommune oppgir således at det i 1961 ble født 292 hjemmehørende barn utenfor ekteskap, mens Oslo helseråd får 286 hjemmehørende barn født utenfor ekteskap. Dessuten oppgir Helserådet at en total av 367 levende-fødte, utenomekteskapelige barn ble født i Oslo 1961, og det er dette tall det opereres med i de følgende oppgaver.¹¹ Uoverensstemmelser oppstår fordi jordmormeldinger, fødselsmeldinger, dødsmeldinger, flyttemeldinger og legitimiseringsmeldinger ikke samkjøres og ajourføres på et sentralt registreringssted. Dette er beklagelig fordi det umuliggjør sammenligninger med den offentlige statistikk.

SAMMENDRAG

Vi har her gått igjennom den vesentligste del av den offentlige statistikk som omhandler ugifte mødre. Det er forskjellige metoder til måling av utenomekteskapelige fødsler, og man oppnår til dels meget forskjellige resultater alt etter hvilken metode som anvendes.

Fertiliteten i og utenfor ekteskap utviser en så høy grad av samvarians over tid at det er rimelig å tro at

den påvirkes av de samme utenforliggende faktorer. Antallet av kvinner i reproduksjonsdyktig alder har denne sammenheng vært diskutert.

Antallet av utenomekteskapelige fødsler har gått ned etter den annen verdenskrig, men nå ser det ut som om det i de siste par år er gått litt oppover igjen. Følger Norge den samme utvikling som for eksempel Danmark, skulle man forvente at antallet av utenom ekteskapelige fødsler ytterligere skulle stige.¹²

Ugifte mødre rekrutteres hovedsakelig fra de yngste aldersgrupper (15–24 år) og i stadig høyere grad enn før. I 1962 var 41 prosent av de ugifte mødre under 20 år. De er ikke likelig fordelt over hele landet for de nordligste fylker registrerer nå som før det høyeste antall av utenomekteskapelige fødsler, mens de sørlige og vestlige fylker stadig har det minste antall. Byene har hittil hatt en høyere frekvens av utenomekteskapelige fødsler enn bygdene, men denne forskjell er stadig minkende.

Oslo skiller seg ikke stort fra resten av landet, og antallet av fødsler utenfor ekteskap svarer omtrent til antallet for resten av landet. Oslo har dog betydelig færre ugifte mødre i aldersgruppen 15–19 år.

Fødsler utenfor ekteskap belyst gjennom data fra Bidragsfogden i Oslo

BIDRAGSFOGDEN SOM INSTITUSJON

Det finnes flere lover som definerer den ugifte mors og hennes barns rettigheter og plikter i forhold til det øvrige samfunn. Vi kan for eksempel nevne «Lov om born utanom ekteskap» av 21. desember 1956, Lov om innkreving av underholdningsbidrag m.v. av 9. desember 1955, og Lov om forsørgertrygd for barn av 26. april 1957. Alle disse lover krever en god del administrasjon og opplysningsarbeid som for de ugifte mødres vedkommende kunne ha vært samlet i en sentral instans. I stedet ser vi at så vidt forskjellige institusjoner som lokale trygdekasser, helsesråd og bidragsfogder eller lensmenn utfører de forskjellige legale funksjoner og at samarbeidet mellom disse institusjoner er minimalt.

Det er vanligvis bidragsfogdene den ugifte mor først møter på sin vei gjennom systemet, og de fleste av de ugifte mødre får på et eller annet tidspunkt kontakt med denne institusjon. Det er blant annet her forarbeidet til en eventuell farskapssak foregår, det er her eventuelle bidrag blir innkrevd fra faren, og det er her moren kan få hjelp til utfylling av søknader om forsørgertrygd, morstrygd og andre stønader. I de

større kommuner kan hun hos bidragsfogden dessuten få juridisk og annen sakkyndig veiledning. Det er i det hele tatt overlatt til den enkelte kommune å avgjøre hvor stor hjelp den ønsker å yte, og så vidt vi vet, finnes det ikke en detaljert instruks om bidragsfogdens virksomhet. Det skal samtidig nevnes at bidragsfogder finner man bare i de større byer og kommuner. I de mindre kommunene er det lensmennene som ved siden av sine ordinære plikter skjøtter jobben som bidragsfogd, og man skal derfor ikke samtidig forvente en differensiert hjelp for ugifte mødre.

Siden vi har valgt Oslo kommune som objekt for en nærmere undersøkelse, skal vi ta for oss noen av de data som finnes hos bidragsfogden der. Vi har tatt for oss to årganger med fødselsmeldinger, 1955 og 1959, og laget en del tabeller som kan vise oss noe om bakgrunnsvariablene til de foreldre som får et barn uten samtidig å danne en sosial familie.¹ Disse to årganger ble valgt, fordi intervju-undersøkelsen omfattet de samme årganger, og slik fikk vi mulighet til på samme tid å skaffe en del kontrollvariabler. Dessuten ønsket vi en sammenligning over tid for å se om visse variabler endret seg vesentlig. Det viste seg imidlertid å være ingen eller liten forskjell mellom de to årganger, og alle data fra 1955 ble derfor slått sammen med de tilsvarende data fra 1959 til ett stort materiale som ga oss større analysemuligheter. Der det har vært mulig, har vi ført inn data fra andre kilder.

HVEM MØDRENE VAR

Det var i 1955 og 1959 henholdsvis 296 og 370 kvinner som i Oslo fødte barn, levende eller dødfødt, utenfor ekteskap. (Definisjonene av disse termene er de samme som nevnt i det første kapittel.) Det var imidlertid bare halvdel av disse kvinner som oppga Oslo som *bopel*. Sammenligner vi disse opplysninger med de tilsvarende opplysninger fra Oslo helseråd (Tabell 1), ser vi at selv om det totale antall fødende nesten er det samme, så er det meget stor forskjell på antall fødende som er hjemmehørende i Oslo. Helserådet opererer med tall som ligger henholdsvis 21 og 14 prosent høyere enn bidragsfogdens. Vi har ikke mulighet for å vurdere hvilken av de to institusjoner som kommer nærmest det riktige antall,

En sammenligning av Bidragsfogdens og Helserådets opplysninger om bopelen til de kvinner som fødte barn utenfor ekteskap, Oslo 1955 og 1959.

Tabell 1.

	Bidragsfogdens materiale			Helserådets* materiale	
	1955	1959	Pst.	1955	1959
Mødre med Oslo-bopel	142	190	49.8	174	216
Mødre med utenbys bopel	117	128	36.8	**	**
Mødre på mødre hjem i eller utenfor Oslo	35	49	12.6	**	**
Annet	2	3	0.8	**	**
Total	296	370	100.0	287	366
			N = 666		

* Kilde: Oslo helseråds beretninger for 1955 og 1959.

** Opplysninger mangler.

men må nøye oss med å konstatere at det et eller annet sted i registreringsprosessen oppstår feil av en betydelig størrelsesorden, og at disse bare delvis kan skyldes forskjellige registreringstidspunkter.

Fra bidragsfogdens data får vi vite at 37 prosent av alle fødende var utenbys kvinner. Spørsmålet melder seg om dette var gravide kvinner som reiste til Oslo for å skjule fødselen, og Helserådets data gir et delvis men dessverre ikke sammenlignbart svar på dette. Det opplyses her at mellom 35 og 40 prosent av alle de fødende kvinner hadde oppholdt seg i Oslo mindre enn 9 måneder før fødselen, og dette kunne tyde på at hos mange har ønsket om å skjule graviditeten vært vesentlig. Dessverre er ikke analysen videreført så vi kunne ha sett om det også var disse kvinner som siden adopterte bort sine barn. Dersom dette var tilfellet, ville det ha bestyrket hypotesen om at hel eller delvis anonymitet er en vesentlig forutsetning for at kvinner sosialt skal kunne greie en bortadopsjon av barnet.²

Det var 23 prosent av mødrene som oppga Oslo som *fødested*. Det var nesten samme andel som de tre fylkene Akershus, Hedmark og Oppland til sammen kunne oppvise. Det var 12 prosent som oppga et av de tre nordligste fylker som fødested og 3 prosent som var født enten i Aust-Agder eller i Vest-Agder. Fem prosent av kvinnene var født i utlandet.

Når det gjelder mødrenes *alder*, så har vi allerede tidligere sett at vi stort sett finner dem i aldersgruppen 15—24 år. I dette materiale inkluderer det to piker som ved barnets fødsel var 15 år og sytten piker som

var 16 år. Ytterligere 5 prosent var 17 år, slik at i alt 8 prosent av pikene var under den alder hvor de kan gifte seg uten å få dispensasjon.

På fødselsmeldingen var det også oppgitt *yrke* som i overensstemmelse med tidligere forskning på dette område ble klassifisert i tre yrkesgrupper.³ Ved klassifikasjonen ble det tatt hensyn til lengden av utdannelsen og den grad av kvalifikasjon som yrket krever. I yrkesgruppe 1 vil vi finne de kvinner som har lengst utdanning og utfører det høyest kvalifiserte arbeid, i yrkesgruppe 2 vil vi finne de kvinner som har en middels utdanning og delvis kvalifisert arbeid, mens yrkesgruppe 3 inneholder kvinner med ingen eller kortvarig utdanning utover folkeskolen og lavt kvalifisert arbeid. Denne inndeling svarer dessuten stort sett til den underliggende prestisjefordeling i samfunnet hvor undersøkelser har vist at folk fra alle deler av befolkningen stort sett er enige om hvor høy prestisje et yrke skal tildeles og hvor tildelingen skjer på grunnlag av utdanning og kvalifikasjoner til vedkommende yrke.⁴ En ytterligere grunn til denne form for klassifikasjon var muligheten for en direkte sammenligning med Natalie Rogoff Ramsøys undersøkelse av yrkesgruppetilhørigheten til alle menn og kvinner som tok ut lysning i Oslo 1962.⁵ Helst skulle vi som sammenligningsgrunnlag ha hatt en aldersspesifikk yrkesgruppetilhørighet for alle ugifte og førte kvinner i Oslo, fordi vi da kunne ha sett om de kvinner som føder barn utenfor ekteskap avviker med hensyn til yrke og rekrutteres fra spesielle deler av befolkningen. Slike data foreligger imidlertid ikke.

Betrakter vi Tabell 2, ser vi at bare 6 prosent av de kvinner som føder barn utenfor ekteskap, har en solid utdanning bak seg. Det er 18 prosent som har en kortere utdanning bak seg, og 51 prosent har ingen eller nesten ingen utdanning. Dessuten er det 26 prosent som har oppgitt at de er hjemmeværende, er husmødre eller ikke har noe yrke.

Sammenligner vi de kvinner som føder barn utenfor ekteskap med de kvinner som gifter seg, følger vi den Eilert Sundt'ske tankegang om de «naturlige» versus de «ordentlige» ekteskap.⁶ Går vi ut fra at yrkesgruppedelingen til de kvinner som et visst år inngikk ekteskap i Oslo, avspeiler yrkesgruppedelingen for de øvrige ugifte kvinner samme sted og tid, så finner vi virkelig markante forskjeller. (Vi er her nødt til å se bort fra tidsforskjellen mellom de to sett med data.) Kvinnene som giftet seg hadde nesten fire ganger så mange medlemmer i yrkesgruppe 1, mer enn dobbelt så mange i yrkesgruppe 2, og mindre en halvparten både i yrkesgruppe 3 og gruppen uten yrke.

Det er her vesentlig å huske at disse to grupper av kvinner ikke er rekruttert fra samme aldersgrupper. Den gjennomsnittlige giftermålsalder for kvinner i hele landet var i 1955 og 1959 sammenlagt 25.7 år, mens den gjennomsnittlige alder for den annen gruppes vedkommende var 24.9 år ved barnets fødsel. Det skulle altså være nærliggende å tro at den store forskjell i yrkestilhørigheten til de to grupper skyldes at det finnes så mange flere unge blant de kvinner som får barn utenfor ekteskap, og at disse unge even-

En sammenligning mellom yrkesgruppetilhørigheten til kvinner som inngikk ekteskap i Oslo 1962 og til kvinner som fødte barn utenfor ekteskap i Oslo 1955 og 1959.

Tabell 2.

Yrkesgruppe	Kvinner som inngikk ekteskap* (Prosent)	Kvinner som fødte barn utenfor ekteskap (Prosent)
1	21.2	5.6
2	46.1	17.6
3	20.5	51.0
Hjemmeværende eller uten yrke	12.2	25.8
Total	100.0 N = 5161	100.0 N = 666

* Kilde: Ramsøy, Natalie Rogoff: *Assortative Mating and the Structure of Cities*, stensilert, Oslo 1965, Tabell 5.

tuelt ikke har nådd å få en utdanning. Dette er imidlertid *ikke* tilfelle. Kontrollerer vi for alder, viser det seg at fordelingen på yrkesgrupper for totalmaterialet er nesten det samme som for hver enkelt aldersgruppe, og at alder ikke kan brukes som en forklarende faktor. Bare når det gjelder kategorien «uten yrke», kommer kvinner under 20 år noe oftere i denne gruppen enn resten av materialet.

En siste og vesentlig opplysning om de kvinner som fødte barn utenfor ekteskap oppnår vi ved å se på deres *sivilstand* (Tabell 7). Det var 81 prosent som var ugifte, 12 prosent som var skilte, 4 prosent som var separerte og 1 prosent som var enker, eller i alt 93 prosent som var «frie» til å gifte seg på det tidspunkt barnet ble født.

HVEM FEDRENE VAR

Det er ikke lenger påbudt kvinnen å gi opp navnet på faren til det barn hun føder utenfor ekteskap,⁷ og likevel sitter vi inne med nokså gode opplysninger om hvem den annen part i saken er. Det hender selvfølgelig at kvinnen, tross et undertiden kraftig press fra jordmoren og personalet på Bidragsfogdens kontor, nekter å gi opplysninger om hvem faren er, like- som det i noen få tilfeller hender at hun ikke vet hvem faren er, eller i alle fall ikke vet nok om ham til å gi fylldige opplysninger. Prosenten med «uopplyst» på fødselsmeldingene varierer for de forskjellige opplysninger fra 5 til 21.

I vårt materiale for 1955 er inkludert tre tilfeller av dobbelt bidragsplikt, dvs. at to menn ble dømt som bidragspliktige til ett og samme barn. Med loven av 1956 er bidragsplikt uten samtidig idømmelse av farskap ikke lenger mulig, og i materialet for 1959 finner vi derfor ikke tilfeller hvor flere menn betaler bidrag til samme barn.⁸

Det var 39 prosent av fedrene som oppga Oslo som *bopel* (Tabell 6), mens 48 prosent oppga at de bodde utenbys. Ytterligere 2 prosent var til sjøs, og 5 prosent oppholdt seg i utlandet. I bare 5 prosent av tilfellene var faren ikke funnet, og vi vet derfor intet om hans adresse.

Det var 18 prosent av fedrene som oppga Oslo som *fødested*, og hele 8 prosent var født i utlandet. Aust-Agder og Vest-Agder lå lavest med en og en halv prosent av de ugifte fedre som var født dér, og Nord-Norge var representert med 8 prosent. Det mangler

En sammenligning av alderen til de menn som var fedre til barn
fodt i ekteskap, og utenfor ekteskap,

Tabell 3. Oslo 1955 og 1959.

Alder	Utenfor ekteskap (Prosent)	I ekteskap* (Prosent)
Under 20 år	7.2	0.5
20—24 år	26.0	11.3
25—29 år	25.7	25.6
30—34 år	14.3	26.9
35—39 år	10.3	19.8
40—44 år	5.1	10.3
45—49 år	3.8	4.0
Over 50 år	1.9	1.6
Uopplyst	5.7	—
Total	100.0 N = 666	100.0 N = 61 360

* Kilder: Folkemengdens bevegelse 1955, N.O.S., XI — 282, tabell X,
p. 79.

Folkemengdens bevegelse 1959, N.O.S., XII — 49, tabell
VII, p. 45.

opplysninger om fødested for hele 21 prosent av fedrene, men det er kanskje rimelig, siden det ikke er en vesentlig opplysning i etterforskningen av farskapsaker.

I den offisielle statistikk finner vi hvert år oppgaver over *alderen* til de fedre som får barn utenfor ekteskap.⁹ Dette er den eneste opplysning om fedrene vi hittil har hatt, og den er, likesom vårt materiale, basert på fødselsmeldingene. Som vi ser av Tabell 3, er fedrene unge, for så vidt som en tredjedel av dem var 24 år og under. Den gjennomsnittlige alder ved fødselen var 29.0 år. For menn som ble fedre til barn innenfor ekteskap (hele landet, 1955 og 1959) var det bare 12 prosent som var 24 og under. Den gjen-

nomsnittlige alder for denne gruppen var 29.2 år. Det er her ikke korrigert for førstegangsfødsler fordi vi ikke har data som kunne begrunne en slik korrigering. Blant de ugifte fedre finner vi en enkelt på 14 år, to på 16 år og seks på 17 år. I alt var 1.4 prosent under 18 år da barnet ble født.

På samme måte som vi klassifiserte yrket til kvinnene som fikk barn utenfor ekteskap, har vi klassifisert *yrket* til fedrene. På grunn av det større skillet i «mannlige» yrker mellom faglært og ufaglært arbeid har vi her brukt fire yrkesgrupperinger. Yrkesgruppe 4 utgjøres av ufaglært og lavt kvalifisert arbeid, og det er i denne gruppen vi finner over halvdel av fedrene. Sammenligner vi yrkesgrupperingen for fedrene med yrkesgrupperingen for menn som inngikk ekteskap (under de forutsetninger som tidligere er nevnt), ser vi at bare litt over en tredjedel av disse siste tilhører yrkesgruppe 4 (Tabell 4). I yrkesgruppe 1 er det mer enn tre ganger så mange ektemenn som det er ugifte fedre. Vi har også her kontrollert for alder, og heller ikke for mennenes vedkommende ser det ut til at det store antall av ugifte fedre i de yngste aldersgrupper kan forklare den store andelen av ufaglærte yrkestakere. Betrakter vi yrkesfordelingen for de ugifte fedre som er 25 år og over, er den stort sett den samme som for samtlige ugifte fedre, mens det for ugifte fedre under 25 år finnes en aldri så liten overvekt av ufaglærte yrkestakere.

Fødselsmeldingene gir oss også opplysninger om *sivilstanden* til fedrene (Tabell 7). Det var noe over halvdel av disse som var ugifte, 9 prosent var skilte

Sammenligning mellom yrkesgruppertilhørigheten til menn som inngikk ekteskap i Oslo i 1962 og menn som var fedre til barn født utenfor ekteskap i Oslo i 1955 og 1959.

Tabell 4.

Yrkesgruppe	Menn som inngikk ekteskap* (Prosent)	Menn som var fedre til barn født utenfor ekteskap (Prosent)
1	36.5	10.1
2	12.3	10.7
3	14.0	16.3
4	35.1	56.7
Uten yrke	2.1	6.2
Total	100.0 N = 5161	100.0 N = 666

* Kilde: Som Tabell 2.

og 1 prosent var enkemenn, i alt 63 prosent som var i stand til å gifte seg. Det var 16 prosent som allerede var gift og 8 prosent som var separert. Om hele 12 prosent manglet opplysning om sivilstand, og det er vel ikke urimelig å anta at denne gruppen inkluderte en god del gifte.

HOMOGAMI ELLER HETEROGAMI

Hittil har vi gitt en statistisk beskrivelse av henholdsvis kvinnen som føder et barn utenfor ekteskap og mannen som blir far til et barn utenfor ekteskap. I det følgende skal vi gi en beskrivelse av det *foreldrepar* som til sammen produserer et barn uten samtidig å danne en familieenhet innenfor den institusjonelle ramme. Det er her rimelig å spørre *hvorfor* disse foreldre ikke gifter seg innen barnet blir født, om det

simpelthen skyldes at den ene parten allerede er gift eller om det er psykologiske eller sosiale forskjeller mellom foreldrene som virker hindrende på et ekteskap.

Det er i denne forbindelse at vi gjerne vil diskutere hypotesen om homogami versus heterogami. Vi vet litt om hvilke faktorer som er medvirkende når folk inngår ekteskap, og det må straks sies at det ikke bare er den romantiske kjærlighet som avgjør utfallet. En rekke undersøkelser i samfunn med et åpent ekteskaps-system viser en tydelig tendens til homogami, dvs. ekteskap mellom personer med samme eller like kjennetegn. Når ektemakene sammenlignes med hensyn til utdanning, sosial klassebakgrunn, intelligens og fysiske kjennetegn (stygge — pen, stor — liten), finner en til dels nokså høyt samsvar. Når det dreier seg om dypere psykologiske behov, foreligger det ifølge enkelte forskere en tendens til heterogami, dvs. ekteskap mellom personer med motsatte eller komplementære kjennetegn.¹⁰ Det er den første del av denne hypotesen vi har i tankene når vi ønsker å sammenligne de foreldre som får et barn uten å være gift, med de folk som på samme tid gifter seg. Dersom de som gifter seg er homogame i den sosiologiske betydning av ordet, er da det foreldrepar som tross et tredje medlem i familien ikke gifter seg, som gruppe ikke homogame? Det er fristende å antyde en hypotese om at heterogami med hensyn til visse sosiale variable er en vesentlig faktor i avvergelsen av et ekteskap, men det foreliggende materiale gir oss dessverre ikke mulighet til å teste en slik hypotese. Det kan bare gi oss et

fingerpek om i hvilken retning sammenhengene går for to av variablene.

Hypotesen om forskjeller i sosial bakgrunn som en hindring for ekteskap mellom seksualpartnere kommer for øvrig også vel til uttrykk både i litteraturen og i det folkelige syn på ugifte mødre. Vi får for eksempel ofte høre at det er eldre menn som forfører unge piker, at det er menn med høy sosial status som forfører piker med lav sosial status, og at det er menn fra byen som forfører naive piker fra landet.

Når det gjelder *alder*, så så vi tidligere at de kvinner som får barn utenfor ekteskap gjennomsnittlig var 0.8 år yngre enn de kvinner som samtidig giftet seg. Samtidig var fedrene gjennomsnittlig 0.2 år yngre enn de menn som samtidig giftet seg. Dette gir en gjennomsnittlig aldersavstand på 4.1 år. For folk som giftet seg i Norge samtidig var den gjennomsnittlige aldersavstand 3.5 år. Den samlende tendens omkring diagonalen i Tabell 5 viser at mennene stort sett får barn med kvinner som enten er innenfor samme aldersgruppe som de selv, eller i aldersgruppen under.

I Sundts undersøkelse om foreldre som gifter seg og foreldre som ikke gifter seg, fant han en større gruppe av foreldre hvor mannen var i «eiendoms-klassen» og piken i «arbeiderklassen» blant dem som *ikke* giftet seg, enn blant dem som giftet seg.¹¹ Hans data fra midten av det 19. århundre gir altså delvis støtte for hypotesen om heterogami. Ryggs data fra begynnelsen av dette århundre gir en delvis støtte for denne hypotese bare når det gjelder bybefolkningen.¹² Kombinerer vi i vår undersøkelse de ugifte foreldres

Alderen til de kvinner og menn som var foreldre til et barn født utenfor ekteskap,
Oslo 1955 og 1959.

Tabell 5.

Morens alder	Farens alder								Ikke opplyst	Total
	Under 20 år	20—24 år	25—29 år	30—34 år	35—39 år	40—44 år	45—49 år	Over 50 år		
Under 20 år	38	59	31	7	4	—	—	1	8	148
20—24 år	8	91	79	32	12	5	4	2	14	247
25—29 år	2	15	46	23	18	12	6	—	7	129
30—34 år	—	5	10	17	18	2	3	3	2	60
35—39 år	—	3	5	13	12	11	8	5	5	62
Over 40 år	—	—	—	3	5	4	4	2	2	20
Total	48	173	171	95	69	34	25	13	38	666

yrke, får vi stort sett den samme fordeling som vi finner for de par som gifter seg. Det viser seg nemlig at mødre i yrkesgruppe 1 foretrekker fedre i yrkesgruppe 1, mødre i yrkesgruppe 2 får barn med fedre i yrkesgruppe 1, 2 og 3, mens mødre i yrkesgruppe 3 får barn med fedre i yrkesgruppe 3 og 4. Dette er det akseptable mønster hvoretter utvelgelsen av partnere i vårt samfunn stort sett foregår. Det er også i overensstemmelse med de resultater som Natalie Rogoff Ramsøy fant i sin tidligere refererte undersøkelse av de 5 161 par som giftet seg i Oslo 1962.¹³

YTTERLIGERE OPPLYSNINGER OM DE UGIFTE FORELDRE

Betrakter vi foreldrenes *bopel* under ett, blir det klart at det er langt fra bare Oslo-folk vi har med å gjøre (Tabell 6). Det er 186 av de utenbys mødrene som fikk barn med utenbys menn, og vi kan bare gjette at for mange var grunnen til at fødselen fant sted i Oslo ønsket om anonymitet. Den overveiende del av mød-

Bopelen til de kvinner og menn som var foreldre til et barn født utenfor ekteskap, Oslo 1955 og 1959.
T a b e l l 6.

	Fedre med Oslo-bopel	Fedre med utenbys bopel	Fedre med utenlandsk bopel	Total
Mødre med Oslo-bopel	201	82	21	304
Mødre med utenbys bopel	40	186	5	231
Mødre på mødrethjem	19	51	8	78
Total	260	319	34	613

rene som oppga at de ved fødselen bodde på mødre- hjem, hadde barn med utenbys fedre. Det var bare 30 prosent av samtlige foreldrepar som begge bodde i Oslo. En fjerdedel av disse (55 par) oppga samme adresse på det tidspunkt barnet ble født.

Går vi videre til *sivilstand*, så vi på et tidligere tids- punkt at 84 prosent av mødrene og 63 prosent av fed- rene var «frie» til å gifte seg. Kombinerer vi fore- ldrenes sivilstand, viser det seg at muligheten for bar- nets foreldre til å gifte seg faller til 60 prosent fordi den ene parten allerede er gift eller stadig separert (Tabell 7). Dette betyr samtidig at minst 29 prosent av foreldrene *simpelthen* var *nodt* til å la barnet bli født utenfor ekteskap fordi det tar en viss tid event- uelt å oppløse et allerede bestående ekteskap.

Ved en nærmere gjennomgang av bidragsfogdens arkiver prøvde vi å finne fram til de foreldre som giftet seg *etter* at barnet var født. Dette er imidlertid ikke opplysninger som bidragsfogden vanligvis tar vare på, men vi kom da fram til at minst 109 foreldre- par hadde giftet seg og at 22 foreldrepar levde sam- men innenfor det første år etter barnets fødsel.

Det ser ut som om nesten halvdelen av de separerte fedre ble separert fordi de skulle stifte en ny familie. Det var omtrent 10 prosent av de gifte fedre som i løpet av det første året gikk over i en ny familieenhet, mens omtrent 20 prosent av de ugifte fedre etter bar- nets fødsel ble gift med moren. Ser vi samtidig på morens sivilstand, får vi opplyst at bare 7 av disse 109 mødre stadig var bundet til et tidligere ekteskap, hvor- for det for alle de øvrige må ha vært andre grunner til

Sivilstanden til de foreldre som fikk et barn utenfor ekteskap,
Oslo 1955 og 1959.

Tabell 7.

Morens sivilstand	Farens sivilstand						Total	Prosent
	Ugift	Gift	Sepa- rert	Skilt	Enke- mann	Ikke opplyst		
Ugift	296	90	41	42	4	67	540	81.1
Gift	4	3	—	—	—	3	10	1.5
Separert	13	3	4	5	1	3	29	4.3
Skilt	36	12	9	13	1	7	78	11.7
Enke	3	1	—	1	1	1	7	1.1
Ikke opplyst	1	—	—	—	—	1	2	0.3
Total	353	109	54	61	7	82	666	100.0
Prosent	53.0	16.3	8.1	9.2	1.1	12.3	100.0	

å utsette ekteskapet til etter barnets fødsel. Den videre analyse viser at det er de yngste i alle yrkesgrupper som gifter seg, mens det er de eldre i gruppen «uten yrke» som lever sammen.

Langt de fleste av fedrene erkjenner *farskapet*, og bare i 6 prosent av tilfellene er farskapet ikke erkjent. Det videre forløp av disse sakene har vi ikke hatt anledning til å følge. Jo eldre foreldrene er, jo mer sannsynlig er det at farskapet erkjennes. Dersom moren er ugift og faren er gift, er det sjeldnere enn i de øvrige tilfeller at farskapet erkjennes. I de tilfeller hvor moren innenfor det første år etter fødselen har giftet seg med en annen enn den oppgitte barnefar, har 83 prosent av de oppgitte barnefedre erkjent farskapet.

SAMMENDRAG

I dette kapittel tok vi for oss de data som ble oppnådd ved å analysere to årganger av de fødselsmeldinger som sendes til Bidragsfogden i Oslo, supplert med data fra arkivene sammesteds. Først prøvde vi å danne oss et statistisk bilde av de kvinner som føder barn utenfor ekteskap. Deretter betraktet vi bakgrunnsvariablene for farens vedkommende og så hvilket bilde vi kan skape oss av de menn som får barn utenfor ekteskap. En slik analyse har ikke hittil vært foretatt. Vi kan da konkludere med at størsteparten av de kvinner og menn som blir foreldre til barn utenfor ekteskap er meget unge, uten utdanning, ugifte, født utenfor Oslo, og i svært mange tilfeller heller ikke bosatt i Oslo. Dette er i grove trekk.

Det var 17 prosent av foreldrene som giftet seg innen det første år etter at barnet var født, og det var i samme tidsrom 9 prosent av modrene som giftet seg med en annen enn barnets far. Tre prosent av foreldrene oppga at de levde sammen. Det var 29 prosent av foreldrene som ikke kunne gifte seg fordi en av partene allerede var bundet i ekteskap. Bare i 6 prosent av tilfellene ble farskapet ikke erkjent og sak måtte reises.

Vi har gjennom materialet prøvd å forfølge hypotesen om mindre homogami (i sosiologisk betydning) mellom partnerne i de «naturlige» ekteskap. Det foreliggende materialet er ikke egnet til å etterprøve hypotesen, men det gir oss et par tendenser om retningen av hypotesen. Det viser seg at de ugifte foreldre har en gjennomsnittlig aldersavstand på 4.1 år mot de gifte som har en gjennomsnittlig aldersavstand på 3.5 år, mens de med hensyn til yrkesgruppetilhørighet ser ut til å utvise samme grad av homogami som de som inngår ekteskap. En grundig etterprøving av hypotesen med hensyn til en lang rekke variabler ville sikkert gi interessante resultater.¹⁴

Antallet og fordelingen av ugifte mødre

ANTALLET AV UGIFTE MØDRE

Ser vi på Sosialdepartementets lovforslag om mors- og enketrygd, av 28. desember 1962, legger vi merke til at det totale antall ugifte mødre i Norge pr. 1962 er et estimat bygd på et tall fra tretten år tidligere. Antall av ugifte mødre pr. 1949 er estimert på grunnlag av antall innfordringssaker som ble tatt vare på av bidragsfogdene utover hele landet det året.¹

Det er jo merkverdig at en i 1962 må holde seg til tall fra 1949. Enda rarere er det kanskje at det er antallet av innfordringssaker og oppfostringsbidrag som blir lagt til grunn for en oppgave over antallet av *ugifte* mødre. Estimaten på 15 000 ugifte mødre i Norge 1962 rammer derfor også langt ved siden av.

I forrige kapittel tok vi utgangspunkt i de offisielle oppgavene over barn født utenfor ekteskap. Men dette kan ikke gi oss et særlig pålitelig inntrykk av hvor mange ugifte mødre det er på bestemte tidspunkt fordi kvinner som føder barn utenfor ekteskap ikke nødvendigvis forblir ugifte mødre. Skillet mellom kvinner som føder et barn utenfor ekteskap og ugifte mødre er det kanskje verdt å notere seg, for det blir brukt flere ganger i den følgende fremstilling.

Folketellingen i 1960 viste at det var 1 207 649 kvinner i alderen 15—69 år. Av disse var 66 prosent gifte, 8 prosent var før-gifte og 26 prosent var ugifte. I alt var 320 694 av kvinnene i det nevnte aldersintervall ugifte.

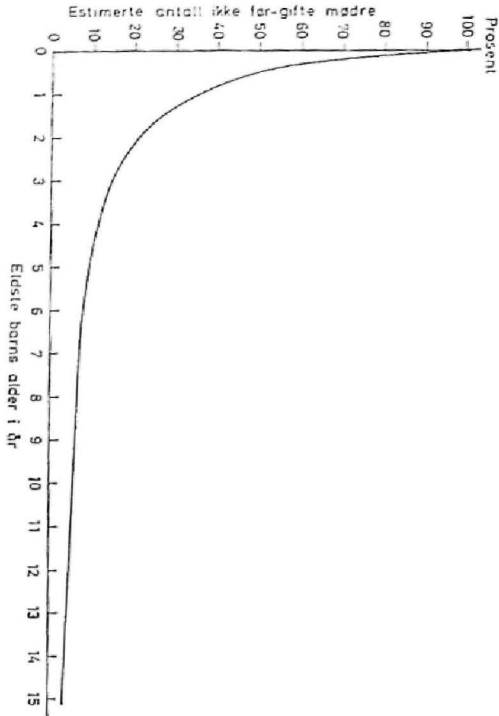
Ved en kombinasjon av forskjellige statistiske enheter og ved hjelp av en del spesialkjorte tabeller fra folketellingsmaterialet kom vi fram til at det ved folketellingen i 1960 maksimalt kunne være 5 150 *ugifte mødre* mellom 15 og 69 år med hjemmeværende, ugifte barn.^{2 3}

Dette tall er svært overraskende, for det ligger langt under alle de estimater man hittil har bygd på. Nå er det viktig her å huske at i dette tall er *ikke* inkludert de før-gifte og gifte kvinner som får barn utenfor det opprinnelige eller bestående ekteskap. Definisjonen av ugifte mødre er altså forskjellig fra den vi brukte i det foregående kapittel, og som forekommer i den offisielle statistikk. Dersom vi drister oss til å interpolere fra data vi har funnet annetsteds,⁴ skulle de før-gifte og gifte kvinner utgjøre omkring 19 prosent av de «ugifte» mødre, dvs. at vi da må regne med at det i Norge i 1960 var omkring 6 100 *ugifte mødre*.

At antallet av ugifte mødre nødvendigvis må ligge lavt, fremgår av Diagram I. Ved å kombinere oppgaver over antall fødsler utenfor ekteskap for hvert enkelt år bakover i 1945—60 med talloppgaver for antall barn som pr. 1960 bodde sammen med sine ugifte mødre, kan vi tegne en kurve som gir et bilde av med hvilken fart kategorien «ugifte (ikke før gifte) mødre med barn» minker.⁵ Vi ser at allerede ett år etter barnets

DIAGRAM I

Estimerte antall ikke før-gifte mødre, 15—69 år, som var forsør-
gere for ett eller flere barn, etter eldste barns alder, Norge 1960.*

* Se note 3, kap. IV.

fødsel er det to tredjedeler av modrene som ikke lenger tilhører kategorien ugifte mødre. Hvorvidt de har gitt barnet fra seg eller er blitt gift, er det her ikke mulighet for å avgjøre. Dette problem skal vi ta opp på et senere tidspunkt, med utgangspunkt i mer nøyaktige oppgaver, da for Oslo. To år etter barnets fødsel er det mellom en fjerdedel og en femtedel av kvinnene som stadig er ugifte mødre med barnet hos seg, etter tre år er det omkring en sjettedel, og etter åtte år er det omkring en tjuendedel igjen. Denne andel holder seg konstant gjennom hele perioden vi har data for, dvs. inntil barnet er 15 år. Beregningene er ikke så nøyaktige at de bør oppgis i prosenter, de bør heller stå som uttrykk for en tendens.

ALDERSFORDELING, BARNETALL, GEOGRAFISK FORDELING OG YRKE

Det var mulig å få en del tilleggsopplysninger om disse ca. 5 150 ugifte mødre. I Tabell 1 er vist *aldersfordelingen* for ugifte kvinner med og uten barn. (Som sammenlignende bakgrunnsmateriale har vi dessuten tatt med gifte og før-gifte kvinner med og uten barn.) De ugifte mødre utgjør 2 prosent av alle ugifte kvinner i alderen 15–69 år, og de utgjør 0.5 prosent av alle kvinner i dette aldersintervall. Som man kunne forvente etter det vi hittil har sett, finner vi relativt flest ugifte mødre i aldersgruppen 15–29 år. Dette skyldes både at de blir mødre i en yngre alder enn de gifte kvinner, og at de som ugifte mødre som regel bare får ett barn.

Kvinner i alderen 15—69 år fordelt på sivilstand, hvorvidt de har barn eller ikke,
og etter alder. Norge 1960.

Tabell 1.

Alder	Gift		Før gift		Ugift		Total	
	m. barn	u. barn	m. barn	u. barn	m. barn	u. barn	m. barn	u. barn
15—29	107 749	27 201	1 667	1 192	1 645	189 486	111 061	217 879
30—39	182 988	20 045	4 993	1 997	1 251	25 209	189 232	47 251
40—49	175 817	29 035	10 094	4 863	1 247	28 899	187 158	62 797
50—69	121 020	129 002	18 513	50 779	1 009	71 941	140 542	251 722
Total	587 574	205 283	35 267	58 831	5 152	315 535	627 993	579 649

Kilde: Spesialkjørt tabell, basert på upublisert Tabell 84, Familekjernestatistikken, Folketelling 1960.
Statistisk Sentralbyrå.

Når vi sier at ugifte mødre som regel bare får *ett barn*, betyr det i virkeligheten at 89 prosent av de ugifte mødre bare får ett barn. (De barn de eventuelt får i et senere ekteskap regnes selvfølgelig ikke med.) Det er 9 prosent av mødrene som får to barn uten å være gift, det er nesten 2 prosent som får tre barn, og det er omkring 0.5 prosent som får fire eller flere barn utenfor ekteskap.

Av Tabell 2 ser vi hvordan de ugifte mødres andel av det totale antall ugifte kvinner i alderen 15–69 år varierer fra *fylke til fylke*. Her må selvfølgelig forskjeller tolkes med stor forsiktighet, fordi man må regne med at tallene påvirkes av de temmelig store fylkesvise variasjoner med hensyn til ekteskapsrater, aldersstruktur og andre demografiske trekk ved befolkningen. Vi legger især merke til at det er Finnmark fylke som har det høyeste antall ugifte mødre, 4.2 prosent, mens Oslo ligger lavest med 0.6 prosent.

Antall ugifte kvinner som har barn, i forhold til det totale antall ugifte kvinner i alderen 15–69 år, fylkesvis, Norge 1960.

Tabell 2.

Fylke	Prosent	Fylke	Prosent
Østfold	1.1	Rogaland	0.6
Akershus	0.9	Hordaland	0.9
Oslo	0.6	Bergen	0.9
Hedmark	1.8	Sogn og Fjordane	1.0
Oppland	1.6	Møre og Romadal	1.2
Buskerud	1.1	Sør-Trøndelag	1.7
Vestfold	0.9	Nord-Trøndelag	2.2
Telemark	0.8	Nordland	2.4
Aust-Agder	1.4	Troms	2.8
Vest-Agder	0.8	Finnmark	4.2

Kilde: Som for Tabell 1.

Også om de ugifte mødres *yrkesforhold* foreligger det opplysninger. Man må kunne gå ut fra at det økonomiske press på de ugifte mødre er så sterkt at det gir seg utslag gjennom større grad av aktiv deltakelse i yrkeslivet enn hva tilfellet er for andre grupper av kvinner. I Tabell 3 får vi et utgangspunkt for visse sammenligninger omkring de yrkesmessige forhold. Vi merker oss først av alt at de ugifte kvinner har omtrent *samme* sysselsettingsgrad enten de har barn eller ikke. Godt og vel 60 prosent av alle ugifte kvinner i alderen 15–69 år oppgir at de har eget yrke. Tallene for før-gifte er en god del lavere, og det er her en viss forskjell etter hvorvidt kvinnene har barn eller ikke. Det er flest før-gifte kvinner *med* barn som har eget yrke, 54 prosent, mens 42 prosent av de før-gifte kvinner uten barn har eget yrke. Det er sannsynlig at aldersfaktoren spiller en rolle her, for proporsjonen av før-gifte øker jo med økende alder, og eldre før-gifte kvinners barn vil følgelig være eldre enn de ugifte kvinners barn. Det er også verdt å legge merke til at når det gjelder gifte kvinner, er det en femtedel av dem som *ikke* har barn som har eget yrke, mens

Prosentvis fordeling av kvinner i alderen 15—69 år som har eget yrke, etter sivilstand og etter hvorvidt kvinnen har barn eller ikke.

Tabell 3. Norge 1960. N = 579 649.

Sivilstand	Prosent med eget yrke	
	Med barn	Uten barn
Gift	6.7	19.5
Før gift	54.4	41.8
Ugift	61.8	60.3

Kilde: Som for Tabell 1.

bare en femtededel av gifte kvinner *med* barn har eget yrke.⁶ Mens altså bare 7 prosent av *gifte* kvinner *med* barn har eget yrke, er det hele 62 prosent av de ugifte kvinner *med* barn som har eget yrke. Dette er en viktig forskjell som bør følges noe nærmere.

Prosent kvinner i alderen 15—69 år som har eget yrke, etter sivilstand, alder, og hvorvidt kvinnen har barn eller ikke.

Norge 1960. N = 579 649.

Tabell 4.

Alder	Gift		Før gift		Ugift	
	m. barn	u. barn	m. barn	u. barn	m. barn	u. barn
15—29	6	50	45	84	54	56
30—39	6	40	58	81	64	76
40—49	8	24	66	71	74	73
50—69	6	9	46	37	66	61

Kilde: Som for Tabell 1.

I Tabell 4 er materialet brutt ned på alder. Det første vi ser er at de ugifte mødres sysselsettingsgrad øker fra 54 prosent i aldersgruppen 15—29 år til 74 prosent i aldersgruppen 40—49 år. Det er bare barnløse før-gifte kvinner under 40 år og barnløse ugifte kvinner i alderen 30—39 år som kan oppvise høyere sysselsettingsrater enn de ugifte mødre i alderen 40—49 år. Tendensen er for så vidt den samme både for før-gifte og ugifte kvinner som har barn: prosenten som har eget yrke kulminerer i aldersintervallet 40—49 år. Men de ugifte mødre har hele tiden høyere sysselsettingsrate enn de før-gifte, enslige mødre. Det er også en meget stor forskjell mellom disse enslige mødre sett under ett og gruppen av gifte kvinner som har barn.

SAMMENDRAG

I de første to kapitler diskuterte vi kvinner som føder et barn utenfor ekteskap, i dette og det følgende kapittel er interessen konsentrert om *ugifte mødre*. Denne distinksjon er det verdt å merke seg.

Det offisielle estimat for antallet av ugifte mødre i Norge lå i 1962 på ca. 15 000, og det er dette tall som loven om mors- og enkestønad er basert på. Vår undersøkelse viser at dette estimat må være omkring to og en halv gang for stort, slik at det «sosiale problem» som ugifte mødre antas å utgjøre er sterkt overvurdert, i alle fall tallmessig.

Av en kohort med ikke før-gifte kvinner som et år føder et barn utenfor ekteskap er det beregnet at ett år etter barnets fødsel vil to tredjedeler av disse ikke lenger være ugifte mødre, for så vidt som de enten har giftet seg eller har gitt barnet fra seg. Denne andelen fortsetter å øke, og etter en 8-års periode vil bare en tjuendedel av kvinnene fortsatt tilhøre kategorien ugifte mødre.

Det er 89 prosent av de ugifte mødre som får ett barn (senere barn i ekteskap unntatt), det er 9 prosent av mødrene som får to barn, nesten 2 prosent som får tre barn, og en halv prosent som får fire eller flere barn uten å være gift.

De ugifte mødre har en meget høy yrkesfrekvens sammenlignet ikke bare med andre mødre, men også med alle andre kvinner. De har samme sysselsettingsgrad som andre ugifte kvinner uten barn, hvilket betyr at omkring 60 prosent av mødrene mellom 15 og 69 år er yrkestakere. Det maksimale antall

yrkestakere er 74 prosent for ugifte mødre i aldersgruppen 40–49 år.

Tallene i denne oversikt er basert på en del upublisert statistikk fra folketellingen i 1960.

KAPITTEL V

En oppfølging av en årgang ugifte mødre over en 10-års periode

ANALYSE OG BESKRIVELSE

Vi har tidligere sett at det i de senere år i Norge hvert år er blitt født omkring et par tusen barn utenfor ekteskap. Dersom alle mødrene til disse barn forble ugifte og beholdt barna hos seg, skulle vi etter en 15-års periode ha omkring en tredve tusen ugifte mødre i Norge. Dette er selvfølgelig ikke tilfelle, og ved gjennomgangen av en del materiale fra folketellingen ble det vist at i 1960 var det i hele Norge bare omkring 6 100 ugifte mødre mellom 15 og 69 år med hjemmeboende barn.

Det spørsmål måtte da nødvendigvis reise seg, hvor det var blitt av de flere tusen manglende ugifte mødre. Og det er dette problem vi skal prøve å belyse i dette kapittel hvor vi skal følge en årgang med ugifte mødre over en 10-års periode og se hvordan det er gått dem.

Undersøkelsen ble startet i 1963, og man konsentrerte seg derfor om den senest mulige årgang som kunne komme på tale, dvs. de kvinner som ble ugifte mødre i 1953. Undersøkelsen ble begrenset til Oslo og ble rent statistisk.

Utgangspunktet ble tatt i fødselsmeldingene, og utfra disse ble det laget en liste over alle de 224 ugifte

kvinner som i 1953 fødte et barn utenfor ekteskap i Oslo. Meningen var å følge disse kvinner og se 1) hvor mange som adopterte bort barnet og hvor lang tid etter fødselen dette skjedde, 2) hvor mange av mødrene som ble gift med barnets far og hvor lang tid etter fødselen dette skjedde, 3) hvor mange av mødrene som ble gift med en annen enn barnets far og hvor lang tid etter fødselen dette skjedde, og 4) hvor mange av mødrene som overlot barna til andre, enten i privat eller offentlig pleie, for kortere eller lengre tid. Dette ville sette oss i stand til å finne fram til hvor mange ugifte mødre det var igjen etter en 10-års periode, dvs. hvor mange ugifte mødre det fantes som pr. 1963 nå hadde et barn på 10 år hos seg. Samtidig ville vi få noe å vite om barnets skjebne, se hvem som ble adoptert bort like etter fødselen og se hvem som fikk et hjem hos en annen far enn den biologiske far. Analysen ville også fortelle noe om de barn som har vandret fram og tilbake mellom moren og barnehjemmet, og hvordan disse barns skjebne var avhengig av mødrenes eventuelle giftermål.

På grunn av den relativt høye spedbarnsdødelighet blant barn født utenfor ekteskap fører helserådene spesielt tilsyn med disse barn. Dersom mødrene ønsker det, følger helserådene barna gjennom de tre første leveår og står til tjeneste med råd og veiledning. Og dersom det kommer på tale å adoptere bort barnet, sorterer dette i Oslo under adopsjonskontoret som er en del av helserådet. De vesentligste opplysninger om flere av disse barnas første tre år var derfor å finne på Oslo helseråd, og det ble dér man påtok seg hele

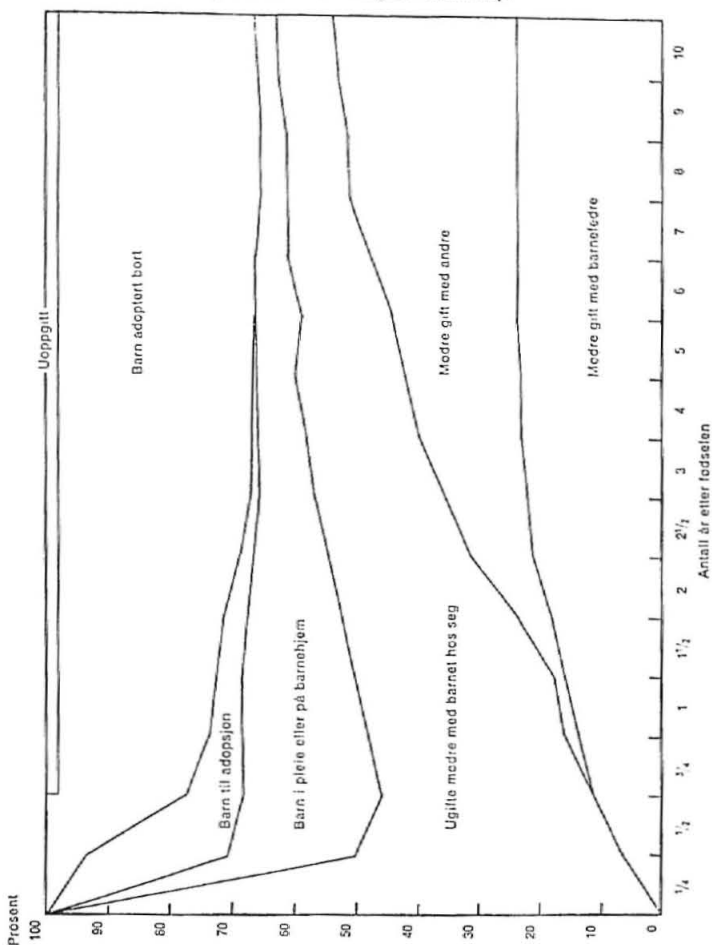
det store arbeid med å følge disse 224 mødre over en 10-års periode.¹ Opplysningene fra Helsesrådets egne arkiver ble supplert med opplysninger fra folkeregistre, barnehjem, barneverns-nemnder og Justisdepartementet. Registreringsprosedyren ble stoppet dersom 1) kvinnen hadde giftet seg eller 2) dersom barnet var blitt bortadoptert. Registreringen ble foretatt på 15 forskjellige tidspunkter fra 3 måneder etter fødselen til 10 år etter fødselen. De ugifte mødre ble ikke selv på noe tidspunkt kontaktet. Det ble innhentet opplysninger om 98 prosent av mødrene.²

I Diagram II ser vi hvilken kategori den opprinnelige gruppe av ugifte mødre tilhører etter henholdsvis et kvart år, et halvt år, tre kvart år, osv. opp til 10 år etter barnets fødsel. Det som kanskje slår oss sterkest, er hvor få ugifte mødre med barn som faktisk er igjen etter en 10-års periode, eller rettere sagt etter en 5-års periode. For etter den tid skjer det lite med de ugifte mødre som er igjen. Dette stemmer nesten overens med det inntrykk vi tidligere fikk gjennom en analyse av statistisk materiale på landsbasis. Da kom vi fram til at etter en 10-års periode var det igjen omkring 6 prosent som var ugifte mødre med barn, mens det i Oslo-materialet var 9 prosent av de ugifte mødre igjen.

En tredjedel av alle mødrene har adoptert bort barna sine, og langt de fleste har gjort det innen barnet fylte ett år. Stort sett kan man si at er barnet først satt bort til adopsjon, så ombestemmer mødrene seg ikke. Men helt opp til åtte år etter fødselen er det stadig noen få barn som er satt bort til adopsjon uten at mød-

DIAGRAM II

En kohort av ikke for-gifte kvinner som fødte et barn utenfor ekteskap, Oslo 1953, og etter hvorvidt de adopterte bort barnet, satte det i pleie, giftet seg eller forble ugifte mødre, over en 10-års periode. N = 220.* Merk forøvrig at ytterligere opplysninger ikke er registrert dersom 1) barnet er bortadoptert eller 2) moren har inngått ekteskap.

* I materialet er det ikke tatt med 11 kvinner hvis barn var dødfødte eller døde like etter fødselen. En av mødrene døde i løpet av registreringsperioden (klassifisert som uoppgift).

rene har kunnet bestemme seg til å underskrive de endelige dokumenter. Adopsjonsprosenten for vårt materiale er 32.5 for hele 10-års perioden. Og i denne prosent er *ikke* medregnet de barn som ble adoptert av stefedre. En beregning av adopsjonsrisikoen for barn født utenfor ekteskap (hele Norge, 1963) viste at 15.5 prosent av disse barn før eller senere ville bli adoptert.³ Heri er inkludert barn adoptert av stefedre som ifølge samme oversikt skulle utgjøre omkring en tredjedel.⁴ To forklaringer på den store forskjell i adopsjonsprosentene er relevante. For det første kan den forklares ved tidsforskjellen mellom de to sett med data, idet det i den siste 10-års periode ser ut til å ha vært en viss nedgang i bortadopsjoner av utenomekteskapelige barn. For det annet er Oslo utvilsomt et senter for adopsjon av barn født utenfor ekteskap, både når det gjelder den administrative side av saken og når det gjelder muligheten for å oppnå anonymitet. Som vi så tidligere, var en stor del av dem som fødte barn utenfor ekteskap i Oslo utenbys kvinner, og en god del av disse hadde oppholdt seg mindre enn 9 måneder i Oslo.⁵

Det finnes også noen barn i privat pleie helt opp til 10 år etter fødselen, og mens noen av dem har vandret fram og tilbake mellom moren og pleiehjemmet, har noen av dem også oppholdt seg i ett eller flere pleiehjem helt siden fødselen. Alt i alt er det 24 barn som på et eller annet tidspunkt har vært anbrakt i privat pleie (Tabell 1). Om en tredjedel av disse vet vi at «privat pleie» betyr at de er i pleie i hjemmet til morens foreldre. Det er rimelig at denne andelen lig-

Plasseringen av en kohort* barn født utenfor ekteskap i Oslo 1953, hvis mødre på de gitte tidspunkter etter fødselen stadig var ugifte, ifølge oppgaver fra Oslo helseråd, 1953—63.

Tabell 1.

N = 209.

Tidspunkt etter fødselen	Barn bosatt hos sin ugifte mor	Barn i privat pleie	Barn i barnehjem**	Barn satt bort til adopsjon	Barn som er blitt adoptert	Total
3 mnd.	105	5	38	48	13	209
6 mnd.	81	6	42	20	30	179
9 mnd.	74	6	40	11	7	138
1 år	71	10	29	10	3	123
1½ år	68	12	24	6	5	116
2 år	61	10	20	4	3	99
2½ år	50	10	14	4	3	81
3 år	43	11	9	3	1	67
4 år	38	11	7	3		59
5 år	33	10	7	2	1	53
6 år	29	8	6	1	2	47
7 år	25	6	4	1		36
8 år	20	7	3	1		31
9 år	21	7	1	1		30
10 år	20	6	1			27

* I dette er ikke inkludert før-gifte kvinner som samtidig fødte utenfor ekteskap. Heller ikke er det inkludert de 11 utenomekteskapelige barn som var dødfødte eller døde like etter fødselen.

** Dette inkluderer 3 barn på åndssvakehjem.

ger betydelig høyere. (Disse opplysninger er et bi-produkt av selve undersøkelsen, og derfor ufullstendige.) På intet tidspunkt er det mer enn 12 av de stadig ugifte mødre som har sine barn i privat pleie. To av disse barn blir siden adoptert bort, og ett forblir i privat pleie som åndssvakt.

Av Tabell 1 går det også fram hvor mange av de utenomekteskapelige barn som ble anbrakt på barnehjem. Tre måneder etter fødselen var det 38 barn som

oppholdt seg i barnehjem, og seks måneder etter fødselen var det 42 barn som oppholdt seg i barnehjem. Dette var det maksimale antall og svarer til 20 prosent av den totale kohort med barn født utenfor ekteskap. Ett år etter fødselen var det 14 prosent av barna i barnehjem, to år etter var det 10 prosent av barna i barnehjem, og fem år etter var det 3 prosent i barnehjem. Dette gir et riktig bilde av forholdene omkring barnehjemsanbringelse så lenge vi diskuterer barna til de mødre som stadig er ugifte.

Alt i alt var det 54 av de utenomekteskapelige barn som på et eller annet tidspunkt var plassert på et barnehjem. Av disse var det 38 barn som ble plassert umiddelbart etter fødselen, mens 11 ble plassert omkring et halvt år etter fødselen. De siste 5 ble plassert på senere tidspunkter. Den gjennomsnittlige lengde av barnehjemsoppholdet for samtlige barn var 2.6 år. Med i dette materiale er regnet 3 barn som under hele registreringsperioden oppholdt seg i åndssvakehjem. Uten disse barn kommer den gjennomsnittlige barnehjemstid på 2.2 år.

I Tabell 2 har vi prøvet å finne fram til det sist kjente oppholdssted til de barn som på et eller annet tidspunkt har vært plassert på barnehjem, dvs. alle de barn som opptrer i kolonne 3 i Tabell 1. Av 54 barn som har vært innom et barnehjem er det ved 10-års periodens slutt 24 barn som bor hjemme hos moren. To av disse 24 mødre er fortsatt ugifte, 12 av dem er gift med barnets far, og 10 av dem er gift med en annen enn barnets far. Ti av barnehjemsbarna er 10 år etter i privat pleie, og om to av dem vet vi at mød-

rene stadig er ugifte, om fem vet vi at de er gift med enn annen enn barnets far, og om ett av pleiebarna vet vi at det er anbrakt i privat pleie som åndssvakt. Ti av barnehjemsbarna er blitt adoptert, og vi har ingen videre opplysninger om dem. Fem av barna hvis mødre har giftet seg er fortsatt i barnehjem ved 10-års periodens slutning, og på grunn av registreringsmetoden som er anvendt i Tabell 1 kommer disse barn ikke til syne der. Bildet er derfor noe mørkere enn den første tabell gir uttrykk for. Utover dette vet vi at ett av barnehjemsbarna nå er bosatt hos faren og at tre er anbrakt på åndssvakehjem.

Det oppholdssted som de barn, som ifølge Tabell 1 på et eller annet tidspunkt var plassert på et barnehjem, hadde ved slutten av 10-års perioden.

T a b e l l 2.

Barn bosatt hos moren	Barn i privat pleie	Barn som er blitt adoptert	Barn som fortsatt er i barnehjem	Barn bosatt hos faren	Barn i ånds- svakehjem	Total
24	10	10	5	1	3	54

Det er i det første år etter fødslen at det oppholder seg flest utenomekteskapelige barn på barnehjem, og ifølge de opplysninger vi har fått, er det få eller ingen av disse barn som i første omgang er anbrakt dit med adopsjon for øye. I hovedtrekket kan man si, at dersom barnet ikke blir adoptert bort like etter fødselen, så følger barnet som oftest moren, hva enten denne inngår et nytt ekteskap eller fortsetter å leve som enslig mor.

Innen to år etter fødselen er omkring en femtedel av de ugifte mødre blitt gift med barnets far. En tiendedel av de fedre som giftet seg med barnets mor var gift da barnet ble født, og en tiendedel var separert. For alle de andre må det altså ha vært andre grunner til at ikke ekteskapet fant sted på et tidligere tidspunkt. To år etter barnets fødsel blir de mødre som gifter seg, fortrinnsvis gift med en annen enn barnets far. Og jo lengre tid det går, desto større sannsynlighet er det for at mødrene har giftet seg. Ved slutten av registreringsperioden er 53 prosent av mødrene gift, 25 prosent har giftet seg med barnets far og 28 prosent har giftet seg med en annen enn barnets far. En norsk undersøkelse fra begynnelsen av dette århundre viste at ekteskapshyppigheten mellom ugifte foreldre varierte sterkt fra landsdel til landsdel.⁶ I de to nordlige fylker ble omtrent hvert tredje barn legitimert etter fødselen, mens omtrent hvert åttende barn ble legitimert på Sørlandet og i de vestlige fylker. Disse giftermål spredte seg over en rekke år, selv om hovedmassen av ekteskapene ble inngått de første to-tre år etter barnets fødsel. Det er mulig å sammenligne Ryggs undersøkelse med den undersøkelsen som ble foretatt av Sundt i midten av det 19. århundre, og det fremgår at legitimeringsprosenten har vært fallende.⁷ Selv om vår undersøkelse ikke er direkte sammenlignbar med disse to undersøkelser, ser det ut til at prosenten av inngåtte ekteskap mellom de ugifte foreldre *etter* fødselen har vært ytterligere fallende. En noe eldre svensk undersøkelse fra en svensk storby viser at ut av et årskull med barn født utenfor ekte-

skap vil etter 16 år 41 prosent være legitimerte, mens 19 prosent vil være å finne i hjem med stefar.⁸

I vår undersøkelse viser morens *alder* seg å være vesentlig for hvordan utviklingen skal forme seg. I Diagrammene III A, III B og III C har vi prøvd å fremstille dette skjematisk. En langt større del av de ugifte mødre som var *over* 25 år da barnet ble født, er forblitt ugifte mødre. Det er færre av dem som adopterer bort barnet sitt, og det er færre av dem som gifter seg med en annen enn barnets far. Deres «utvikling» går langsommere, dvs. for hele gruppen tar det gjennomsnittlig lengre tid innen forandringer oppstår. De mødrene som er *under* 25 år er mer usikre på om de skal beholde barnet eller gi slipp på det. Det ses både på det store antall barn som er i privat og offentlig pleie, og på det lange tidsrom disse barn er i pleie. Det er også de yngste mødre som lenge har barna satt bort til adopsjon, uten at de endelige adopsjonspapirer er underskrevet.

Etter en 10-års periode er det igjen 4 prosent av de ugifte mødre med barn i den opprinnelige aldersklasse 15–20 år, 2 prosent i klassen 21–25 år, og 21 prosent i klassen 26–42 år. Det er 55 prosent av de yngste mødre som har giftet seg, det er 59 prosent blant mellomgruppen og det er 45 prosent i den eldste gruppen. Det er 37 prosent av de yngste som har adoptert bort barna sine, det er 34 prosent i mellomgruppen og det er 28 prosent i den eldste gruppen.

Som en siste opplysning har vi fått sivilstanden til fedrene til de 220 barn som ble født utenfor ekteskap. Det viser seg at det er ingen korrelasjon mellom

DIAGRAM III A

Som Diagram II, men omfatter bare kvinner i alderen 15—20 år.
N = 74.

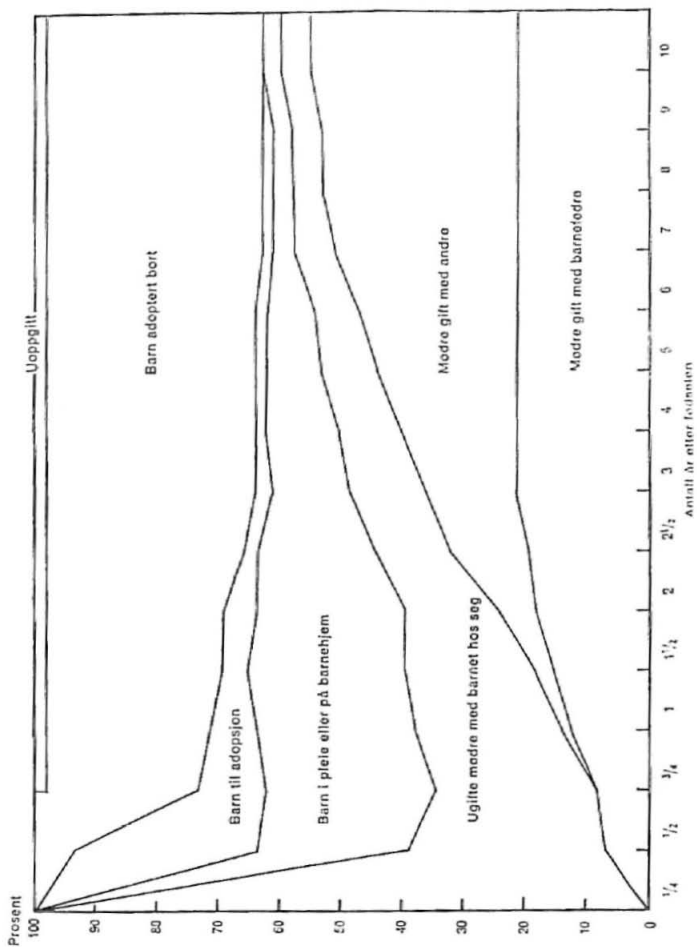

DIAGRAM III B

Som Diagram II, men omfatter bare kvinner i alderen 21—25 år.

N = 64.

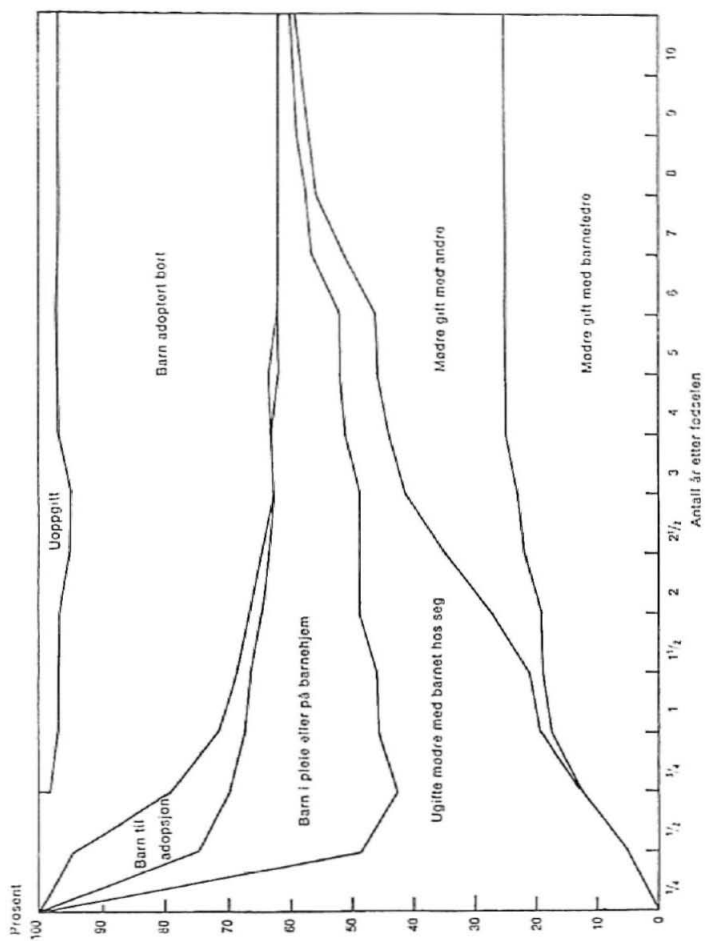
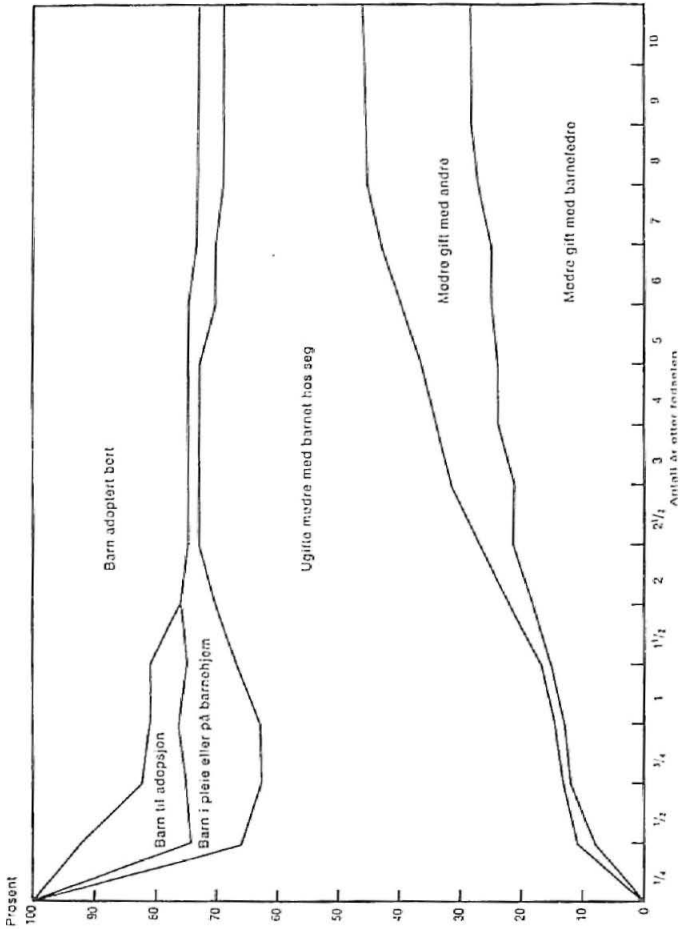

DIAGRAM III C

Som Diagram II, men omfatter bare kvinner i alderen 26—42 år.

N = 71.

fedrenes sivilstand og hvorvidt barna blir adoptert bort (f. eks. at gifte fedres barn oftere adopteres bort), satt på barnehjem eller i privat pleie, eller forblir hos moren.

SAMMENDRAG

Med utgangspunkt i alle de ugifte (ikke for gifte) kvinner som i 1953 fødte et barn utenfor ekteskap i Oslo ble det ved hjelp av offentlige arkiver over en 10-års periode og på 15 forskjellige tidspunkter, fra 3 måneder til 10 år etter fødselen, registrert følgende opplysninger: 1) hvor lenge moren var ugift, 2) hvorvidt hun giftet seg med barnets far, 3) hvorvidt hun giftet seg med en annen enn barnets far, 4) om barnet ble hos moren, 5) om barnet ble adoptert bort, 6) om barnet på noe tidspunkt var i privat eller offentlig pleie. Registreringen ble stoppet dersom enten moren giftet seg eller barnet ble adoptert bort, slik at de opplysninger vi har *etter* at en av disse hendinger er inntruffet, ikke er systematiske.

Undersøkelsen viser først og fremst at ugifte mødre ikke forblir ugifte mødre særlig lenge. En tredjedel av mødrene adopterer bort barna sine. Dette er en betydelig høyere andel bortadopsjoner enn det vi finner for hele Norge. Adopsjonene skjer stort sett innen barnet er fylt ett år, og jo yngre moren er, desto større er sannsynligheten for at barnet blir bortadoptert.

Det er en fjerdedel av mødrene som i løpet av 10-års perioden har giftet seg med barnets far. Disse giftermål finner sted opptil seks år etter barnets fødsel,

selv om de fleste foregår de tre første år etter fødselen. Det er likeledes omkring en fjerdedel av mødrene som gifter seg med en annen enn barnets far, og disse giftermål forekommer stort sett fra to til sju år etter barnets fødsel. Alt i alt er det 53 prosent av mødrene som er gift ved slutten av 10-års perioden.

Ti år etter barnets fødsel er det igjen 9 prosent av en kohort på 220 ugifte mødre som stadig var ugifte og som hadde barnet hos seg. I aldersgruppen 25 år og under var det igjen 3 prosent ugifte mødre, og i aldersgruppen over 25 år var det igjen 21 prosent.

Omkring 12 prosent av de ugifte mødre har på et eller annet tidspunkt hatt sitt barn i privat pleie. I minst en tredjedel av tilfellene betyr det at barnet er i pleie hos morens foreldre. Omkring 26 prosent av de ugifte mødre har hatt sine barn på barnehjem, gjennomsnittlig anbringelsestid var 2.6 år, og de fleste ble anbrakt umiddelbart etter fødselen. Halvdelen av dem flyttet tilbake til moren, en femtedel kom i privat pleie og en femtedel ble adoptert. Stort sett kan man si at de barn som ikke blir adoptert, i de fleste tilfeller følger moren hva enten hun blir gift med barnets far, med en annen enn barnets far, eller forblir ugift.

Intervju-undersøkelsen, utvalg og metoder

GRUNNLAGET FOR UTVALGET

Til intervju-undersøkelsen blant ugifte mødre ble det overveid å ta med i utvalget ugifte mødre fra hele Norge, men dette ble siden oppgitt på grunn av de store økonomiske og praktiske vansker et slikt opplegg ville innebære. I stedet ble det besluttet å konsentrere seg om Oslo, både fordi det der forelå større mulighet for å få tak i et representativt utvalg,¹ og fordi man der kunne vente å finne et større antall ugifte mødre innenfor en mindre geografisk enhet.

Men på et tidlig tidspunkt ble det klart at det ikke skulle bli lett å skaffe et riktig sammensatt utvalg til intervju-undersøkelsen. For det første viste det seg at ugifte mødre er en av de virkelig vanskelig tilgjengelige grupper i det norske samfunn, og for det andre viste det seg at det ikke fantes noe register som uten videre kunne brukes som utgangspunkt for et representativt utvalg. En «ugift mor» utgjør nemlig ikke en statistisk registreringsenhet, selv om en slik enhet naturlig ville høre hjemme både i befolknings-, sosial- og barnevernsstatistikken.²

Det ble barnetrygdens registre som ble brukt som grunnlag for utvalget, men som vi skal se, var dette ikke det ideelle utgangspunkt.³

Det var ingen som på det tidspunkt utvalget ble tatt, visste hvor mange ugifte mødre med barn i alderen 0–16 år det fantes i Oslo. For hele Norge var antallet av ugifte mødre i 1962 blitt estimert til ca. 15 000, og siden 10–15 prosent av fødslene utenfor ekteskap finner sted i Oslo, kunne man, under forutsetning av minimal ut- og innflytting og like giftermåls- og adopsjonsrater, estimere antallet av ugifte mødre med et hjemmeværende barn i alderen 0–16 år til å ligge mellom 1500 og 2250 på dette tidspunkt.⁴

Det ville være uoverkommelig og også lite verdifullt å intervju *alle* disse ugifte mødre, og i stedet ble det bestemt å konsentrere seg om ugifte mødre med ett barn som var enten åtte år, fire år, ett år eller under ett år. Da barnets alder ble valgt ut som en vesentlig faktor, ble det gjort fordi vi ventet at denne variabel ville avspeile en god del av morens aktuelle livssituasjon. Det er rimelig at en ung kvinne som akkurat er blitt ugift mor, står overfor helt andre tilpasningsvansker enn en kvinne som har vært ugift mor i åtte år. Den første må lære å tilpasse seg selv i miljøet, mens den siste rimeligvis vil oppleve tilpasningsvanskene til skolebarnet som mer vesentlige. Hos barnehagebarnet er det kanskje ikke kameratene, men den manglende far som er et alvorlig problem, mens moren til den ettårige vil stå midt oppe i konflikter mellom rollen som mor og rollen som yrkeskvinne. Alle sammen ville de ha felles problemer, men like mange problemer ville sikkert være forskjellige og avhengige av hvor gammelt barnet var.

En forutsetning for at den ugifte mor skulle komme

med i utvalget var at barnet bodde hjemme hos sin mor på intervjutidspunktet. Hadde moren hatt barnet på barnehjem siden fødselen, ville hennes situasjon utadtil på mange måter være å sammenligne med den til en ugift kvinne uten barn, på samme tid som hun ville ha problemer i forhold til sitt barn som var helt spesifikke for hennes situasjon. Men ikke bare disse mødre, men også de mødre som på intervjutidspunktet ikke selv hadde sine barn hos seg, måtte av tekniske grunner holdes utenfor utvalget.

En annen betingelse for å komme med i vårt utvalg, var at de ugifte mødre ikke hadde vært gift tidligere. Vi opererer altså her med en definisjon av ugift mor som er *forskjellig* fra den offisielle statistikk, men i overensstemmelse med den vi anvendte i forrige kapittel. Ifølge analysen av fødselsmeldingene, utgjorde de tidligere gifte kvinner som fikk et barn utenfor ekteskap 17 prosent av samtlige fødsler utenfor ekteskap. En god del av de separerte var allerede på vei inn i et nytt ekteskap, og for de øvrige gjelder det at de allerede har en «frue»-tittel og et tidligere ekteskap å vise til, som gjør at de ikke nødvendigvis utleveres overfor omgivelsene som ugifte mødre. De før-gifte som får barn utenfor ekteskap, får problemer og tilpasningsvanskeligheter utadtil som i høyere grad vil ligne på de problemer og tilpasningsvansker som de andre skilte og enker møter det øyeblikk de blir enslige. Vi valgte derfor å la de før-gifte tilhøre denne gruppen av enslige mødre.

En tredje betingelse for å komme med i utvalget ble at den ugifte mor bare måtte ha ett barn. Vi antok

at ugifte mødre med mer enn ett barn var heller få (11 prosent for hele Norge 1960) og at deres problemer ville være av en annen art enn den øvrige gruppes. Dette kunne det for så vidt ha vært interessant å belyse, men da utvalgsmetoden ikke tillot oss å fange inn denne gruppen, lot vi dette problemet ligge.⁵

I Oslo trygdekasse fikk vi oppgitt at det var 2860 enslige forsørgere som mottok barnetrygd for første barn og 444 av disse hadde barn født enten i 1955, 1959, 1962 eller 1963, som svarte til de aldersgrupper vi var interessert i. Av disse var 372 mulige intervjuobjekter.⁶ Allerede dette ga en pekepinn om at det antatte antall ugifte mødre måtte være for høyt, selv om det i Trygdekassens tall ikke var tatt med de ugifte mødre som ennå ikke hadde søkt barnetrygd eller som av en eller annen grunn ikke ønsket denne form for hjelp.

VURDERING AV UTVALGET

Av de tilskrevne 372 barnetrygdmottakere viste det seg å være bare 134 som var ugifte mødre med ett hjemmeboende barn på enten åtte, fire, ett år eller under ett år. Av disse 134 ble det intervjuet 77 eller 57.5 prosent. Under normale forhold ville dette ha vært en lav svarprosent. Men tatt i betraktning både at ugifte mødre er vanskelig tilgjengelige som gruppe, og at fremgangsmåten var uvanlig på den måten at svarpersonene selv måtte gi sin skriftlige tillatelse til å la seg intervju, så var resultatet kanskje ikke så ille likevel. Det

var derfor spennende å se om de 42.5 prosent som ikke hadde svart på vår henvendelse, var svært forskjellige fra dem som hadde svart. De to variabler vi her hadde som kontroll, var barnets alder og morens alder. Når det gjelder barnets alder, var det ingen forskjell på vårt utvalg og de ikke intervjuede. Blant de ugifte mødre som ikke lot seg intervjuer, var det imidlertid noen færre i aldersklassen 20–24 enn i gruppen som ble intervjuet. (Tabell 1.)⁷

En sammenligning av aldersfordelingene til de intervjuede ugifte mødre og til samtlige ugifte mødre i utvalget.

Tabell 1.

	Aldersfordelingen for de intervjuede ugifte mødre	Aldersfordelingen for de ikke- intervjuede ugifte mødre i utvalget
Under 18 år	2	4
18–19 år	12	16
20–24 år	33	19
25–29 år	12	7
30–34 år	5	4
35–39 år	6	4
40 år og over	7	3
	N = 77	N = 57

For våre formål betyr denne skjevhet i materialet at vi stadig må ha den i tankene når vi diskuterer resultatene av undersøkelsen. Men utover denne ene skjevheten finnes det mange flere som sikkert slår enda sterkere ut. Vi vet bare ikke nok om det og kan derfor ikke direkte ta hensyn til det. Men vi kan prøve å bøte litt på det ved til stadighet å sammenligne vårt intervjumateriale med alle de andre data som kommer

fra Ligningsvesenet, Oslo helseråd, Bidragsfogden i Oslo og Statistisk Sentralbyrå. (Som det siden fremgikk, manglet det i materialet både en del av de best økonomisk stilte og en del av de dårligst økonomisk stilte ugifte mødre. Dessuten var det bare få av de ugifte mødre som levde sammen med barnets far eller en potensiell ektemann som besvarte vår henvendelse.)

FØR-GIFTE, ENSLIGE MØDRE SOM KONTROLLGRUPPE

Da opplegget til undersøkelsen ble diskutert, kom spørsmålet opp om det ikke ville være klokt å bruke en kontrollgruppe av før-gifte, enslige mødre. Det ble hevdet at den ugifte mors situasjon ikke så mye er en funksjon av at hun ikke har inngått ekteskap med barnets far, men at hun i likhet med alle de andre enslige mødre er en «halv» familie som det i alle fall er vanskelig å godta i et samfunn som har bygd hele familieinstitusjonen opp omkring den «hele» familie med både mor og far. Å bruke før-gifte enslige mødre som kontrollgruppe ville ha vært en riktig fremgangsmåte dersom vi kunne ha oppnådd to sammenlignbare grupper av henholdsvis ugifte mødre og før-gifte, enslige mødre. Men i både den danske⁸ og den svenske⁹ undersøkelse gikk det fram at for det første var de før-gifte, enslige mødre en god del eldre enn de ugifte mødre, og for det andre var deres barn en god del eldre enn de ugifte mødres barn. Dette betydde at det ville være vanskelig med det lille utvalget vi hadde til rådighet i Oslo å finne to store nok grupper av henholdsvis ugifte mødre med ett hjemmeboende barn

og før-gifte, enslige mødre med ett hjemmeboende barn som var sammenlignbare med hensyn til morens og barnets alder.

Som det fremgår av Tabell 3 (note 6), holdt vår antakelse stikk om at det ikke var mulig å finne fram til to tilstrekkelig store og sammenlignbare grupper med hensyn til barnets alder. Det var i oktober 1964 bare 8 før-gifte, enslige mødre med ett hjemmeboende barn født i 1963, mens det var 52 ugifte mødre i samme kategori. Til gjengjeld var det 52 før-gifte, enslige mødre med ett hjemmeboende barn født i 1955, mens det i samme kategori bare var 2 ugifte mødre.

Også når det gjaldt morens alder, skulle det vise seg at vi sto overfor to grupper som ikke umiddelbart kunne sammenlignes. Dette fremgår av Tabell 2, som rimelig kunne være viser at før-gifte, enslige mødre er en god del eldre enn de ugifte mødre. Dette ville

En sammenligning av aldersfordelingene til samtlige ugifte mødre i utvalget og til samtlige før-gifte, enslige mødre i utvalget.

	Aldersfordelingen for samtlige ugifte mødre i utvalget	Aldersfordelingen for samtlige før-gifte, enslige mødre i utvalget
Under 18 år	4.5	1.0
18—19 år	20.9	2.9
20—24 år	38.8	18.6
25—29 år	14.1	21.6
30—34 år	6.7	19.6
35—39 år	7.5	18.6
40 år og over	7.5	17.7
Total	100.0 N = 134	100.0 N = 102

derfor være en annen vesentlig faktor som måtte forklares, dersom den videre analyse med før-gifte, enslige mødre som kontrollgruppe, skulle fortsettes.

INTERVIUSITUASJONEN

Til intervjuingen ble det brukt et langt og detaljert spørreskjema som intervjueren fylte ut. Selve intervjuet varte vanligvis mellom to og tre timer.

Som intervjuere ble brukt kvinnelige sosiologi- og psykologistudenter.¹⁰ Vi forventet at intervjusituasjonen kunne bli vanskelig på grunn av de intime spørsmål vi ønsket å stille, og det ble derfor lagt ekstra vekt på intervjutreningen.

Siden alle deltakere i undersøkelsen på forhånd hadde gitt sitt skriftlige samtykke til å la seg intervjuet, var det ingen vansker med å oppnå kontakt.

Intervjuingen gikk godt, og vi fikk direkte det inntrykk at de fleste av svarpersonene var glade for å kunne snakke ut om problemene med en nøytral utenforstående. Samtalen varte ofte utover selve intervjuet som i nesten alle tilfeller ble foretatt i hjemmet til den enslige mor.

SAMMENDRAG

Det skulle vise seg at det bød på store vansker å komme fram til et skikkelig grunnlag for et representativt utvalg til intervju-undersøkelsen. Det fantes ikke et enkelt register som inneholdt opplysninger om samtlige ugifte mødre i Oslo-distriktet, og de registre som

inneholdt tilnærmedesvis de beste opplysninger, fikk vi ikke tillatelse til å bruke. Intervju-undersøkelsen ble vesentlig forringet av denne grunn.

Som grunnlag for utvalget ble brukt et register over samtlige kvinnelige barnetrygdmottakere med ett barn. Dette register var ikke ideelt for våre formål, både fordi det var svært heterogent, og fordi det ikke inkluderte hele den gruppen av ugifte mødre vi var interessert i å kontakte. Dessuten måtte det innhentes skriftlig tillatelse fra hver enkelt kvinne om hvorvidt hun ønsket å delta i undersøkelsen, og dette brakte svarprosenten en god del ned.

Det var 134 ugifte mødre med et hjemmeboende barn i de ønskede alderskategorier som hørte til vårt utvalg. Det var 58 prosent av disse som ble intervjuet. Med hensyn til barnets alder atskilte denne gruppe seg ikke fra den gruppen på 42 prosent som ikke ble intervjuet, men med hensyn til morens alder var det litt færre i gruppen 20–24 år som ikke ønsket å delta i undersøkelsen. Dette var de to eneste variabler vi kunne kontrollere direkte for.

En kontrollgruppe av før-gifte, enslige mødre med barn i de spesifiserte alderskategorier var ikke ønskelig fordi før-gifte mødre er eldre enn ugifte mødre, og deres barn er likeledes eldre enn ugifte mødres barn. Forskjellene er så store at det foreliggende materiale ikke ville bli stort nok til å gjennomføre en sammenligning av de to grupper.

Den ugifte mor og hennes sosiale omgivelser

De fem følgende kapitler bygger på data fra intervjuundersøkelsen. Utvalget besto som tidligere nevnt av 77 ikke-før-gifte mødre bosatt i Oslo og med et lite hjemmeboende barn. De fremstilte resultatene bør vurderes nøye i hver enkelt sammenheng, fordi utvalget ikke kan sies å være representativt for alle grupper av ugifte mødre i hele Norge. Visse tendenser vil dog gjøre seg gjeldende. For oversiktens skyld er resultatene fremstilt i prosenter selv om basis for prosenttallet undertiden ikke tillater dette.

FORHOLDET TIL FORELDRENE

Det kan være rimelig å anta at ugifte mødre har det vanskelig i forholdet til sine medmennesker. Vi vet at det i samfunnet ligger en viss aggresjon overfor denne gruppe avvikere, og vi skulle vente at ugifte mødre møter negative sanksjoner slik som de vanligvis blir avvikere til del.

I vår undersøkelse regnet vi derfor med å stå overfor en gruppe kvinner som på flere måter hadde det vanskelig i samfunnet. Vi forventet blant annet at de ville være relativt ensomme, fordi de ved barnets fødsel hadde mistet en del av sine tidligere sosiale

kontakter og fordi få eller ingen nye sosiale kontakter hadde erstattet de gamle. Det var derfor med spesiell oppmerksomhet at vi rettet søkelyset mot den ugifte mors sosiale system.

Det har ofte vært antatt at jo mindre miljøet fordømmer de ugifte mødre, jo flere ugifte mødre vil det under ellers like vilkår bli i miljøet.¹ Dette behøver selvfølgelig *ikke* bety at flere ugifte kvinner vil avle barn med menn de ikke er gift med dersom miljøet er positivt, men det kan bety at det sosiale press er mindre til enten å få et svangerskap avbrutt, inngå et uønsket ekteskap eller gi barnet bort til adopsjon.

Det ville derfor være interessant å vite litt mer om hva slags press de ugifte mødre som hadde beholdt sine barn, hadde vært utsatt for. Styrken av det sosiale press avhenger imidlertid av avsenderens relevanse for mottakeren, og bare visse personers eller gruppers mening er sett på som viktige av den ugifte mor.

Men siden disse ugifte mødre for en stor del er meget unge og stadig økonomisk avhengig av foreldrene, ville det være rimelig at blant annet foreldrenes reaksjon på graviditeten var meget vesentlig for dem.

Som det fremgår av Tabell 1, var det 9 prosent av mødrene som slett ikke fortalte foreldrene at de ventet et barn, og det var 2 prosent som oppga at foreldrene ikke interesserte seg for det. Det var 17 prosent som oppga at foreldrene enten ble ulykkelige eller direkte øvde press på datteren for at hun ikke skulle bli ugift mor, men heller forsøke å få abort, få mannen til å gifte seg med henne, eller bare siden adoptere bort

Foreldrenes reaksjon på den ugifte datters graviditet.

Tabell 1.

Foreldrenes reaksjon	Relative tall N = 105*	
Presset for abort	6	Negativ reaksjon I alt: 32
Presset for giftermål	5	
Presset for adopsjon	1	
Sendte datteren bort	3	
Ble ulykkelige	17	
Var likeglade	2	I alt: 11
Visste det ikke	9	
Tok det pent	30	Positiv reaksjon I alt: 48
Tok det pent etter en stund	18	
Annet**	9	I alt: 9
	100 prosent	100 prosent

* N = 105 skyldes at flere personer har oppgitt flere svar.

** Ni av svarpersonene oppga at deres foreldre var døde på dette tidspunkt.

barnet. Det var bare i tre tilfeller at piken ble kastet direkte ut av hjemmet, og i ett av disse tilfellene angret foreldrene seg like etter og fikk datteren hjem igjen. Men det var mange av foreldrene som tok situasjonen pent, og enda flere som etter den første negative reaksjon hadde vennet seg til tanken. Det var 18 prosent av mødrene som oppga at deres foreldre etter en stund hadde akseptert datterens tilstand og hjalp til på forskjellig måte. Foreldrenes reaksjoner var ikke avhengige av om datteren tilhørte de yngre eller de eldre aldersgrupper. I alt var det 32 prosent av foreldrene som reagerte negativt overfor datterens graviditet, mens det var 48 prosent av foreldrene som reagerte positivt overfor datteren og prøvde å hjelpe henne.

Når det gjelder forholdet til foreldrene *etter* barnets fødsel, får vi opplyst at 64 prosent av mødrene hadde et godt forhold til foreldrene, 18 prosent hadde et noenlunde godt forhold til foreldrene, og bare 4 prosent hadde et direkte dårlig forhold til foreldrene. Dette betyr at den nære familie stort sett aksepterer den ugifte mor og hennes barn og at hun får støtte i denne del av miljøet. En kan da spørre om ugifte mødre kommer fra miljø som på forhånd er mer tolerant overfor denne form for atferd, eller om det heller er så at den generelle holdning til ugifte mødre modifiseres det øyeblikk det gjelder ens egen datter. Både Vincent² og Goode³ har vist at det er mer akseptabelt å få barn utenfor ekteskap i de lavere sosiale lag enn i det øvrige samfunn. I vår undersøkelse tilhører 46 prosent av fedrene til de ugifte mødre de lavere sosiale lag, og det er en tendens i retning av at de foreldre hvor faren tilhører den nederste av de fire yrkesgrupper, har utvist en mer tolerant atferd overfor datterens graviditet enn de øvrige foreldre har.

Det er 47 prosent av de intervjuede som bor hjemme hos foreldrene med barnet sitt. Dette er delvis en nødvendighet som er skapt av bolignoden, men det er ingen tvil om at det utover de mange ulemper også innebærer store fordeler for datteren. Det gjelder de mange praktiske ting med felles pass av barnet, felles matlaging, og mindre utgifter til husleie. Utover dette betyr den felles husholdning en synlig akseptering av den ugifte mor fra foreldrenes side. Dette innebærer at familiens øvrige omgangskrets også må godta henne, dersom de skal fortsette å være en del

av foreldrenes sosiale nettverk. Den dobbelte rolle som datter i huset og ugift mor kan lette overgangen mellom de to roller.

Av dem som ikke bor hjemme, er det 26 prosent som ofte er på besøk hjemme, og bare 9 prosent som aldri er hjemme.

Det er bare i 51 prosent av tilfellene at begge kvinnens foreldre lever og bor sammen. I 21 prosent av tilfellene er den ene av foreldrene død, i 12 prosent er begge døde, og i 16 prosent av tilfellene er de skilte. Ikke i noe tilfelle har vi fått vite at foreldrene ikke var gift med hverandre. Hvorvidt andelen av «hele» familier avviker fra det man ellers ville finne i en lignende befolkning som den vi har tatt for oss, har vi ikke hatt mulighet for å bedømme.

FORHOLDET TIL NABOENE

Når det gjelder naboene, er det ikke mange av de ugifte mødre som klager over at de har møtt negative sanksjoner fra den kant. Vi har spurt mødrene hvor godt de kjenner naboene ut fra den betraktning at negative sanksjoner fra primær-gruppe relasjoner har større virkning enn negative sanksjoner fra sekundær-gruppe relasjoner. Vi har også spurt om naboene vet at moren ikke er gift. Det er 68 prosent som svarer at naboene helt sikkert vet at barnet er født utenfor ekteskap, og det er 20 prosent som like sikkert vet at naboene er uvitende om at barnet er født utenfor ekteskap. Det er bare en enkelt av disse kvinner som har greid å være mye sammen med naboene og likevel holdt det hemmelig at hun ikke er gift. Det viser seg

at det i like høy grad er de yngre som de eldre kvinner som prøver å skjule at de ikke er gift. Det er ytterligere 13 prosent som opplyser at de ikke vet om naboene er klar over at de ikke er gift, og halvdelen av disse omgås naboene uten å berøre emnet.

Dersom ønsket om å skjule at barnet var født utenfor ekteskap virkelig betydde noe, så ville det sikkert vært mange som benyttet seg av «frue»-tittelen. Det er imidlertid bare 17 prosent som oppgir å gjøre det, mens det er hele 65 prosent som konsekvent kaller seg «froken». Atten prosent har ikke helt kunnet bestemme seg og bruker skiftesvis «fru» eller «froken» alt etter hvilken situasjon de befinner seg i.

Nærmere halvdelen av de ugifte mødre kan man kalle vel tilpasset i sitt nabolag, idet de går på besøk hos naboene og får besøk igjen, mottar forskjellige former for hjelp og yter hjelp til dem. Samtlige av dem som ikke kjenner noen av naboene, bor i leid husvære og er gjennomsnittlig noe eldre enn den øvrige gruppe av ugifte mødre. De som enten bor hjemme hos foreldrene eller har egen leilighet, er de som er best tilpasset i naboskapet. For de siste gjelder det vel at de allerede før barnets fødsel var kjent med naboene og at en fast bopel gir en positiv naboskapsorientering som også avspeiler naboenes forhold til moren. For de første gjelder det vi omtalte før, at foreldrenes akseptering av den ugifte mor og hennes barn påvirker omgivelsene, i dette tilfelle naboene, til en lignende akseptering.

Det er bare 6 prosent av samtlige ugifte mødre som oppgir at naboene har vært ubehagelige mot dem på

grunn av barnet, og 3 prosent av disse rapporterer at dette bare var rent midlertidige vansker. Fire prosent kan fortelle at naboene har vært ekstra snille da de forsto at piken skulle ha barn uten å være gift, mens 48 prosent opplyser at det ingen forskjell har vært å spore i naboenes holdning hverken under svangerskapet eller etter barnets fødsel.

Nå er dette en undersøkelse foretatt i en storby, og resultatene bærer sikkert preg av det. I en småby eller på et mindre sted ville det være vanskeligere for den ugifte mor å opprettholde en viss avstand fra naboene, og så vel negative som positive sanksjoner ville være mer følbare.

TIDLIGERE OG NYE VENNER

Når spørsmålet kommer opp om vennekretsen har skiftet eller er blitt mindre etter at kvinnen er blitt ugift mor, er det 66 prosent av mødrene som opplyser at de har opprettholdt kontakten med de fleste av de gamle venner, 20 prosent har fortsatt omgang med bare noen få av de tidligere venner, og 12 prosent har helt sluttet å være sammen med gamle venner. Det er også disse siste som har minst kontakt med naboene. De ugifte mødre hvis foreldre er døde, har i langt høyere grad enn de andre beholdt kontakten med gamle venner. Det er intet som tyder på at hverken alder eller arbeid utenfor hjemmet har noe å gjøre med hvorvidt man opprettholder vennekretsen.

De 56 prosent av mødrene som nevner at de har fått nye venner, har ikke først og fremst søkt seg nye

mannlige venner som kan bli fremtidige ektemenn. Mange oppgir at deres nye venner er ektepar og at de fleste av dem har de truffet enten gjennom kjente eller på arbeidsplassen. Det er i høyere grad de utearbeidende mødre som har fått nye venner. Nesten samtlige av mødrene har fortalt sine nye venner om barnet, og føler ikke at de trenger skjule situasjonen. Også på arbeidsplassen har nesten samtlige gjort det klart at de er ugifte mødre, og hverken i forhold til kameratene eller arbeidsgivere har det skapt vansker. Over halvdelen av dem diskuterer aldri på arbeidsplassen de problemene de har som ugifte og enslige mødre.

Det er interessant å merke seg at hele 34 prosent av mødrene har fått en eller flere nye bekjente som også er ugifte mødre. Halvdelen hadde møtt dem mens de selv bodde på mødre hjem, og flere hadde fortsatt bekjentskapet etter at de var fraflyttet mødre hjemmet. Dessuten var det 33 prosent av alle de ugifte mødre som allerede før graviditeten kjente en eller flere ugifte mødre, og flere regnet dem blant sine gode venninner.

DEN UGIFTE MORS EGEN OPPFATNING AV SAMFUNNETS HOLDNING

Vi har hittil sett at storstedelen av de ugifte mødre egentlig virker vel tilpasset både i forhold til foreldrene, til naboene, på arbeidsplassen og mellom nye og gamle venner. Spør man mer diffust om hvordan den ugifte mor synes at samfunnet som helhet har behandlet henne, så er det bare 8 prosent av mødrene

som synes at samfunnet har behandlet dem dårlig, mens 68 prosent sier at stort sett har samfunnet behandlet dem godt. Det er 23 prosent som mener at samfunnet hverken har behandlet dem bedre eller verre enn andre enslige mødre. Dette er interessant fordi det bringer oss tilbake til diskusjonen om hvorvidt den ugifte mors situasjon i høyere grad er betinget av at hun er *enslig* mor enn av at hun er *ugift* mor.

På et direkte spørsmål om det er noen av de ugifte mødre som har følt at andre mennesker har sett ned på dem fordi de fikk et barn uten å være gift, er det 20 prosent av mødrene som har hatt denne opplevelsen flere ganger, mens det er 26 prosent som har følt at bare noen få mennesker hadde denne holdningen. Alle de andre mødre oppgir at de *aldri* har vært utsatt for negative sanksjoner. Av dem som har vært utsatt for ubehageligheter, er det noen som oppgir at folk de har kjent, har sluttet å hilse; andre, og det var de fleste, kunne egentlig ikke si hva slags ubehageligheter de hadde vært utsatt for, de bare følte at det lå en negativ holdning i luften. Noen av de yngste mødre oppgir at det var blitt ropt etter dem på gaten, og to syntes at mennene var blitt «freidigere». En av de eldste mødrene fortalte at hun var blitt så forfulgt av barna i kvartalet at hun helst ikke gikk ut.

SAMMENDRAG

Det er med en viss forbauselse vi har konstatert at det egentlig ikke virker som om de ugifte mødre har det vanskelig i forhold til sine sosiale omgivelser. Av

alle dem vi har intervjuet, har det bare vært en enkelt som har vært virkelig isolert (dvs. ikke hatt kontakter på primær-gruppe-planet).

På grunn av det stigma som i vårt samfunn er knyttet til fødsler utenfor ekteskap, ville vi ha ventet at de ugifte mødre hadde merket dette både i form av en snevrere primær-gruppe og i form av direkte negative sanksjoner. Da dette imidlertid ikke synes å være tilfelle, må følgende spørsmål reise seg: 1. Er dette stigma overfor ugifte mødre overdrevet? 2. Tilhører de ugifte mødre et miljø som er mer tolerant overfor denne form for atferd enn det øvrige samfunn? 3. Er det så at den negative holdning overfor ugifte mødre er av en mer generell art, således at man det øyeblikk ens egen datter, venninne, eller arbeidskamerat blir ugift mor, ikke reagerer med en negativ holdning overfor henne, men tvert imot «forstår» henne bl.a. fordi man opplever avviket i en sammenheng som avspeiler flere sider av avviket? 4. Er det større sannsynlighet for at vi i vårt materiale har fått med de ugifte mødre som er best tilpasset i samfunnet?

Begynner vi med det siste spørsmål først, må svaret nok bli bekreftende. Det er rimelig å anta at de ugifte mødre som har greid denne situasjon best i forhold til sine sosiale omgivelser også er de som vil være minst mistroiske overfor en slik undersøkelse. De kvinner som fra før av prøvde å skjule overfor naboer og arbeidskamerater at de var ugifte mødre, ville antageligvis være mindre motivert til å delta i en samtale om ting som de av forskjellige grunner ikke har ønsket skulle komme fram. Hvor stor en del av de

ugifte mødre som ikke deltok i undersøkelsen som skulle ha hatt akkurat denne form for motiv til ikke å la seg intervjuet, vet vi selvfølgelig ikke.

Også det tredje spørsmål, om det finnes forskjeller i den generelle holdningen overfor ugifte mødre og den spesifikke holdning overfor den enkelte ugifte mor, må nok besvares bekreftende. Dette gjelder især foreldrenes holdning som først registreres som negativ, dvs. er et utslag av den generelle holdningen. Men rollen som ugift mor sjalter ikke ut rollen som datter, situasjonen vurderes i denne sammenheng, og foreldrenes holdning skifter langsomt fra negativ til direkte positiv, for så vidt som de fleste av foreldrene blir glad i barnebarnet og yter datteren både moralsk og økonomisk støtte. De ugifte mødre som ikke har foreldre, kompenserer for dette ved i høyere grad enn de andre å opprettholde kontakten med gamle venner. De ugifte mødre som har minst kontakt med gamle venner, er også de som har minst kontakt med naboene.

Når det gjelder det andre spørsmål, om miljøets toleranse, har vi bare noen spinkle data som kanskje kan si oss noe om i hvilken retning svaret går. Ser vi nemlig på yrket til den ugifte mors far, som skulle si noe om i hvilket miljø hun er oppdradd, ser det ut til at kvinner fra de lavere sosiale lag møter de færreste negative sanksjoner fra foreldrene når de skal ha barn uten å være gift. Dette er i overensstemmelse med amerikanske data.

Det første spørsmål vi reiste, om de negative holdninger overfor ugifte mødre, som antas å være i sam-

funnet, har vært overdrevet, har vi bare delvise data til å belyse. Over halvparten av modrene opplyser at de aldri har merket noe til denne negative holdningen, mens en femtedel av modrene oppgir at denne holdning har de merket ofte. Og igjen må vi undre oss over om ikke vårt utvalg var mer veltilpasset i samfunnet enn de ugifte modre vi ikke fikk spurt, samt stille spørsmålet om hvordan den relativt store gruppen av ugifte modre som sto foran å skulle gifte seg og derfor ikke besvarte vår henvendelse, passet inn i dette mønstret.

Den ugifte mor og barnets far

AKSEPTERBARHETEN AV FORHOLDET

Når man diskuterer fødsler utenfor ekteskap, er det som regel den ugifte mor man retter søkelyset mot. Det er som oftest henne barnet blir sammen med, og det er de ugifte mødre som blir betraktet som et sosialt problem. Aldri de ugifte fedre. De lever tilsynelatende upåvirket sitt liv videre, og samfunnet kan ikke klart sette stemplet «ugift far» på den enkelte.

Da vi i et tidligere kapittel gikk igjennom fødselsmeldingene for barn født utenfor ekteskap i Oslo, fikk vi vite at en tredjedel av de ugifte fedre var under 25 år, 57 prosent hadde et lavt kvalifisert yrke, 55 prosent var ikke Oslo-boere, og 24 prosent var gift med en annen enn barnets mor da fødslen fant sted.¹ Dette siste sier oss litt om hvorfor en del av de ugifte foreldre ikke ble gift. I det følgende skal vi se på hva slags forventninger moren faktisk hadde med hensyn til fremtidig ekteskap, hvor lang tid forholdet til barnets far hadde vart, og hvor akseptabelt det kunne sies å være.

Et seksuelt forholds aksepterbarhet er avhengig av følgende tre variabler: Bekjentskapets lengde, hvorvidt forholdet har en fremtidig karakter, og hvorvidt

det er visibelt, dvs. forholdet må være definert overfor gruppen, for eksempel ved hjelp av forlovelsesringer, besøk hos foreldrene, offentlig erklæring om ekteskap e.l.

Av Tabell 1 fremgår det hvor lang tid barnets mor hadde kjent faren for hun ble gravid. Nesten halvdel av mødrene hadde kjent ham i ett år eller mer, omtrent en fjerdedel hadde kjent ham imellom tre måneder og ett år, mens omkring en sjettedel av mødrene hadde kjent barnets far i mindre enn tre måneder.

Antall dager barnets mor hadde kjent barnets far for graviditeten.
 Tabell 1.

	Antall dagers bekjentskap for graviditet
1 dag	1
1 måned	3
2 måneder	4
3 måneder	2
4—6 måneder	11
7—12 måneder	19
13—24 måneder	8
25—36 måneder	5
Mer enn 3 år	23
Total	76

Når det gjelder den fremtidige karakter av forholdet, så er det 17 prosent av mødrene som forteller at de var forlovet med barnets far (se Tabell 2). Ytterligere 25 prosent opplyser at det var underforstått at de skulle gifte seg med barnets far, men at det ikke hadde vært tale om en direkte forlovelse. Tidspunktet for bryllupet var ikke fastsatt, men det var forventet at svangerskapet ville fremskynde denne dato. To

tredjedeler av disse kvinner var over 25 år og hadde kjent barnets far i mer enn ett år. Det var 57 prosent som opplyste at giftermål ikke hadde vært på tale og at de ingen direkte forventninger om ekteskap hadde da forholdet ble innledet. Størstedelen av denne gruppen var kvinner under 24 år, og halvdel av dem hadde kjent barnets far i et halvt år eller mindre.

Angående visibiliteten av forholdet var det som sagt 17 prosent av de ugifte mødre som var offisielt forlovet før graviditeten. Alle disse oppga at deres foreldre kjente barnets far. Både blant dem som mente at giftermål var underforstått og blant dem som visste at forholdet bare var en midlertidig forbindelse, var det en fjerdedel som sa at deres foreldre omkring tiden da konsepsjonen fant sted kjente barnets far godt, og en fjerdedel som sa at deres foreldre bare hadde møtt ham en enkelt gang.

Som vi ser, står vi med hensyn til akseptbarheten av de seksuelle forhold ikke overfor noen homogen gruppe av ugifte mødre. Men ved å kombinere de tre ovenfor nevnte variabler (varighet, fremtidighet og visibilitet) kan vi skape et indeks for akseptbarheten av det seksuelle forhold for hver enkelt av de ugifte mødre.² Dette indeks ønsker vi da å se i forhold til andre variabler, fordi vi dermed kan undersøke om for eksempel et akseptabelt seksuelt forhold har innvirkning på omgivelsenes holdning til den ugifte mor eller om kvinnens egen oppfatning av akseptbarheten av hennes forhold til barnets far vil komme til uttrykk i den måte hun mener hennes sosiale omgivelser bør oppfatte henne på.

Hvorvidt barnets mor skulle inngå ekteskap med
barnets far.

T a b e l l 2.

	Relative tall
Barnets foreldre var forlovet	17
Det var underforstått at barnets foreldre skulle gifte seg	25
Dette var en midlertidig forbindelse uten forutsetning om ekteskap	57
Ikke opplyst	1
	100 prosent N = 77

Foreldrenes første reaksjon på datterens graviditet ser ut til å ha en viss sammenheng med denne variabel, for dersom datterens forhold til barnets far har vært mindre akseptabelt, som ovenfor definert, er det større sannsynlighet for at foreldrenes første reaksjon på hennes graviditet har vært av negativ art. Det er her ikke mulig å si noe om hva som er årsak og hva som er virkning. Det kan like gjerne tenkes at en medvirkende grunn til kvinnens deltakelse i et mindre akseptabelt seksuelt forhold finner en delvis forklaring i hennes dårlige relasjoner med foreldrene. Når det siden blir spurt om hvordan forholdet til foreldrene er etter barnets fødsel, er det mer enn halvparten av de kvinner som sto i et lite akseptabelt forhold til barnets far, som rapporterer at deres forhold til foreldrene ikke er godt, mens det bare er omkring en fjerdedel av alle de andre som ikke har noe godt forhold til foreldrene.

Overfor naboene ser det ikke ut til å ha gjort noen forskjell om kvinnens forhold til barnets far har vært

mer eller mindre akseptabelt. Enten er dette ikke relevant informasjon for naboene, eller også når informasjonen dem i en noe endret form.

Derimot gir denne variabel utslag når vi ser på de ugifte mødre og deres vennekrets før graviditeten, for de kvinner hvis forhold til barnets far har vært minst akseptabelt, har i langt høyere grad enn de andre mistet kontakten med gamle venner. Hvorvidt disse kvinner også hadde en mindre stabil vennekrets som i alle fall ville ha blitt oppløst etter kortere tid, ble ikke undersøkt. Variabelen har ingen innflytelse når det gjelder dannelsen av ny vennekrets og størrelsen på denne vennekrets. Men kvinner som har hatt et mindre akseptabelt forhold til barnets far, velger i langt høyere grad enn de andre sine nye venner blant *andre ugifte mødre*. Dette gir støtte til en hypotese om at ugifte mødre (eller mer generelt: avvikere) som har vansker i sitt sosiale miljø, vil søke til et miljø som ikke definerer deres atferd som avvikende. Vesentlig i denne situasjon er sikkert også behovet for identifisering og den ugifte mors egen opplevelse av seg selv som avviker.

Det er interessant å merke seg at akseptbarhetsvariabelen også slår ut når det gjelder den ugifte mors oppfatning av andre menneskers holdning til henne. De kvinner som har hatt det minst akseptable forhold til barnets far, mener nemlig i større utstrekning enn de andre at folk har sett ned på dem fordi de er ugifte mødre. Dette stemmer overens med at det også er denne gruppe ugifte mødre som faktisk har hatt de største vansker med sitt sosiale miljø.

De ugifte mødre som har hatt det minst akseptable forhold til barnets far, er gjennomsnittlig en god del yngre enn den øvrige gruppe, men med hensyn til deres egen yrkesgruppetilhørighet eller deres fedres yrkesgruppetilhørighet er det ingen forskjell.

Vi skal i det følgende se at akseptbarhetsvariabelen også spiller inn på en del andre områder.

FORHOLDET TIL BARNETS FAR

Det ser ut til å være en fremherskende norm i samfunnet at dersom en mann gjør en kvinne gravid, så må han også ta ansvaret for barnet og gifte seg med kvinnen. Mange menn følger denne norm og gifter seg med kvinnen når hun er blitt gravid, selv om forholdet mellom dem undertiden har vært av en så flyktig natur at det under andre vilkår ikke ville ha dannet grunnlag for ekteskap. Det er rimelig å anta at disse normer varierer med sosial klasse og at forventningene om at ekteskap bør følge graviditet, er størst i de mellomste og øvre sosiale lag.³

Det er vel en utbredt oppfatning at når ugifte mødre er forblitt ugifte, kommer det av at mannen har sviktet dem. Spør man de ugifte mødre selv om hvorfor de ikke er blitt gift, så ser vi at det er ikke alle som opplever situasjonen på denne måte. Av Tabell 3 går det fram at det er bare 39 prosent av mødrene som oppgir at de føler seg sviktet fordi barnets far ikke har ønsket å gifte seg med dem. Ser man nærmere på denne delen av de ugifte mødre, viser det seg at en tredjedel av dem bare hadde kjent barnets far en gan-

Årsaken til at barnets foreldre ikke ble gift.

Tabell 3.

	Relative tall
Barnets far ønsket ikke å gifte seg med barnets mor	39
Barnets far var allerede gift	21
Barnets mor ønsket ikke å gifte seg med barnets far	17
Ingen av partene ønsket å inngå ekteskap	13
Partene skal snart gifte seg	5
Annet og uoppgitt	5
	100 prosent
	N = 77

ske kort stund og at muligheten av ekteskap ikke hadde vært nevnt. Likevel har disse kvinner opplevd normen om barnefarens forpliktelser så sterkt at de føler seg sviktet når han ikke ønsker å gifte seg med dem. Denne reaksjonen virker rimeligere når den kommer fra de kvinner som enten var forlovet eller hadde forstått det slik at ekteskap ville være en naturlig fortsettelse av det forhold de hadde innledet med barnets far.

I 17 prosent av tilfellene er det barnets mor som ikke har villet giftet seg med barnets far. Det inkluderer både kvinner som har vært forlovet med barnets far, og kvinner som er blitt gravide etter et flyktig bekjentskap. Alle følte de at det var *deres* bestemmelse at giftermål ikke skulle finne sted.

Det var 13 prosent av mødrene som opplyste at det aldri hadde vært forutsetningen at deres forhold til barnets far skulle føre til giftermål, og at begge partene var enige om at graviditeten ikke var en viktig nok grunn til å inngå et uønsket ekteskap. Som rime-

lig kunne være, var det i denne gruppen mange av de kortvarige bekjentskapene.

Dessuten var det 21 prosent som oppga at barnets far allerede var gift og ikke ønsket å bli skilt for å inngå et nytt ekteskap med barnets mor.

Det er hele dette bilde som må tas i betraktning om man ønsker å forstå de ugifte mødres holdning til de fedre de ikke ble gift med. Det er bare 13 prosent av mødrene som ved tidspunktet for intervjuet stadig er negativt innstilt overfor barnets far, dvs. stadig er bitre over at han sviktet dem. Disse mødre er fortrinnsvis de som har de minste barn. Jo lengre tid det er gått etter fødselen, jo mindre blir det tilbake av bitterheten. Det samme viser seg å være tilfelle med de mødre som stadig er glad i barnets far. Det er i alt 25 prosent av mødrene som har en positiv innstilling til barnets far, dvs. skjønner og unnskylder hans atferd, stadig er glad i ham og godt kunne tenke seg å gifte seg med ham. Også disse kvinner er først og fremst de som har de minste barn, og igjen ser vi at de kvinner som har vært lengst alene, også er de som har de minst positive følelser overfor barnets far. Dersom det da ikke har skjedd en seleksjon, slik at det er de som var mest negative eller mest positive overfor barnets far, som snarest inngår et nytt ekteskap. Det er vanskelig å foreta en helhetsvurdering fordi vi mangler en sammenlignende gruppe av ugifte mødre som nå er gifte. Det er 56 prosent av mødrene som har en nøytral og ikke-emosjonell holdning til barnets far, dvs. det virker som om de har arbeidet situasjonen igjennom og nå kan se tilbake på den uten

å komme i en følelsesbetonet affekt. Dette er fortrinnsvis de mødre som har vært alene med barnet i ett år eller mer.

Det er stadig en del av mødrene som har fortsatt å være sammen med barnets far. Dette gjelder først og fremst mødre som hadde et akseptabelt seksuelt forhold til barnets far da graviditeten oppsto, og det er mødre med både små og større barn. Et enkelt av foreldreparene hadde flyttet sammen på det tidspunkt undersøkelsen ble gjort. Mange av mødrene fortsatte forbindelsen med faren, fordi de ønsket å knytte barnet til faren.

Størsteparten av mødrene ønsket å gifte seg, og bare 8 prosent erklærte bestemt at aldri ville de stole på en mann igjen. Disse kvinner er en god del eldre enn den øvrige gruppe. Mer enn halvparten av mødrene uttrykker uten betenkeligheter ønsket om ekteskap, mens omkring en fjerdedel av mødrene sier de bare vil gifte seg under visse forutsetninger, dvs. mannen må være snill, være glad i barnet, etc. Spør man ytterligere hvorfor disse kvinner gjerne vil gifte seg, så er det mange som ønsker det for barnets skyld og like mange som ønsker det for sin egen skyld. Noen nevner direkte at de gjerne vil gifte seg for å bli økonomisk trygge, og noen sier at de gjerne gifter seg hvis de derved kan få sitt eget hjem. Andre uttrykker ønske om ekteskap fordi dette er en forventet atferd som egentlig ikke trenger nærmere begrunnelse. Bare noen få av mødrene setter det som en betingelse at det fremtidige ekteskap skal være med barnets far. Ellers er det interessant å se, at det er de ugifte mødre som var

forlovet med barnets far, som sterkest uttrykker ønsket om å bli gift, selv om det blir med en annen enn barnets far. Det virker som om de i den grad er orientert mot ekteskapet at denne holdning ikke vesentlig berøres hverken av deres nye situasjon eller av nødvendigheten av å finne en ny ektefelle. Blant dem som ikke venter å bli gift med barnets far, finner vi også de fleste av de kvinner som ikke ønsker å gifte seg.

Det er en femtedel av mødrene som har fått en ny mannlig venn som de mener kan bli en ektemann. Nesten samtlige av disse kvinner er under 24 år og har ikke vært forlovet med barnets far.

DEN UGIFTE FARS RETTSLIGE OG SOSIALE STILLING

Mens vi oppholder oss ved den ugifte far, er det kanskje relevant å bruke litt plass på hans stilling i samfunnet. Gjerne skulle vi også ha trukket de ugifte fedre inn i undersøkelsen og sett hvordan de utfyller sin nye rolle, hva slags forventninger det knytter seg til den og hva slags tilpasning fedrene har til den nye situasjon.

Med den lovgivning vi har, er fedrene i Norge i langt høyere grad enn i de fleste andre land part i saken. Barnet har rett til farens navn, barnet har rett til arv etter faren og hans slekt, og barnet har rett til å få økonomisk hjelp av faren.⁴ Det er en offentlig plikt å få innkrevd bidraget, og faren kan straffes med bøter eller med fengsel i inntil 6 måneder dersom bidragene ikke blir betalt.⁵

Gjennom loven er det gitt uttrykk for at barn uten-

for ekteskap skal stilles likt med barn født innenfor ekteskap. Det er også gitt uttrykk for at for foreldre som får et barn uten å gifte seg, skal det være slik at «byrda vert like stor på kvar av foreldra etter hans eller hennar økonomiske kår». ⁶ Så meget om loven.

Virkeligheten ser nok en god del annerledes ut. Det er ingen som har definert hva «byrda ved oppfostring av barnet» egentlig står for, og om dette bare betyr de direkte utgifter til mat og klær til barnet eller om det også innebærer den tid og det arbeid som nedlegges i oppfostringen av barnet. Hva enten man bruker den første eller den andre definisjonen, er det klart at det er bare i de aller færreste tilfeller at loven blir fulgt, og at den ugifte far deler de økonomiske utgifter til barnets oppfostring likt med barnets mor.

For de fleste av de andre fedre gjelder det at de til barnet betaler et månedlig bidrag på mellom 75 og 100 kroner. Selv om vi på et tidligere tidspunkt fant fram til at de fleste av de ugifte fedre er både unge og ufaglærte, og derfor kanskje heller ikke økonomisk solide, kan det likevel ikke fra mødrenes side se ut som om lovens vilkår er oppfylt når dette bidraget, som for fedrene er skattefritt, er innbetalt. Når dertil kommer at bidragene ikke alltid blir betalt til rette tid og at legale straffetrusler sjelden kommer til anvendelse, så er det forståelig at hele opplegget innbyr til konflikt mellom partene.

For mannen gjelder det at hans økonomiske forpliktelser kan komme opp i en 17 000–18 000 kroner før de 18 år med bidragsplikt er omme (dersom han betaler minstesats og utgiftene ved fødsel og barsel-

leie). Har de ugifte fedre en stor inntekt, kan de dommes til å betale større bidrag, foruten økonomisk hjelp til barnet ved sykdom, utdanning, konfirmasjon, eller lignende. Av de kvinner som vi intervjuet, var det bare få som fikk over 150 kroner månedlig fra faren, og på Bidragsfogdens kontor i Oslo kunne man opplyse at dette stort sett var i overensstemmelse med de erfaringer man der har gjort. Det var ingen sammenheng mellom størrelsen av morens inntekter og størrelsen på farens bidrag.

De økonomiske forpliktelser gir imidlertid ikke faren noen rettigheter i forhold til barnet. Det er barnevernsnemnda som bestemmer om han skal ha samkvemsrett med barnet, og dersom ikke moren inngår en frivillig ordning med ham, er det ikke sannsynlig at han får kontakt med barnet.⁷

Man kan vel si at den ugifte far får svært lite igjen, og at det fra hans side kan se ut som om han er utsatt for en økonomisk straffeaksjon. Når faren ikke får oppleve barnet og følge med i dets utvikling, har «ansvaret for barnet» lett for å bli et abstrakt begrep som er ham uvedkommende, og til og med direkte sjenerende dersom det griper for sterkt inn i hans økonomi. Det er kanskje dette som tas i betraktning, når det i praksis viser seg at lovens ord ikke blir oppfylt.

Vi omtaler her bare den økonomiske side av saken, for rent sosialt rammes den ugifte far ikke. Han mister ikke som den ugifte mor status om han avler et barn utenfor ekteskap, og Vincent forklarer denne forskjellen slik: «The softer judgment on the male is related to his traditional role of pursuing sexual favors as

evidence of his masculinity, his lack of evidence of sexual misbehavior that would overtly threaten cherished family values, and social practices and attitudes that preclude his identification as a burden on taxpayers.»⁸

Dette stemmer også overens med normene omkring kvinne- og mansroller i vårt samfunn.⁹

SAMMENDRAG

Vi har her prøvd å beskrive den ugifte mors forhold til barnets far ved hjelp av tre variabler: 1) varigheten av det seksuelle forhold, 2) fremtidigheten av forholdet, og 3) visibiliteten av forholdet. Disse tre variabler har vi forutsatt må være til stede i en viss utstrekning for at en ugift kvinnes seksuelle forhold skal være i overensstemmelse med fremherskende normer i samfunnet. Variablene ble kombinert i et mål som vi kalte akseptbarhets-indekset, og dette mål ble sett i forhold til en del andre variabler.

Vi ventet å finne at de mødre som hadde hatt det mest akseptable forhold til barnets far, også ville være de som følte seg mest sviktet da det ikke ble giftermål med barnets far. Dette er delvis tilfelle. Vi ser dessuten at en tredjedel av de kvinner som følte seg mest sviktet, hadde hatt et kortvarig forhold til barnets far, uten gjensidige avtaler om ekteskap. Disse kvinner hadde etter alt å dømme en sterk opplevelse av den norm som går ut på at en mann som gjør en kvinne gravid, også har forpliktelse til å gifte seg med henne.

I alt var det 39 prosent av kvinnene som folte at barnets far burde ha giftet seg med dem. Dette er en betydelig mindre andel «sviktede» enn man vanligvis forventer å finne, og det er ikke rimelig å tro at denne andelen ville ha steget dersom utvalget hadde vært mer komplett.

De kvinner som har hatt et mindre akseptabelt forhold til barnets far, får å vite av omgivelsene at de er avvikere. De har det vanskeligere i forhold til foreldrene, og hvorvidt dette er a priori eller a posteriori er selvfølgelig ikke godt å si. De har lettere for å miste sine tidligere venner og de søker i høyere grad sine nye venner blant andre ugifte mødre, som de kan identifisere seg med og ikke risikere å møte negative sanksjoner fra.

Det er bare et fåtall av de ugifte mødre som er blitt så skremt av atferden til barnets far at de bestemt avviser tanken på noen gang å inngå ekteskap. Nesten alle de andre uttrykker ønsket om å gifte seg, og de fleste uttrykker det til og med meget sterkt, for så vidt som de planlegger sitt liv ut fra den betraktning, at rollen som ugift mor bare er midlertidig. Som vi så før, så er dette også en realistisk vurdering av situasjonen, for flertallet at de ugifte mødre gifter seg i løpet av få år etter fødselen.

Det er 65 prosent av mødrene som konsekvent kaller seg «frøken», også når de har barnet med seg, og mens det før ble tolket som et tegn på at de ikke ønsket å skjule for omgivelsene at de var ugifte mødre, er det også for mange av mødrene uttrykk for en aktiv innsats for å opplyse omgivelsene om at de er frie på

ekteskapsmarkedet.¹⁰ Det må tilføyes at bare noen få av mødrene regner med at barnets far blir ektemannen, og også dette er en realistisk vurdering.

Som tidligere nevnt er vårt utvalg «skjevt», og man kan da spekulere på hvordan forholdet til barnets far, slik det her er behandlet, var hos de ugifte mødre som ikke ble intervjuet. Vi ville anta at de ugifte mødre som bor sammen med barnets far, og de ugifte mødre som står like foran et ekteskap, enten med barnets far eller en annen, ikke opplever seg selv som ugifte mødre og derfor ikke så noen grunn til å delta i undersøkelsen. Siden vi vet at giftermålsraten blant ugifte mødre er meget høy, og siden det bare var 5 prosent av de intervjuede som oppga at de snart skulle gifte seg, må denne kategorien være stor blant de ikke-intervjuede.

KAPITTEL IX

Den ugifte mor og barnet

TIDEN FØR FØDSELEN

Vi har tidligere sett på foreldrenes reaksjon på datterens graviditet og fant at etter en stund hadde nesten halvdelen av foreldrene akseptert at deres datter skulle bli ugift mor, og støttet henne på forskjellige måter. Nesten samtlige av foreldrene fikk greie på datterens tilstand *etter* at det ikke lenger var tvil om at hun var gravid.

Før kvinnen selv opplever vi et mye mer differensiert bilde av graviditeten, fordi hun i to eller flere uker må leve med tvilen om hun virkelig er gravid. Selv etter at graviditeten var blitt konstatert, var det 14 prosent av kvinnene som nektet å tro på legens ord (Tabell 1), mens 43 prosent ga uttrykk for at de ble ulykkelige eller sjokkerte da de fikk vite den sannheten de hadde ant. Det var 17 prosent som oppga at de mest av alt var redde for hva foreldrene og andre folk ville si om dem. Tjuetre prosent av kvinnene mente at det var da ikke så ille å bli gravid, for de skulle jo likevel gifte seg med barnets far. Tretten prosent tenkte først og fremst på de praktiske vanskene, dvs. hvordan de skulle kunne klare å forsørge et barn alene. Det var i alt 35 prosent av kvinnene som så realistisk på situasjonen og aksepterte

Den ugifte mors første reaksjon på graviditeten.

Tabell 1.	Relative tall
Ble ulykkelig, fikk sjokk	43
Aksepterte graviditeten	35
Håpet stadig på giftermål med barnets far	23
Ble glad, ønsket et barn	18
Var redd for hva foreldre og andre ville si	17
Nektet å tro på graviditeten	14
Tenkte på de praktiske vanskene ved å skulle forsørge et barn	13
Annet	7

170 prosent*
N = 77

* Flere personer har gitt mer enn ett svar.

graviditeten som en rimelig eller i alle fall mulig konsekvens av et seksuelt forhold. Utover dette var det 18 prosent av kvinnene som direkte ble glade over graviditeten, noen fordi de håpet det ville fremskynde giftermålet og et par av kvinnene fordi de lenge hadde ønsket seg et barn, selv om de ikke nødvendigvis ble gift med barnets far.

De kvinner som var mest redde for hva omgivelsene ville si til deres graviditet, var de kvinner som hadde hatt et forhold til en gift mann eller som hadde hatt det vi tidligere har kalt et lite akseptabelt forhold til barnets far.

Det hadde kanskje i denne sammenheng vært rimelig å spørre kvinnene om de hadde brukt noen form for prevensjon. Men dels ønsket vi ikke å stille disse spørsmål fordi seksualdebatten på det tidspunkt intervjuingen foregikk, var på sitt høyeste i presse og kring-

kasting, og dels ville et sånt spørsmål ikke ha gitt et noe særlig pålitelig inntrykk av den generelle anvendelsen av preventive midler. Det er knapt rimelig å anta at det blant ugifte kvinner bare er de ugifte mødre som ikke har brukt preventive midler. På et indirekte spørsmål om det var noen kunnskaper de hadde savnet (liste med 25 forskjellige emner ble forelagt), var det 2 prosent av mødrene som oppga at de hadde savnet opplysning om prevensjonsteknikk.

Man kan trygt si at hos størstedelen av kvinnene var graviditeten uønsket. Noen av dem var i virkelig panikkstemning, og abort syntes ikke bare som en rimelig, men også en nødvendig løsning — inntil motforestillingene begynte å gjøre seg gjeldende. Det var 4 prosent av kvinnene som prøvde alle mulige utveier for å få svangerskapet avbrutt, gikk fra lege til lege, sendte inn abortsøknad, slukte alle de piller de kunne få tak i, hoppet tau og tok varme bad. Men ingen av dem gikk til en kvaksalver. Det var 21 prosent av kvinnene som bare prøvde en enkelt gang å få svangerskapet avbrutt. For halvdelen av disse besto forsøket i en henvendelse til en lege, som bare kunne konstatere at svangerskapet var kommet utover den tid da det var mulig å få det avbrutt. De fleste av de andre som hadde forsøkt å få svangerskapet avbrutt, hadde sendt inn en formell søknad om abort, men ikke fått den innvilget. Dette avslag ble da oppfattet som endelig, og det ble ikke gjort flere eller andre forsøk på å oppnå abort. Det var 31 prosent av kvinnene som nok tenkte at abort kunne være en mulig løsning på situasjonen, men som likevel hadde altfor store mot-

forestillinger til å gjøre noe forsøk på å få svangerskapet avbrutt. Sytten prosent av samtlige intervjuede kvinner syntes at abort var etisk uforsvarlig, fordi det innebar å ta liv. Bare 6 prosent mente at abort kan være farlig for kvinnen, og nevnte dette som den vesentligste grunn til at de ikke fikk inngrepet foretatt. Fem prosent oppga at de hadde hørt at legal abort var så vanskelig å oppnå at det ikke engang var umaken verd å forsøke det, mens andre 5 prosent var redd at de siden ville angre seg dersom de fikk foretatt en abort. Til sist var det 44 prosent av kvinnene som aldri overveide abort som noen mulig løsning på problemet. For de fleste av dem gjaldt det at de på den tid da det stadig var mulig å få utført et inngrep, var sammen med barnets far og regnet med at de snart skulle gifte seg. For en del andre gjaldt det at de hadde begynt å glede seg til å få et barn og ønsket at barnet skulle bli født, selv om det ikke fikk en far. Noen få av kvinnene nevnte at dette var deres siste sjanse til å få barn og at de ikke ønsket å forspille den.

Fjorten prosent av samtlige kvinner oppga at de hadde vært utsatt for press til å få svangerskapet avbrutt. I over halvdel av tilfellene var det foreldrene til barnets far som presset på for at kvinnen skulle få abort.

TIDEN ETTER FØDSELEN

Mens svangerskapsavbrytelse ble overveid eller forsøkt av mer enn halvdel av de intervjuede ugifte mødre, var det bare 17 prosent som noen gang over-

veide å adoptere bort barnet. Det virker som om det for disse kvinner ville ha vært lettere å la svangerskapet bli avbrutt enn å gi barnet bort til andre. Dette stemmer for så vidt overens med at det blant ugifte kvinner hvert år blir utført mange ganger flere aborter enn det blir adoptert bort barn født utenfor ekteskap.¹ Normen om at den ugifte mor og barnet ikke skal skilles, er sterkere enn normen om at fosterets utvikling ikke må avbrytes, slik den kommer til uttrykk både i faktisk atferd og i oppfattet atferd.

Spør man disse kvinner om hvorfor de ikke adopterte bort barnet sitt all den tid de fleste av dem nå så nødvendig hadde villet bli ugifte mødre, så er svarene egentlig ikke utfyllende, dvs. svarene blir betraktet som så innlysende at en ytterligere forklaring virker overflødig. De fleste av svarene lød slik: «Det gjør man jo ikke; det var umulig, det var jo *mitt* barn.» Av dem som hadde ønsket å adoptere bort barnet, var det noen som nevnte at de selv var redde for å bli ugifte mødre, og noen som hadde vært under press fra familien. En del hadde også ment at det ville være bedre for barnet å bli adoptert inn i en «ordentlig» familie, men da det kom til stykket, hadde de likevel ikke greid å gi opp barnet.

På spørsmålet om de hadde angret at de hadde beholdt barnet, var det 95 prosent av mødrene som sa at de aldri et øyeblikk hadde angret seg, mens 5 prosent sa at de bare en sjelden gang hadde angret seg.

For ytterligere å klargjøre dette spørsmål spurte vi også om de syntes det var *riktig* at de hadde beholdt barnet. Trettien prosent svarte at det helt sikkert var

det riktigste at barnet var blitt hos dem, mens 57 prosent svarte at de trodde dette måtte være den riktigste løsning både for dem selv og barnet. Fire prosent var ikke helt sikre på svaret, og 8 prosent mente at det kanskje ikke var den beste løsning for barnet, men for dem selv var det den eneste løsning.

En fjerdedel av mødrene syntes ikke det var vanskelig å oppdra et barn alene, og noen syntes til og med at det var lettere å oppdra barnet alene og uten innblanding. Svarene var ikke avhengige av hvorvidt mødrene hadde gutt eller jente. Men mange syntes det var vanskelig å være alene om oppdragelsen, og enda flere forutså at med tiden ville det bli enda vanskeligere. Vanskene var av samme art som dem man finner blant sjømannshustruer.² Bemerkningen om at det for en utearbeidende kvinne ble altfor liten tid til oppdragelse, forekom ofte; undertiden ble den supplert med en bemerkning om at det først og fremst var på daghjemmet at oppdragelsen fant sted. Noen av mødrene var engstelige for hvordan deres barn skulle klare seg i forhold til andre barn når det ble klart at det ikke hadde noen far. En del av mødrene syntes ikke at spørsmålet om å være alene om oppdragelsen var vesentlig, fordi de regnet med at de nok før eller senere ville gifte seg.

PASS OG STELL AV BARNET

Det var 44 prosent av de intervjuede ugifte mødre som var hjemmeværende husmødre, og 4 prosent hadde en huspost hvor de kunne ha barnet hos seg. To av

mødrene gikk på skole, og alle de andre var utearbeidende med heldagsjobb. Av disse var det halvdel som hver morgen avleverte barnet på daghjem og hentet det igjen om ettermiddagen når arbeidstiden var slutt.³ I en tredjedel av tilfellene var det barnets mormor som passet barnet mens moren var på jobben, og nesten alle disse mødre bodde hjemme hos foreldrene sine. Et par av mødrene hadde såpass inntekt at de kunne ha heldags hjelp i huset.

De mødre som selv passet sine barn, hadde alle morstrygd, og siden dette er en begrenset ytelse, vil de fleste av disse kvinner, dersom de da ikke gifter seg, før eller senere være nødt til å gå ut i arbeidslivet. Flere av dem bodde hos foreldrene og deltok der i den alminnelige husholdning, mens mormoren i stedet hadde gått ut i yrkeslivet.

De kvinner som avleverte barna på daghjem, hadde utvilsomt den vanskeligste situasjon. Det ble å stå tidlig opp for å få barnet kledd på og avlevert innen jobben begynte, og det ble å komme sent i seng, fordi maten og barnestellet og tøyvasken ventet når jobben var slutt. De største problemer oppsto likevel når barnet ble sykt og derfor ikke kunne være på daghjemmet. De fleste av mødrene opplyste at de da ble nødt til enten selv å bli hjemme fra jobben eller også gå på rundtur blant naboer og kjente for å få dem til å passe barnet de første dager inntil en husmorvikar eventuelt kunne komme. Var barnet ofte sykt, kunne påkjenningen være hard for den enslige mor.

Man kunne vente at den slags forsømmelser ville skape vansker i forhold til arbeidsgiveren, og 3 av

mødrene nevnte da også dette som et problem. Nesten samtlige hadde fortalt arbeidsgiveren at de hadde et barn utenfor ekteskap, og nesten samtlige fortalte at de likte arbeidsgiveren eller den nærmeste overordnede og at han/hun i alle fall delvis forsto noen av de problemer som følger med å være enslig mor i yrkeslivet.

SAMMENDRAG

Det er mulig det undertiden er ille å *være* ugift mor. Men det er i alle fall langt fra så ille som dette å *skulle bli* ugift mor. Tiden før fødselen er en tid full av usikkerhet og frykt fordi kvinnene ikke vet hva fremtiden innebærer og hvordan de skal møte den. Noen av kvinnene vi intervjuet, prøvde å unngå å bli ugifte mødre ved å forsøke å få svangerskapet avbrutt, noen så et ekteskap som den eneste løsning på situasjonen og håpet stadig at barnets far skulle ombestemme seg, og andre av kvinnene hadde bestemt seg for å gjennomføre svangerskapet og så adoptere bort barnet så fort som mulig etter fødselen.

Hos de fleste av kvinnene var svangerskapet uønsket, og de håpet stadig på en løsning som ville frita dem for å bli ugifte mødre. Med en slik orientering kan man si at mange av kvinnene trådte uforberedte inn i sin nye rolle. Selv om de hadde hatt god tid til å ordne noen av de praktiske tingene som må til når man skal ha ansvaret for et barn, var tiden ikke blitt utnyttet på en slik måte. Ved fødselen er noen av de ugifte mødre på en måte i samme psykiske og

sosiale situasjon som enkene som uventet blir ens-
lige mødre.

Tiden etter fødselen er av en helt annen karakter. Forholdet til omgivelsene er blitt klarere definert, og det er nå de praktiske vansker, med økonomi og med stell og pass av barnet, som dominerer. De fleste av mødrene mener nå at det var riktig de beholdt barnet, både for deres eget vedkommende og for barnets, selv om de gir uttrykk for at det for begge parter kan bety visse savn.

Den ugifte mors sosiale bakgrunn

YRKE

Yrke, utdanning og økonomi må sies å være uløselig knyttet sammen. Dess bedre utdanning, dess bedre betalt vil ens yrke være. Og ikke bare det, – en person som har relativt bra utdanning, kommer ofte fra en familie med en relativt bra økonomi.¹ Vi skal i det følgende ta for oss disse tre begreper og vurdere dem på bakgrunn av vårt intervjumateriale og en del andre kilder.

Under analysen av fødsler utenfor ekteskap i Oslo viste det seg at mer enn halvdel av de kvinner som fødte barn utenfor ekteskap hadde et lavt kvalifisert yrke.² Omkring en sjettedel av kvinnene hadde det vi kalte et middels kvalifisert yrke, og bare en tjuendedel hadde et høyt kvalifisert yrke. En fjerdedel av kvinnene var hjemmевærende. Det yrke som ble lagt til grunn for yrkesgruppe-tilhørigheten, var det yrke som kvinnen hadde omkring den tid fødselen fant sted.

For de ugifte mødre som vi intervjuet var yrkesgruppe-tilhørigheten for høyt og middels kvalifiserte yrker omtrent den samme som for kvinner som fødte barn utenfor ekteskap (Tabell 1). Med hensyn til lavt kvalifiserte yrker (yrkesgruppe 3) og kvinner uten

De ugifte mødres yrkesgruppetilhørighet.

Tabell 1.

Yrkesgruppe	Relative tall
1 (høyt kvalifisert)	8
2 (middels kvalifisert)	21
3 (lavt kvalifisert)	27
Hjemmeværende eller uten yrke	44
	100 prosent
	N = 77

yrke var det store forskjeller. Blant de ugifte mødre var det omkring en fjerdedel som hadde et lavt kvalifisert yrke (dvs. omkring halvparten så mange som blant kvinner som fødte barn utenfor ekteskap) mens opp mot halvparten av mødrene var hjemmeværende (eller nesten dobbelt så mange hjemmeværende i vårt intervjumateriale). En forklaring på dette kan være at forskjellige selektive faktorer kan ha gjort seg gjeldende, enten med hensyn til vårt utvalg, eller med hensyn til hvilke ugifte mødre som først gifter seg. En rimeligere forklaring ligger vel i den selektive virkning av den kommunale morstrygd.³ Denne trygd er såpass liten at de kvinner som hittil har hatt et middels eller høyt kvalifisert yrke med tilsvarende inntekter, heller vil fort tilbake til yrkeslivet enn søke morstrygd. Det er de yngste, de som ikke før har hatt arbeid utenfor hjemmet, og de som har hatt et lavt kvalifisert yrke med forholdsvis liten inntekt, som søker og får morstrygd. Ganske visst er morstrygden også tenkt som en påskjøtning av arbeidsinntekt, og for samtlige, bortsett fra to, av disse ugifte mødre består arbeidet i å føre hus for foreldrene, dersom

kvinnen bor hjemme, og ellers for seg selv og barnet. Bare to av de ugifte mødre mottar morstrygd for å kunne gå på skole.⁴

Barnas alder har liten innvirkning på hvorvidt de ugifte mødre er yrkesutøvere. Dette stemmer overens med det vi tidligere fant, nemlig at mens gifte mødres arbeid utenfor hjemmet er sterkt avhengig av det yngste barns alder, så deltar de ugifte mødre i yrkeslivet nesten uten hensyn til barnets alder.⁵

Det var 52 prosent av mødrene som var yrkeskvinner, og alle hadde heldagspost. Arbeidstiden varierte fra 35 timer til 72 timer i uken, med en gjennomsnittlig arbeidstid på 44 timer i uken for hele gruppen. Den ene som oppga at hun hadde en arbeidsuke på 72 timer var ansatt som hushjelp, og hun var den eneste av dem vi møtte som ble virkelig grovt utnyttet. Foruten sin arbeidsinnsats måtte hun betale en del av bidraget fra faren som «husleie».

Bare en enkelt av kvinnene oppga at hun hadde et biyrke ved siden av hovedyrket. I dette tilfelle var det som barnevakt om kvelden.

UTDANNING

For å forstå hvorfor så mange av de ugifte mødre bare kan få et lavt kvalifisert yrke, er det nødvendig å se på deres utdanning. Det viste seg at det var 35 prosent av mødrene hvis høyeste fullførte skoleutdanning besto av folkeskolen. Det var 42 prosent som hadde fullført framhaldsskole, 7 prosent var blitt ferdig med folkehøyskole eller ungdomsskole, mens 10 prosent

hadde fått eksamen fra middel- eller realskole og 6 prosent hadde artium.

Andelen av de ugifte mødre som tok en høyere almenutdannelse avviker noe fra det vi ellers finner i befolkningen. I folketellingen 1960 blir det opplyst at 15 prosent av alle kvinner som ble født 1931–40 hadde real- eller middelsskoleeksamen som høyeste fullførte skole, og 8 prosent av de kvinner som ble født 1931–40 hadde eksamen artium.⁹ De fleste av de ugifte mødre som ble intervjuet ble født etter 1931–40, og tallene er derfor ikke direkte sammenlignbare. Dessuten fant intervjuingen sted fire år etter folketellingen. Da en stadig større del av den kvinnelige befolkning får en høyere almenutdannelse, betyr dette at de ugifte mødre har fått mindre del i denne utdannelse enn den øvrige befolkning. Det var bare en liten gruppe i vårt utvalg som var blitt avbrutt i skolegangen på grunn av svangerskapet. En av disse mødre tok eksamen (realskole) etter at barnet ble født.

Ser vi på de ugifte mødres yrkesutdanning, var det 59 prosent av mødrene som oppga at de ikke hadde noen spesiell utdanning, hverken av kortvarige kurser, læreplasser eller annet. Det var 8 prosent som hadde hatt et kortvarig kurs eller tatt brevscole, mens 14 prosent hadde en halv-årig yrkesutdanning og 10 prosent hadde en yrkesutdanning som hadde vart ett eller to år. Det var 5 prosent av mødrene som hadde fullført en to-årig skole, og det var 3 prosent som hadde høyskole eller universitetsutdanning.

Også her ville det være rimelig å tro at svangerskapet hadde avbrutt kvinnen under utdanning, men

dette er bare tilfelle for noen få av kvinnene. Det virker som om de fleste av disse kvinner egentlig ikke hadde noe behov for videreutdanning. Men for mange av dem har deres nye situasjon skapt nye behov i den retning. På spørsmålet om de kunne tenke seg en videre utdanning, var det 30 prosent som svarte at de gjerne ville ha en videre utdanning. Det var ytterligere 16 prosent som kunne ønske seg en videre utdanning dersom forholdene lå bedre til rette, dvs. dersom økonomien var bedre og dersom mulighetene for å få barnet passet var bedre. Men det var bare de færreste som turde ønske seg en langvarig utdanning, og 29 prosent av mødrene uttrykte bare ønske om et kortvarig kurs. Det var 4 prosent som gjerne ville ha en ett-årig utdanning, andre 4 prosent ville gjerne ha en to-årig utdanning, og 9 prosent mente å kunne klare en tre- eller fire-årig utdanning dersom de fikk moralsk og økonomisk støtte og hjelp til pass av barnet. Av dem som *ikke* ønsket noen ekstra utdanning, var det omkring en tredjedel som enten syntes at den utdanning de hadde var tilfredsstillende eller også likte den nåværende jobb så godt at de ikke ønsket å forlate den. De andre som ikke ønsket å benytte et eventuelt tilbud om utdanning, oppga enten at de ikke hadde tid, ikke hadde råd, ikke var flinke nok, var for gamle, eller simpelthen ikke orket mer. Det var flest i den siste kategori.

For å finne fram til hvilke nye kunnskaper de ugifte mødre eventuelt ville være interessert i å tilegne seg, ble det laget en liste over tjuufem forskjellige kunnskapsområder som intervjupersonene ble forelagt.⁷ De

ble da spurt om hvilke tre av disse kunnskaper de hadde savnet mest. Det viste seg at som, vedlikehold av klær og tekstiler ble nevnt av nesten halvdel av mødrene. Omkring en tredjedel av mødrene ville gjerne vite mer om barns behov og utvikling. En sjettedel av mødrene ville gjerne vite mer om innredning og vedlikehold av hjemmet, en sjettedel nevnte forvaltning av utstyr og inntekter som vesentlig og en sjettedel ville gjerne ha en god *yrkesutdanning*, annen enn for husmorarbeidet. Ellers var det ingen kunnskaper som stakk seg fram som vesentlige for større grupper av ugifte mødre.

I en undersøkelse som samtidig ble foretatt i Norge blant gifte husmødre med barn, ble det samme spørsmål anvendt.⁸ Den dominerende interesse for nye kunnskaper blant husmødrene lå på områdene spedbarnstell og barns behov og utvikling. Ved en oppdeling av interessene i hjemmet – versus ute-orienterte interesser var det 38 prosent av husmødrene som hadde ute-orienterte interesser, mens det var 87 prosent av de ugifte mødre som hadde slike interesser. Storparten av de ugifte mødre oppfatter seg selv som en ufullstendig familie som trenger komplettering med en mann og far for å bli en familie, og storparten av de ugifte mødre er uten den selvstendige boligenhet som skaper et fysisk definert hjem. Deres interesser avspeiler dette forhold, dels fordi de er nødt for å orientere seg utover dersom de med tiden skal kunne få sitt eget hjem og ektefelle, og dels fordi de færreste av dem har et hjem i den egentlige forstand av ordet å være orientert mot.

ØKONOMI

Hver gang de ugifte mødres problemer har vært diskutert offentlig, har deres økonomiske situasjon vært et vesentlig moment i diskusjonen. Siste gang dette var oppe var i forbindelse med den nye loven om enke- og morstrygd, og spørsmålet ble da stilt om det virkelig var så at ugifte mødre var dårligere økonomisk stilt enn andre enslige mødre.

Fra vårt materiale hadde vi ikke mulighet for å gi svar på et slikt spørsmål. I stedet henvendte vi oss til Oslo Ligningsvesen.⁹ Her fikk vi den gjennomsnittlige skattbare inntekt for alle enslige mødre som hadde ett barn og betalte skatt i Oslo 1962. En tilsvarende tabell ble laget for ugifte mødre. Resultatene ser vi i Tabell 2, og tallene forteller oss tydelig at i gjennomsnitt har de ugifte mødre en betydelig lavere inntekt enn andre enslige mødre. At dette ikke bare skyldes at de ugifte mødre er en god del yngre enn andre enslige mødre, fremgår også av tabellen. Innenfor samtlige fem-års intervaller har de ugifte mødre lavere inntekter enn de andre enslige mødre. Forskjellen blir enda mer markert når vi husker på at i kolonnen med *alle* enslige mødre er også inkludert de ugifte mødre. Ellers ser vi at for samtlige enslige mødre gjelder det at deres inntekter stort sett stiger med stigende alder.

I kolonnen lengst til høyre i samme tabell finner vi den gjennomsnittlige inntekt til de ugifte mødre som var med i intervju-undersøkelsen. Denne inntekt er korrigert på en slik måte at den, dersom forholdene ikke forandrer seg vesentlig, skulle svare til den skatt-

De skattbare, gjennomsnittlige inntektene til alle enslige mødre med ett barn i Oslo 1962 ifølge Oslo Ligningsvesen, og inntektene til de ugifte mødre som ble intervjuet våren 1964.

Tabell 2.

Morens alder	Gjennomsnittlig skattbar inntekt for 1962, ifølge Oslo Ligningsvesen		Korrigert, gjennomsnitt- lig skattbar inntekt for de ugifte mødre som ble intervjuet våren 1964
	Alle enslige mødre med ett barn	Alle ugifte mødre med ett barn	
15—19 år	4 320	3 525	3 882
20—24 år	7 627	7 294	7 704
25—29 år	10 374	9 482	9 071
30—39 år	11 407	9 115	14 240
40—49 år	12 649	10 890	10 342
Over 50 år	14 323	13 013	8 354
Gjennomsnitt- lig inntekt	12 350 N = 732*	9 070 N = 135*	8 969 N = 77

* Dette representerer en fjerdedel av totalutvalget.

bare inntekt som mødrene kommer til å ha i 1964.¹⁰ (Det var ikke mulig å bruke den skattbare inntekt for 1963 fordi en stor del av våre intervjupersoner først ble ugifte mødre dette år.) Dette betyr at ved en sammenligning mellom inntektene for alle ugifte mødre og inntektene for de intervjuede ugifte mødre må man ta hensyn til en tidsforskjell på to år. Vi skulle altså forvente at de intervjuede ugifte mødre hadde større inntekter enn de andre ugifte mødre (fordi kronens verdi er falt). Dette er bare delvis tilfelle. Hvilket selvfølgelig *ikke* betyr at ugifte mødre i dag har relativt mindre inntekter enn ugifte mødre hadde for to år siden. Det betyr først og fremst at de litt eldre

ugifte mødre som er best stilt økonomisk, ikke er kommet med i vårt materiale. Dette er et inntrykk vi tidligere har hatt, men vi har ikke hatt materiale til å vise det.

Men de skattbare inntekter er ikke nødvendigvis et uttrykk for den virkelige økonomi, og vi ønsket derfor også å finne fram til de faktiske midler som sto til rådighet for den ugifte mor. Vi har tidligere sett at for eksempel familien trer hjelpende til.

Det var imidlertid svært vanskelig å få en oversikt over de ugifte mødres økonomi fordi inntektene varierte fra måned til måned og fordi de delvis besto av naturalier. Ett av resultatene vi kom fram til ble *bruttoinntekt* pr. måned (Tabell 3). I dette beløp ble inkludert inntekter fra hoved- og biyrke, enhver form for

De ugifte mødres gjennomsnittlige brutto- og nettoinntekter
T a b e l l 3. pr. måned.

Morens alder	Gjennomsnittlig bruttoinntekt for alle ugifte mødre pr. måned i kroner	Gjennomsnittlig inntekt bare ved hovedyrke, for de ugifte mødre som hadde eget yrke, pr. måned, i kroner
Under 18 år	645	—
18—19 år	735	730
20—24 år	945	856
25—29 år	1016	1271
30—34 år	1624	1482
35—39 år	1190	1262
40—44 år	995	1193
Gjennomsnitt pr. måned	996 N = 77	1068 N = 41

offentlig hjelp såsom barne-, mors- og forsorgertrygd, bidrag fra barnets far, renter av formue, inntekt ved fremleie, direkte tilskudd i form av penger fra familie og andre, og tilskudd i form av kost og losji.¹¹ Tidspunktet for inntekten ble tatt i den måned intervjuet ble foretatt (mars, april, mai) under hensyntagen til spesielt store utsving.

Som vi ser er det også de yngste mødre som har den laveste bruttoinntekt. Med stigende alder kommer en stigende inntekt, inntil kvinnen runder de 40 år, for da ser det ut som om inntektene igjen blir mindre. Dette skyldes dels den tidligere omtalte skjevhet i materialet. Men det skyldes også at de eldre kvinner ikke får hjelp hjemmefra, enten fordi foreldrene er for gamle eller fordi de er døde.

Som det også fremgår av Tabell 3, har de ugifte mødre som er ute i yrkeslivet, en betydelig bedre økonomisk situasjon enn de hjemmевærende ugifte mødre. Til gjengjeld har de også betydelig større utgifter enn de hjemmевærende mødre, så den forskjell i økonomi som kommer fram, er ikke fullt så stor som det ser ut for.

BOLIGFORHOLD

Det var 24 prosent av de ugifte mødre som ved tidspunktet for undersøkelsen hadde en selvstendig bolig-enhet.¹² Halvdelen av disse eide selv den leilighet (det hus) de bodde i. Det var 13 prosent av mødrene som bodde på et leid værelse, og de 6 prosent av kvinnene som bodde hos arbeidsgiveren, kommer for så vidt inn

under samme kategori. Nesten halvdelen av mødrene bodde hjemme hos foreldrene, og som vi tidligere har sett, innebar dette fordeler utover de rent økonomiske og praktiske foranstaltninger, med felles husholdning og felles pass av barnet. Ulempene besto av de daglige gnisninger som oppsto når leiligheten var trang og det var flere som skulle oppdra og ta ansvaret for barnet.

At de ugifte mødres boligforhold er trange, kommer fram når vi ser på hvor mange rom moren og barnet hadde til rådighet (eventuelt kjøkken og bad er ikke regnet med).¹³ I hele 82 prosent av tilfellene var det minst to mennesker i ett rom. I 30 prosent av disse tilfellene bodde det en annen enn moren og hennes barn på ett rom. Der det var flere enn moren og barnet på ett rom, var det bare i ett tilfelle barnets far, ellers var det mormoren, søstre, venninner, og i et enkelt tilfelle morfaren. Ser vi på romstandarden i Oslo i 1960 var det av alle to-persons familiene 7 prosent som bodde på ett rom uten kjøkken, 30 prosent som bodde i ett-roms leilighet og 12 prosent som bodde i to-roms leilighet.¹⁴ Dette betyr at den ugifte mors boligstandard er lavere enn den øvrige Oslo-befolknings, men siden tallene ikke er direkte sammenlignbare, sier de intet om hvor *meget* lavere de ugifte mødres boligstandard er.

Til ytterligere belysning av boligforholdene ble mødrene spurt om hvor mange kvadratmeter gulvflate de og barnet disponerte for seg selv (igjen uten kjøkken og bad). Hvor flere personer delte rom eller leilighet, ble gulvflaten delt på antall personer. Nester

en femtedel av mødrene hadde mindre enn 10 m² gulvflate til rådighet for seg og barnet, og i alt 41 prosent hadde 20 m² eller mindre til disposisjon.

Det er 33 prosent av mødrene som hadde eget kjøkken og 64 prosent som hadde adgang til kjøkken. For noen av dem som oppga at de hadde eget kjøkken, besto «kjøkkenet» av en kokeplate og en vask i et hjørne av rommet. Tjuetre prosent av mødrene hadde eget bad og 39 prosent hadde adgang til bad.

Mer enn en fjerdedel av mødrene betalte ikke husleie, fordi de bodde gratis hjemme hos foreldrene.¹⁵ Alle de mødre som betalte husleie, betalte gjennomsnittlig 126 kroner i måneden (uten varme). Siden det er så få som eier egen leilighet, var det ikke rart at 88 prosent oppga at de ikke hadde betalt innskudd for boligen. Andre 9 prosent hadde betalt innskudd som varierte fra 3 000 kroner til 11 000 kroner, og alle bortsett fra én person forventet å få pengene tilbake dersom de flyttet.

Etter å ha sett at de ugifte mødres boligforhold ikke er særlig bra, var det overraskende å få vite at 29 prosent av mødrene var «meget tilfreds» med boligforholdene, mens 39 prosent var «middels tilfreds» og 31 prosent «utilfreds» med boligforholdene. For å forstå dette er det nok nødvendig å bringe tidsperspektivet inn. Det er ingen tvil om at de fleste av disse kvinner er tilfreds med sin nåværende situasjon fordi de ser den i lys av de omstendigheter de befinner seg i. De har lave inntekter som betinger en tilsvarende lav husleie, og de har bruk for den praktiske hjelp som mormoren i mange tilfeller gir dem.

Spør vi nemlig videre om mødrene har noen klager angående boligforholdene, var det bare 21 prosent som opprettholdt at de ingen klager hadde. Alle de andre ønsket innenfor en overskuelig fremtid en annen og bedre bolig. For de fleste gjaldt det at de enten ønsket en større bolig eller egen bolig.

Dette ønsket om en annen og bedre bolig kommer også til uttrykk når det i en helt annen sammenheng ble spurt om hva slags ønsker den ugifte mor hadde for fremtiden. Det som oftest ble nevnt, var ønsket om et annet sted å bo. Når dette i høyere grad ble oppfattet som et *fremtidig* og ikke et *nåtidig* ønske, skyldes det sikkert de ugifte mødres realistiske vurdering av sjansene til å få en selvstendig bolig. Da vi innførte en forbedret økonomi som variabel og spurte hva et pengebeløp på kr. 10 000 ville bli brukt til, fikk en ny og bedre bolig omgående første prioritet igjen.

Mødrehjelpen i Danmark har en stor leiegård hvor bare ugifte mødre kan få bo. Alle mødrene har sin egen leilighet og det finnes felles kantine, vaskeri og daghjem for barna. De ugifte mødre vi intervjuet, ble fortalt om dette og spurt om de kunne tenke seg å bo et sånt sted dersom noe lignende ble bygd i Oslo. Det var 47 prosent av mødrene som svarte ja og 43 prosent som svarte nei, mens 10 prosent ikke visste hva de skulle svare. Svarene fordelte seg på samme måte for de mødre som hadde helt små barn og for mødre med litt større barn. Noen av mødrene begrunnet sin positive holdning til en slik leiegård med at de da kunne bo sammen med kvinner som hadde samme bakgrunn som de selv. Akkurat det motsatte syn ble

hevdet av halvdelene av de kvinner som *ikke* ville inn i et slikt felles-prosjekt. De fant det ikke riktig at ugifte mødre skulle skilles ut som en egen klasse i samfunnet. Noen mente til og med at et sånt miljø ville være skadelig for barna, både fordi de alltid ville være omgitt av bare kvinner, og fordi de ville bli stemplet i forhold til andre barn. En del av kvinnene mente at som en midlertidig ordning i en overgangsperiode måtte et opphold i en slik leiegård være av verdi. Av dem som var stemt for å få reist et slikt hus, ble alle de økonomiske og praktiske fordeler fremhevet. Spesielt ble det understreket at på et slikt sted ville barnet unngå påkjenningen av den daglige transport til og fra daghemmet og at moren med kantine og vaskeri i nærheten ville få frigjort en større del av sin dag til å være sammen med barnet. Prosjektet rører åpenbart ved noe vesentlig i den ugifte mors situasjon, for argumentene både for og imot er sterkt følelsesmessig betonet.

PROBLEMER OG ØNSKER

Det var en utbredt mening blant flertallet av de ugifte mødre at man fra offentlig hold burde skape bedre betingelser for ugifte mødre. Det mest fremtredende ønske var igjen bedre bolig, deretter fulgte ønsket om mer økonomisk støtte. Fra en god del av mødrene kom det fram at den økonomiske støtte ikke nødvendigvis skulle komme fra det offentlige, men at det var det offentliges plikt å sørge for at farens bidrag til barnet ble et realistisk i stedet for et symbolsk bidrag.

Det ble også nevnt at en ugift mor som til daglig klarer seg selv, burde få økonomisk hjelp når barnet ble sykt, enten slik at hun selv kunne bli hjemme eller slik at hun omgående kunne sikre seg kvalifisert hjelp. Dette problem ble nevnt ofte, og det virket som om husmorvikarordningen ikke var effektiv. Det tredje største ønske fra de ugifte mødres side gjaldt utbyggingen av flere og mer desentraliserte daghjemsplasser. Selv om ugifte mødre har første rett til daghjemsplasser, var det noen få som ikke hadde fått barnet inn da de ønsket det, og andre måtte reise lange veier for å få barnet anbrakt innen de begynte på arbeidsplassen.

Utover disse få ønsker var det få av mødrene som hadde gjort seg opp en mening om hva det kunne gjøres for dem dersom det fra det offentliges side skulle settes i verk tiltak. De fleste av mødrene hadde ikke tenkt igjennom disse ting, utover praktiske forslag til løsninger på mer akutte situasjoner de hadde stått overfor. Dette var sikkert en funksjon av at de ikke regnet med å forbli ugifte mødre særlig lenge, og derfor ikke identifiserte seg med andre ugifte mødre som en felles gruppe med felles problemer som kanskje kunne løses kollektivt. Det var imidlertid en liten gruppe av ugifte mødre, karakterisert ved en noe høyere utdannelse og en noe høyere alder enn gjennomsnittet og et noe mer betinget ønske om ekteskap, som hadde tenkt igjennom sin egen stilling og som var mer spesifikke i sine ønsker og krav til det offentlige. Noen av de ting som ble nevnt, var en sentral instans for tiltak som gjelder ugifte mødre, opplysning om

de rettigheter som mødrene har, hjelp til søknader, sosialkurator-virksomhet, hjelp til en real utdannelse og ikke bare tillatelse til å gå på kortere kurser, sidestilling med andre enslige mødre, anerkjennelse av mor og barn som en to-personer-familie og de dermed følgende rettigheter på boligmarkedet, skattelettelser p.g.a. de store ekstra utgifter som en enslig forsorger har, slippe å betale skatt av bidraget, effektiv hjelp til å få det krevd inn slik at det kommer til tiden, slippe moralprekener fra offentlige instanser, m.m.

På spørsmålet om hva slags ønsker de ugifte mødre hadde for fremtiden, var det igjen ønsket om bolig som dominerte, tett etterfulgt av ønsket om snarlig ekteskap. Andre og mindre fremtredende ønsker så som god helse, god fremtid for barnet, arbeid en trives med o.l. var den slags generelle ønsker som ikke er spesifikke for ugifte mødre.

På spørsmålet om hva slags råd de ugifte mødre ville gi til andre piker i samme situasjon, så var det 59 prosent av kvinnene som mente at først og fremst skal den ugifte mor gjøre alt for å få beholde barnet, siden skal nok alt det andre ordne seg. Andre råd var slike som «man må gjøre det beste ut av en vanskelig situasjon», «ikke miste humøret» o.l. Av spesifikke råd var det mange som sa at ugifte mødre må legge beskjedenhet til side og gå til alle de offentlige kontorer som trengs for å få hjelp.

Dette råd kunne sikkert komme vel med til de kvinner som skal bli ugifte mødre, for bare få av de ugifte mødre vi intervjuet visste nok om de rettigheter de hadde og de muligheter som fantes til å få

hjelp. En tredjedel av mødrene hadde aldri vært innom et offentlig kontor qua ugifte mødre, bortsett fra Bidragsfogdens kontor. Halvdelen av mødrene hadde vært der mer enn én gang, og nærmere to tredjedeler av mødrene var tilfredse med hjelpen de fikk der. På Mødrehygienekontoret var det 39 prosent av mødrene som hadde vært, og nesten samtlige følte takknemlighet over hjelpen de fikk der. Bortsett fra de mødrene som hadde vært der, var det ingen av de andre ugifte mødre som visste om Mødrehygienekontoret. Blant dem som hadde vært i Trygdekassen, Helserådet, på sosialkontoret og på barnevernskontoret, var det en del klager over behandlingen, flest fra barnevernskontoret og færrest fra Helserådet.

Det var ikke visse grupper av ugifte mødre som sto fram som spesielt pessimistiske/optimistiske med hensyn til fremtiden, eller visse grupper som følte seg mer urettferdig behandlet enn andre og som klaget konsistent over alle offentlige kontorer.

SAMMENDRAG

I Danmark ble det på initiativ av de danske kvinneforeninger i 1948 nedsatt en kommisjon til å undersøke den enslige mors kår. Myndighetene var interessert i å fremme en slik undersøkelse, og gjennom et nært samarbeid med folkeregisteret, skattevesenet, mødrehjelpen, overpresidiet, politiet m.fl. lyktes det å bringe til veie et rikt materiale til belysning av situasjonen.¹⁶ Man tok for seg alle de enslige mødre i Københavns kommune som hadde ett eller flere

hjemneværende barn under 18 år, og undersøkelsen omfattet både ugifte mødre, enker og skilte.

Resultatene viste blant annet at enslige mødre hadde betydelig lavere inntekter enn andre forsorgere, at deres boligforhold var betydelig dårligere og at deres barn hadde dårligere utdannelsesmuligheter enn andre barn. Dette var vilkårene *etter* at de var blitt enslige mødre.

For våre formål er det viktig å se på fordelingene for *ugifte* mødre, som i København utgjorde 17 prosent av alle enslige mødre. Det viste seg at de ugifte mødre sammenlignet med andre enslige mødre gjennomsnittlig hadde en litt lavere inntekt ved eget yrke og at de gjennomsnittlig fikk en betydelig mindre økonomisk hjelp fra samfunnet. Deres boligforhold var noe dårligere og deres gjennomsnittsalder var en god del lavere enn hos de øvrige enslige mødre.

En svensk undersøkelse som i opplegg stort sett ligner den danske undersøkelse, bør også nevnes.¹⁷ Den var begrenset til hovedstaden, og omfattet et utvalg av enslige mødre. Også denne undersøkelsen viste at når de ugifte mødre sammenlignes med enslige mødre i det hele tatt, er det de ugifte mødre som får minst del i samfunnets goder. Noe av denne forskjellen skyldes nok aldersfaktoren, men hverken denne undersøkelse eller den danske viser hvor mye de ugifte mødres betydelig lavere gjennomsnittsalder bidrar til forskjellen i økonomiske kår.

Det ser ikke ut til å være noen tvil om at ugifte mødre, så vel i Norge som i de to andre skandinaviske land, tilhører den økonomiske underklasse. Under-

søkelsen fra de andre land tyder på at enslige forsørgere, for å ta det mer generelt, i stor utstrekning er å finne i den økonomiske underklasse, og at de ugifte mødre stort sett er de dårligst stilte blant de enslige forsørgere. I Skandinavia har ugifte mødre gjennomsnittlig dårligere utdanning, yrke, økonomi og boligforhold enn andre kvinner, og en videre undersøkelse ville nok vise at dette også er tilfelle andre steder. I den norske undersøkelsen er det vist at disse forhold ikke bare er en funksjon av at ugifte mødre er så mye yngre enn andre grupper av kvinner som det ville være rimelig å sammenligne dem med. Av den norske undersøkelsen går det fram at ugifte mødre (og fedre) i høyere grad enn sannsynligheten skulle tilsi, rekrutteres fra de lavere sosiale lag.

Ugifte mødre fremstår ikke som en massiv og klagende gruppe, som protesterer mot den situasjon de befinner seg i. Dette kan skyldes flere grunner. 1) Som tidligere nevnt mener de fleste ugifte mødre at deres situasjon er midlertidig, idet de regner med snart å gifte seg, og vanskene er derfor definert som overgangsproblemer. 2) Svært mange av mødrene tilhørte fra før den økonomiske underklasse, og avstanden mellom deres tidligere og nåværende situasjon er derfor ikke stor nok til at de føler seg sterkt urettferdig behandlet av samfunnet. 3) I de lavere sosiale lag har man en mer passiv holdning, forventningene til samfunnet er mindre og evnen til å verbalisere og generalisere sine krav, spesielt innenfor den kvinnelige kjønnsrolle, er mindre. 4) De av mødrene som ville ha vanskeligst for å klare situasjonen har forutsett

dette, og adoptert barnet bort på et tidlig tidspunkt.

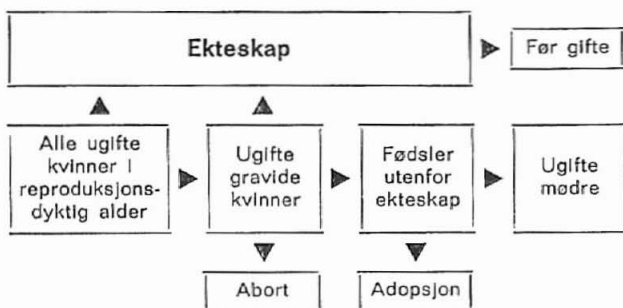
5) Utvalget av intervjuede mødre er skjevt, for så vidt som de økonomisk best stilte og de økonomisk dårligst stilte ikke er kommet med i utvalget. Dette betyr at vanskene til de ugifte mødre som har det dårligst, ikke er kommet fram her, og det betyr at de ugifte mødre som nok vil være flinkest til å analysere sine vansker, og som dessuten vil ha vansker av en spesiell art, heller ikke er kommet til orde her.

Seleksjonsprosessen

FREMSTILLING AV
SELEKSJONSPROSESSEN

Mesteparten av forskningen omkring de ugifte mødre har beskjeftiget seg med spørsmålet om *hvem* det egentlig er som blir ugifte mødre. Betrakter vi litt næyere den seleksjonsprosess en kvinne går igjennom innen hun når fram til rollen som ugift mor, går det fram at et entydig svar på spørsmålet skal man ikke vente. Dertil er prosessen altfor komplisert.

Vi skal i det følgende gjennomgå hvert enkelt av leddene i denne prosess, se på hvilke selektive faktorer som gjør seg gjeldende, og diskutere hvilke mekanismer i samfunnet som tillater en kvinne å unnsnippe rollen som ugift mor.

Diagrammet på foregående side kan betraktes som en skjematisk fremstilling av den seleksjonsprosess en ugift kvinne går igjennom innen hun blir ugift mor.

I ruten ytterst til venstre finner vi alle gifte kvinner i reproduksjonsdyktig alder på et visst tidspunkt. Noen av disse kvinner vil gifte seg, og et eventuelt barn vil komme etter ekteskapets første ni måneder. Andre vil bli gravide først og gifte seg etterpå, mens atter andre som er blitt gravide, enten vil få fremkalt en abort eller føde et barn utenfor ekteskap. De siste kan da enten adoptere bort barnet eller beholde barnet og bli de egentlige ugifte mødre.

I det følgende skal vi ta for oss de valgsituasjoner en kvinne står overfor i denne utviklingsrekken. Men først er det kanskje riktig her å understreke at disse valgsituasjoner i større eller mindre grad er påvirket av de sosiale omgivelser. Bare for den kvinne som lever i et sosialt vakuum, kan hennes *egne* ønsker være avgjørende for valget. For alle oss andre gjelder det at våre ønsker er påvirket av våre sosiale kontakter, av de personer vi omgås og av de grupper som vi føler at vi tilhører. Og siden avvik og sanksjoner varierer sterkt fra gruppe til gruppe, skal vi ikke forvente en entydig sosial påvirkning i den enkelte valgsituasjon.

Mye av det følgende kommer til å bygge på spekulasjoner fordi det ennå finnes så få data på dette området.

NORMENE FOR UGIFTE KVINNERS SEKSUELLE ATFERD

La oss gå tilbake til diagrammet og begynne med gruppen ytterst til venstre hvor alle gifte kvinner

i reproduksjonsdyktig alder på et visst tidspunkt befinner seg. Spørsmålet er om det er noen forskjell mellom de kvinner som går over i neste gruppe, det vil si blir gravide før et eventuelt ekteskap, og de kvinner som går direkte inn i ekteskapet, som her ruver som en overbygning over hele systemet.

Det foreligger ingen systematisk rapport om det norske folks seksuelle atferd, og ingen kan svare på hvor utbredt de førektekapelige seksuelle forbindelser er. I sin gjennomgang av flere forskjellige undersøkelser mener Svalastoga å ha fått støtte for følgende utsagn: «Coitus before marriage may now safely be considered the rule and chastity the exception in Scandinavia.»¹ Her kommer den første selektive faktor inn, i og med at de kvinner som er seksuelt avholdende før ekteskapet, heller ikke løper risikoen for å bli gravide. Hvem disse kvinner er, vet vi lite om, selv om man kan formode at for eksempel enten en religiøs oppfatning av ekteskapet eller psykiske vansker i forhold til det annet kjønn er vesentlig som hemmende faktor.

Fra svenske² og amerikanske³ undersøkelser vet vi at de første seksuelle erfaringer skjer tidligere blant ungdom i arbeiderklassen enn blant ungdom i middel- og overklassen. En dansk undersøkelse går i samme retning idet den viser sammenheng mellom alder ved første samleie og skoleutdanning.⁴

En annen vesentlig selektiv faktor er anvendelsen av preventive midler. Kunnskapene om prevensjon er ikke likelig fordelt blant medlemmene i vårt samfunn, og det er rimelig å anta at bare visse grupper av ugifte

kvinner eller menn er konsekvente i bruken av prevensjon.

Normene for ugifte kvinners seksuelle atferd varierer sterkt med de foreliggende omstendigheter. Er et ungt par forlovet, er det ikke ofte de vil møte negative sanksjoner selv om de har samleie for de blir gift.⁵ Det som er vesentlig her er 1) hvor lenge de to har kjent hverandre, 2) hvorvidt det foreligger forventninger om at forholdet vil fortsette, og 3) visibiliteten av forholdet. Med det siste mener vi at på den ene side må forholdet være diskret, på den annen side må forholdet utadtil være klart definert overfor andre, for eksempel i form av en direkte erklæring om forestående ekteskap. Dette er forventninger som vi kan regne med innfris i svært mange tilfeller.

Prostitusjon er motparten til denne form for atferd, og for å bruke de samme termer, består den av kortvarige, ikke fremtidige og polygame forbindelser, hvor visibiliteten – som ovenfor definert – ikke er av betydning. Overfor denne form for atferd anvendes det i store deler av samfunnet sterke negative sanksjoner.

Dette er det ene ytterpunkt på en skala som beskriver seksuell atferd hos ugifte kvinner. Det annet ytterpunkt er absolutt seksuell avholdenhet før ekteskapet, og innimellom disse to ytterpunkter finner vi alle tenkelige kombinasjoner og variasjoner. Det er denne skala man må ha i tankene når spørsmålet kommer opp hvem det egentlig er som blir ugifte mødre. Fra hvilken del av skalaen rekrutteres de ugifte mødre?

Er de for eksempel å finne blant de forlovede, de kortvarige bekjenskaper, eller blant de prostituerte?

Dette kan det være vesentlig å få avklart, fordi det samtidig sier oss noe om i hvor høy grad den opprinnelige handling – den seksuelle atferd – har vært belagt med negative sanksjoner. Dersom den har vært belagt med færre negative sosiale sanksjoner enn det den ugifte mor opplever, har det i løpet av prosessen oppstått en atskillelse av de to fenomener slik at de ikke lenger oppfattes som to ledd i samme kjede, men som to uavhengige fenomener.

EKTESKAP SOM SELEKTIV FAKTOR

I vårt samfunn er det forventet av en ugift kvinne at hun inngår ekteskap, og helst bør hun vel bli «fru» innen hun er fylt tretti år. En god del er kjent om hvilke faktorer som «betinges» ekteskap,⁶ men utfra dette kan vi intet slutte om hva det er som i tilfelle av kvinnens graviditet får partene til å avstå fra å gifte seg.

Rent umiddelbart og under ellers like vilkår, ser det ut til at graviditet i høy grad betinger ekteskap, for en god del av barna kommer til verden før ekteskapets første ni måneder. Tjensvoll rapporterer for eksempel at minst 92 prosent av de piker som søkte dispensasjon for å inngå ekteskap (fordi de var under 18 år) var gravide.⁷ I Danmark ble i 1962 47 prosent av alle førstefødte barn født i ekteskap født innenfor ekteskapets første ni måneder.⁸ Lignende tall foreligger fra Sverige⁹ og Finland.¹⁰ En del av disse gravidi-

teter var selvfølgelig ønsket, mens andre bare var en mer eller mindre tilfeldig konsekvens av et allerede planlagt ekteskap.

Men en del av disse graviditeter er også uønsket, og de tvinger dem som er i ferd med å bli foreldre, til å finne en løsning på en ofte meget vanskelig situasjon. De kan i fellesskap la seg presse inn i den sosialt sett mest akseptable løsning og inngå et ekteskap, som ellers ikke ville ha kommet i stand. Og liksom normene for seksuell atferd varierer i de forskjellige samfunnslag, kan man regne med at normene for inngåelse av ekteskap etter kvinnens graviditet varierer med sosial klasse, så vel som med andre variable. En norsk¹¹ og en dansk¹² undersøkelse fra siste århundre viser for eksempel forskjeller mellom de sosiale lag og mellom by og land når det gjelder antallet av fødsler som fant sted innen ekteskapets første ni måneder. Sundt viser dessuten at dersom en kvinne fra arbeiderklassen er blitt gravid med en mann fra et av de høyere sosiale lag, er sannsynligheten for at hun blir gift med ham mindre enn hvis hun er blitt gravid med en mann fra samme sosiale lag som hun selv.¹³ Ryggs undersøkelse fra begynnelsen av dette århundre viser samme tendens, men bare når det gjelder bybefolkningen.¹⁴ Våre data, om enn ufullstendige, gir ikke støtte for hypotesen om forskjeller i sosial klasse som hindring for ekteskap når kvinnen er blitt gravid.¹⁵ Men det kan jo tenkes at disse forskjeller eksisterer, selv om de aldri når fram til statistikken over fødsler utenfor ekteskap, fordi det forut er blitt foretatt en abort.

ABORT SOM SELEKTIV FAKTOR

Dersom den situasjon oppstår at en av partene ikke ønsker å inngå ekteskap, må de allerede på et tidlig tidspunkt i svangerskapet bestemme hvorvidt graviditeten skal fullføres. Om dette i virkeligheten innebærer en felles avgjørelse eller om dette er kvinnens avgjørelse alene, er ikke godt å si. Siden kvinnen i langt større grad er involvert, vil vel den endelige avgjørelse stort sett ligge hos henne.

En avbrytelse av svangerskapet betyr en aktiv innsats fra kvinnens side; det betyr at hun allerede på et tidlig stadium av graviditeten må være klar over hvilket forhold hun ville ha fått til barnet og barnets far om graviditeten var blitt fullført; det betyr at hun må vite noe om de utveier som finnes for å få et svangerskap avbrutt, og hva dette innebærer for hennes egen fysiske og mentale helse. Dette er å forlange uhyre meget av en kvinne som kan være kastet ut i en plutselig panikkstemning og likevel er nødt til å ta et av sitt livs kanskje viktigste avgjørelser i løpet av få uker. Det er ikke til å undres over at noen av kvinnene simpelthen ikke klarer å ta noen avgjørelse, men fortsetter svangerskapet til det er for sent å få det avbrutt.

Noen bestemmer seg for å få barnet enten for dets egen skyld eller i håp om å holde på barnets far, andre forsøker fortvilt å få enten legal eller illegal abort. Som vi ser, er det allerede flere selektive faktorer som har gjort seg gjeldende. Når vi dessuten kan regne med at det er flere ugifte kvinner som får avbrutt svangerskapet enn som gjennomfører det, så er det

klart at abort som løsning på problemet er et vesentlig ledd i seleksjonsprosessen.¹⁶

Noen av de selektive faktorer vet vi litt om idet Luhn har laget en undersøkelse av alle aborthenvendelsene til Mødrehygienekontoret i Oslo 1951–53.¹⁷ De ugifte kvinner som henvendte seg dit, var hovedsakelig under 25 år, hadde ikke fått barn tidligere, levde under dårlige boligforhold, var ufaglærte og hadde en gjennomsnittlig inntekt på 4000–7000 kroner pr. år (i dette siste er de førgifte medregnet, så de ugifte hadde vel en enda lavere inntekt). Som grunn for abortsøknaden ble som oftest oppgitt dårlige boligforhold eller umuligheten av ekteskap. Som forfatteren selv understreker, «har en det bestemte inntrykk at materialet ikke omfatter de best økonomisk stilte kvinner – og kanskje heller ikke de som er *aller* dårligst stilt».¹⁸ Det vises videre at 43 prosent av *samtlig*e abortsøkende fikk det ønskede inngrep foretatt, og av disse var bare 7 prosent ugifte (det svarer til 29 prosent av *samtlig*e ugifte søkere mot 47 prosent av *samtlig*e gifte søkere). Det er altså et relativt lite antall legale aborter blant ugifte kvinner. Blant de ugifte kvinner som ble avvist, vet man at det var omtrent 47 prosent som senere fødte barnet, mens omtrent 40 prosent aborterte (her inkludert 2 prosent antagelig spontane aborter).¹⁹ En nyere statistikk viser at med den nye lov om adgang til svangerskapsavbrytelse var andelen av innvilgede søknader i 1964 for hele Norge 75 prosent, for Oslo var den 84 prosent. Det totale antall utførte legale aborter var 2662 (for 11 måneder) og dette antall var – tross tilsynela-

tende lettere adgang til legal abort – *lavere enn antallet* for 1954, både i absolutte tall og i forhold til antall kvinner i reproduksjonsdyktig alder og i forhold til antall fødsler.²⁰ Det skal være usagt om nedgangen i antallet av legale aborter skyldes 1) at den nye lov har virket skjerpene fordi den gir klarere retningslinjer for hvornår legal abort ikke kan oppnås og derfor gjør det mulig å avvise potensielle søkere på et tidlig tidspunkt, 2) behovet for abort er blitt mindre bl. a. fordi det sosiale klima overfor både ugifte mødre og vanskeligstilte gifte mødre er blitt mildere, og/jeller 3) illegal abort er det foretrukne inngrep fordi det er lettest å oppnå, fordi det er anonymt og fordi kvinnen slipper å blottlegge hele sin situasjon for utenforstående – og for seg selv.

Når det gjelder de illegale aborter som problemløsning, ligger det nesten i selve ordet at det er lite vi vet om dette forhold. Det er en handling som i høy grad er forbundet med negative sanksjoner, men siden handlingen nødvendigvis må være omgitt av hemmelighet, kan de negative sanksjoner hverken sendes eller mottas direkte.

Før i tiden var illegal abort virkelig skremmende, fordi dødeligheten blant de kvinner som fikk foretatt inngrepet, var meget høy. Takket være de medisinske fremskritt er denne dødeligheten i dag minimal, både fordi de profesjonelle så vel som de uprofesjonelle svangerskapsavbrytere er blitt flinkere, og fordi sykehusene står parat til å behandle abortpasienter når de blir innlagt. Etter hvert som dette blir kjent, skulle man vente at flere tør risikere en illegal abort. Sterilitet

som følge av inngrepet er blant legale abortpasienter anslått til mellom én og seks prosent,²¹ og blant illegale abortpasienter en god del høyere.²² Også disse tall har vært fallende.

Skulle vi se etter andre strukturelle forandringer som forklaring på det stigende antall av illegale aborter som ser ut til å ha funnet sted,²³ burde man selvfølgelig trekke inn skiftet i den kvinnelige kjønnsrollen, den fallende deltagelse i religiøst liv, bysamfunnets mulighet for anonymitet og mindre sosial kontroll, m.v. Skajaa beregnet antallet av illegale aborter blant ugifte kvinner i 1964 til ca. 2000, hvorav halvdel i Oslo og Aker.²⁴ Det er ikke bare rimelig å tro at disse tall er steget siden da, men også at de fra starten av var for lavt anslått. En dansk undersøkelse viser at under forutsetning av uforandrede vilkår, kan man regne med at av en kohort kvinner (fra 1961) vil i løpet av en reproduksjonsdyktig periode en tredjedel av disse ha fått utført én (eller flere) aborter. Omkring tre fjerdedeler av disse aborter vil være illegale. Forfatteren konkluderer med at abort neppe kan kalles avvikende atferd; rimeligere er det vel å kalle det «masseatferd».²⁵ Antallet av illegale aborter i Danmark har vært estimert til ca. 15 000 pr. år (foruten ca. 4000 legale aborter) og i Sverige er estimatet mellom 10 000 og 20 000 illegale aborter pr. år (foruten ca. 3000 legale aborter).²⁶ Både en dansk²⁷ og en amerikansk²⁸ undersøkelse rapporterer om stor frekvens av illegale aborter i middelklassen.

FØDSLER UTENFOR EKTESKAP

Dette er det eneste ledd i seleksjonsprosessen om hvilket man kan si at det finnes en del systematiske opplysninger. Fødsler utenfor ekteskap blir registrert like etter at fødselen har funnet sted, og en del av de fremkomne opplysninger blir formidlet gjennom den offisielle statistikk.²⁹ Det første kapittel i denne rapport er basert på denne statistikk. Det derpå følgende kapittel er bygd omkring alle de opplysninger man kan trekke ut av et slikt sett med fødselsmeldinger fra fødsler utenfor ekteskap.

De vesentligste resultater fra disse to analyser som er relevante for seleksjonsprosessen, er følgende: kvinner som føder et barn utenfor ekteskap er hovedsakelig å finne i aldersgruppen 15–24 år, forekomsten av utenomekteskapelige fødsler er høyere i de nordlige fylker og lavere i de vestlige og sørlige fylker enn i resten av landet, likesom det hittil har vært flere utenomekteskapelige fødsler i byene enn på landet. Denne siste forskjell er stadig minkende.

Oslo har, når man tar antallet av ikke-gifte reproduksjonsdyktige kvinner i betraktning, stort sett samme antall av fødsler utenfor ekteskap som resten av landet, men det er færre av de helt unge kvinner som i Oslo føder et barn utenfor ekteskap. Mange av de kvinner som får et barn utenfor ekteskap i Oslo, er tilflyttere, og en god del er reist til Oslo etter at de er blitt gravide. Stort sett er de karakterisert ved at de er ufaglærte og at de innehar et lavt kvalifisert yrke.

Det er ellers interessant å merke seg at antallet av fødsler utenfor ekteskap varierer med antallet av

fødsler *innenfor* ekteskap, likesom det varierer med antallet av ikke-gifte reproduksjonsdyktige kvinner. Dette siste tall slår så sterkt ut at vi med den nåværende og kommende stigning i antallet av ikke-gifte reproduksjonsdyktige kvinner vil få en økt risiko for fødsler utenfor ekteskap. Forelopige tall bekrefter denne tendens.

ADOPSIJON SOM SELEKTIV FAKTOR

Men de som føder et barn utenfor ekteskap, trenger ikke nødvendigvis bli ugifte mødre, fordi de stadig kan velge å adoptere bort barnet. Men valget er ikke fritt, for også denne situasjon er beheftet med negative sanksjoner. Utøvelsen av morsrollen er sett på som en av de aller mest verdifulle handlinger i samfunnet, og en mor som vil unndra seg denne rollen må virkelig kunne bevise overfor seg selv og andre at hun er uegnet til å påta seg ansvaret for barnet, og at det er til barnets beste at det kommer i en annen familiesituasjon. Under et slikt press blir alternativet ofte for kvinnen å tilbringe det siste halvår før fødselen i anonymitet.

Det ser ut til at det er stadig færre kvinner som adopterer bort barna sine.³⁰ En beregning av adopsjonsrisikoen for alle barn født av ugifte mødre i 1963 i Norge ga som resultat at 155 av 1000 barn ville bli adoptert før eller siden.³¹ Det ble ikke opplyst om det i denne beregning var medtatt de barn som ville bli adoptert av stefedre. Av vår egen 10-års analyse fremgår det at en tredjedel av alle de barn som i 1953 ble født

utenfor ekteskap i Oslo, innen tre år etter fødselen var adoptert bort (heri er ikke inkludert barn som ble adoptert av stefedre).³² Adopsjonsrisikoen var størst blant barn født av mødre under 25 år. I 1961 var det omtrent en femtedel av de kvinner som i Oslo fødte et barn utenfor ekteskap, som adopterte bort barnet sitt.³³ En god del av disse kvinner var nok tilflyttere.³⁴

Ellers vet vi her hjemme lite om dem, fordi adopsjonsmekanismen er omgitt med så stor hemmelighet – delvis av hensyn til kvinnen men mest av hensyn til barnet. Det er interessant å merke seg en amerikansk undersøkelse som viser at det som oftest er den ugifte mor som er sosialt *veltilpasset* som gir barnet bort til adopsjon, mens den ugifte mor som er dårligere tilpasset både sosialt og mentalt, beholder barnet. Dette forklares med at den sosialt veltilpassede oppfatter samfunnets normer bedre, og at den sosialt veltilpassede har mest å miste ved å opptre som avviker.³⁵ Det er selvfølgelig ikke mulig å trekke en parallell fra amerikanske til norske forhold fordi innstillingen til både ugifte mødre og adopsjon er så vidt forskjellig i de to land. Det er i USA et meget stort stigma knyttet til fødsler utenom ekteskap, og den ugifte mor er under et meget stort press i retning av å gi opp barnet sitt.

UGIFTE MØDRE

Etter å ha gått igjennom seleksjonsprosessen står vi da tilbake med sluttproduktet – en liten gruppe ugifte mødre. Det er denne lille gruppen vår undersøkelse

har dreid seg om. I det følgende kapittel skal vi prøve å gi en samlet fremstilling av de opplysninger vi i dag har om denne gruppe av kvinner, og vi skal prøve å veve det sammen med informasjon fra andre deler av samfunnet til et bilde av den ugifte mors sosiologi.

SAMMENDRAG

Dette har vært en del betraktninger over den ugifte mors vei gjennom prosessen fra ugift og ikke-gravid pike til rollen som ugift kvinne med et barn. Vi har skissert opp noen av de selektive mekanismer som gjør seg gjeldende i hvert enkelt ledd i prosessen, og spørsmålet må da melde seg: Hvem er det som blir ugifte mødre? Vi har samtidig sett at samfunnet har flere utveier gjennom hvilke en kvinne kan unnsnippe rollen som ugift mor. Dette tillater på samme tid samfunnet å begrense antallet av ugifte mødre som ellers ville ha blitt mange ganger større, og en vesentlig trusel mot familieinstitusjonen er på denne måten minimalisert.

En kvinne har i dag langt flere faktiske muligheter for å unngå å bli ugift mor enn tidligere, men siden valgsituasjonen er så sterkt påvirket av hennes sosiale omgivelser, kan man ikke snakke om et «fritt» valg.

Styrken av negative sanksjoner for de enkelte ledd i prosessen har også vært diskutert. Dersom man kunne summere og subtrahere disse negative sanksjoner gjennom hele prosessen (svake negative sanksjoner overfor kvinner som har samleie uten å være gift (under visse forutsetninger), sterke negative sanksjoner over-

for abort, sterke negative sanksjoner overfor adopsjon), skulle ugifte mødre nesten komme ut på den positive siden. Dette er imidlertid ikke tilfelle, og én av forklaringene må være at det underveis oppstår en «kortslutning» som gjør at de forskjellige leddene i prosessen ikke lenger ses i sammenheng.

Den ugifte mor og samfunnet

HVEM ER DET SOM BLIR UGIFT MOR

Spørsmålet om hvem det er som blir ugifte mødre, har vært forsøkt besvart på mange hold. Og svarene har i høy grad vært avhengig av hvem som har spurt. I tiden like etter den første verdenskrig var det som oftest mangelfulle åndsevner og umoral som ble brukt som forklarende faktorer av fenomenet ugifte mødre. Siden var det dårlige boligforhold, fattigdom og manglende utdanning som var de vesentligste forklarende faktorer. Etter den annen verdenskrig var de sosial-psykologiske prosesser dominerende faktorer som forklaring av en rekke fenomener, også ugifte mødre, mens man på sosiologisk hold prøvde å passe de ugifte mødres situasjon inn i mer generelle avviksteorier.

Bernstein har gått igjennom den psykologiske litteratur som omhandler ugifte mødre og vist at svært ofte oppfattes en graviditet utenfor ekteskap som et symptom på dypere liggende emosjonelle konflikter.¹ En slik graviditet ses som et bevisst eller helst ubevisst forsøk på å løse disse konflikter,² eller som et tegn på at den ugifte gravide kvinne er for umoden til å møte de krav som omverdenen stiller til henne.³ Lengst i denne retning gikk vel Young når hun mente

å kunne vise at de som ble ugifte mødre, ble det fordi sterke og vedvarende krefter, oppstått i forholdet til deres foreldre og tidlig nedlagt i deres personlighet, trakk dem mot en utenomekteskapelig graviditet som en ubevisst reaksjon på dette forhold, slik at hver eneste handling før graviditeten nesten uunngåelig ville lede dem opp til denne situasjon.⁴ Det varte ikke lenge før det kom sterke innvendinger mot dette siste synspunkt, og Vincent etterprøvde en del av de hypoteser Young hadde satt fram. Han undersøkte en gruppe ugifte mødre før og etter fødselen, og sammenlignet dem med en gruppe ikke-gravide kvinner med hensyn til en lang rekke faktorer, som utdanning, familie-situasjon, personlighets-variabler, m.m. Det var her mulig å vise at ugifte mødre som gruppe i liten grad avviker fra andre enslige mødre og kvinner med de samme ytre kjennetegn, og at det intet er som tyder på at ugifte mødre er «socially, morally, psychologically, and mentally inferior women».⁵ Hans konklusjon går ut på at når en kvinne blir ugift mor, skyldes det en eller flere kombinasjoner av personlighetsvariabler, familie-bakgrunn og sosiale faktorer.⁶ Denne konklusjon er selvfølgelig svært generell, men den var verdifull fordi den medvirket til å dempe betydningen av noen av de tidligere fremsatte én-faktor teorier som tilstrekkelige forklaringer.

Blant *sosiologiske* forklaringer på fenomenet ugifte mødre finner vi den «kultur-relativistiske» som for eksempel Christensen er eksponent for, og som innebærer at forekomsten av ugifte mødre skulle være størst i de miljøer hvor ugifte mødre møter ingen eller

få negative sanksjoner, mens sterke negative sanksjoner vil holde antallet av ugifte mødre nede.⁷ Dette har i Norge vært en dominerende tankegang blant dem som har kjempet mot utvidet hjelp til ugifte mødre. I vårt materiale fant vi en svak tendens i retning av at foreldre fra de lavere sosiale lag (hvor vi finner flest ugifte mødre) er mindre negativt innstilt overfor sine ugifte gravide døtre enn andre foreldre i samme situasjon.

Goode kaller sitt teoretiske standpunkt for «kultur-absolutisme» og viser at når en undergruppe som hittil har hatt sine egne normer skal assimileres inn i en annen og mer dominerende gruppe, vil det i overgangperioden oppstå en normløshetssituasjon, der forskjellige avviksfenomener vil forekomme, som for eksempel fødsler utenfor ekteskap.⁸ Skulle dette overføres til norske forhold, kunne man kanskje trekke en parallell til overgangen fra bygdesamfunn til bysamfunn, med en viss uklarhet i oppfatningen av normene.

Vincent med sitt «kultur-relasjonistiske» syn representerer en tredje retning innenfor denne del av sosiologien, idet han forklarer hvordan barn født utenfor ekteskap må være et nødvendig produkt av den konflikt som oppstår i et samfunn med motstridende normer for seksuell atferd.⁹ Dette syn avspeiler seg også i diskusjonen av seleksjonsprosessen i det foregående kapittel i denne boka.

I Norge var *Eilert Sundt* den første som systematisk innhentet opplysninger om den ugifte mor og hennes stilling i det norske samfunn. Da han i midten av for-

rige hundreår reiste rundt i landet for å kartlegge folks livsvilkår, ble han slått av at andelen av barn født utenfor ekteskap varierte sterkt fra bygd til bygd. Disse variasjoner ble en vesentlig del av hans inngående analyser av hva han kalte «sedelighetstilstandene».¹⁰ Han innsamlet et rikt statistisk materiale på grunnlag av opplysninger fra amtmenn, prester, lærere og fattigforstandere, og oppfant sine egne metoder til analysen av sine data. Sundt prøvde mange forklaringer på variasjonene bygdene imellom. Han trakk inn tidspunktet for legitimering av barnet, de gamle skikker omkring nattefrieri, sosiale forskjeller mellom «eiendomsklassen» og «arbeiderklassen», innvirkningen av trange boligforhold, utdannelsesnivået, aldersfordelingen. Gjennom tenksomme analysekjeder klarte han å avkrefte en rekke alternative forklaringsprinsipper. En egentlig forklaring kom han ikke fram til, men hans arbeid pekte sterkt hen på at variasjonene i antall barn født utenom ekteskap avspeiler grunnleggende forskjeller når det gjelder bygdens normative kultur. Hans mange og talende tall ble satt inn i en livfull ramme av betraktninger omkring det å føde et barn utenfor ekteskap og hva dette medførte både for samfunnet og for den ugifte mor som individ. I et senere verk viste han at et økende eller synkende antall barn født utenfor ekteskap ikke nødvendigvis var et uttrykk for mer eller mindre «løslevnet». Dette tall er nøye knyttet til bevegelser innenfor befolkningsstrukturen, hvor de absolutte tall for kvinner i befruktningsdyktig alder skifter fra generasjon til generasjon.¹¹ Sundt brukte dette som en delvis forklaring på de store sving-

ninger i de utenomekteskapelige fødsler i Norge og Sverige i det 18. og 19. århundre, og på samme måte kan vi i dag gi en delvis forklaring på det økende antall utenomekteskapelige fødsler i de siste få årene.

En vanlig forklaring på mange av de tidligere utenomekteskapelige fødsler (som registreres som slike selv om legitimering senere finner sted) har vært brudgommens krav om et bevis på sin tilkommendes fruktbarhet, spesielt i de tilfeller hvor en gård eller et mindre bruk har vært involvert. Ryggs data gir ikke støtte for en slik hypotese, i alle fall ikke så sent som omkring 1900-tallet.¹² Han viser nemlig at utenomekteskapelige fødsler først og fremst er et arbeiderklassefenomen, idet arbeidere både på landet og i byen utgjør mer enn tre fjerdedeler av samtlige ugifte fedre (1897–98). Sammenligner vi Sundts undersøkelse med Ryggs undersøkelse, ser vi at legitimeringen av de utenomekteskapelige barn gjennom senere giftermål har vært fallende, og det kan jo tenkes at det er akkurat denne gruppen av utenomekteskapelige barn, de som har utgjort et fruktsommelighetsbevis, som ikke lenger forekommer.

Skal vi i dag prøve å gi en forklaring på hvem det er som blir ugifte mødre, vil vi kunne finne tilfeller som kommer inn under hver eneste en av de forklaringsene som har vært nevnt. Vi vil finne ugifte mødre med så dårlig mental utrustning at de ikke har visst hvordan de ble gravide; vi vil finne ugifte mødre som har handlet i trass mot foreldrene og som i den grad er i opposisjon at de med sin graviditet har ønsket å såre både seg selv og foreldrene; vi vil finne enda

mer intrikate psykiske tilfeller. Vi kan likedan finne eksempler på slike mødre som passer inn i de forskjellige mer sosiologiske teorier. Poenget må være at man ikke skal vente at en enkelt av teoriene skal være i stand til å forklare hele fenomenet.

Vi vet for eksempel at størsteparten av de ugifte mødre tilhører de lavere sosiale lag. Vi vet også at den *relative* andel av ugifte mødre i de lavere sosiale lag er større. Dette skyldes bare i ubetydelig grad at kvinner mister status fordi de får et barn uten å være gift; langt de fleste av kvinnene har tilhørt de lavere sosiale lag før graviditet og fødsel. Skal man da søke forklaringen i at denne samfunnsgruppen er mer tolerant overfor denne form for atferd, og at atferden forekommer så ofte at den har virket normdannende? Eller skal man forklare det med at psykiske vansker er hyppigere i de lavere sosiale lag, og at risikoen for visse former for avvikende atferd derfor er større? Eller er man i stand til å si at siden den seksuelle aktivitet blant ugifte unge er størst i de lavere sosiale lag, mens bruk av prevensjon er mindre, press til legitimering er mindre, og adgang til illegal abort er mindre,¹³ enn i de øvrige sosiale lag, da er sannsynligheten også større for at det blir flere ugifte mødre i de lavere sosiale lag?

Forklaringen man velger, vil avhenge av ens bilde av den ugifte mor og av hvor villig man er til å la ny informasjon endre dette bilde. Og den ugifte mors fremtid vil være avhengig av hvilke teorier og hvilke bilder av henne som blir lagt til grunn for fremtidige sosialpolitiske tiltak.

DEN UGIFTE MOR OG FREMTIDEN

Samfunnet står kritisk ikke bare overfor de ugifte mødre, men også overfor de sosiale tiltak som gjøres for å hjelpe de ugifte mødre. Samtidig som det i vårt samfunn gjør seg gjeldende en stadig mer tolerant innstilling overfor avvikende grupper, så blir kritikken overfor minoritetsgrupper også forsterket, fordi visse av disse grupper, som for har fort en anonym og tilbaketrukket tilværelse, nå begynner å gjøre krav gjeldende om en større andel i de sosiale og økonomiske goder. Det er hittil få i vårt land som har talt de ugifte mødres sak, aller minst de ugifte mødre selv, men det kan se ut som om en ny gruppeopinion holder på å danne seg.

Trass i at Norge har en lovgivning som er mer liberal enn de fleste andre lands på dette område, kan man ikke si at samfunnet har utvist noen dyp bekymring for de ugifte mødre og deres barns ve og vel. Dette skyldes ikke bare samfunnets negative holdning til disse åpenbare overtredere av de seksuelle normer, det skyldes nok også at samfunnet ikke bekymrer seg like mye om alle sine barn. Barn fra de lavere statuslag får mindre del i de sosiale goder enn andre barn, og barn født utenfor ekteskap har hittil vært betraktet som et fenomen som først og fremst var å finne i de lavere statuslag. Etter hvert som fenomenet også dukker opp i middelklassen, kan det ikke lenger avvises eller forklares som bare lav-status atferd. Og dette faktum er sikkert også medvirkende til at innflytelsesrike grupper nå er villige til å tale de ugifte mødres

sak og at frivillige grupper med medlemmer fra de mellomste og de høyere statuslag danner støtteforeninger for ugifte mødre.

At denne nye interessen for ugifte mødre ikke er alment utbredt i den lovgivende forsamling, gir seg uttrykk i den lov om mors- og enketrygd som ble vedtatt i 1964.¹⁴ I stedet for å vedta en lov som gjaldt ugifte mødre og deres spesielle situasjon, valgte man å vedta en lov som omfattet både ugifte mødre og enker, uten hensyn til deres på så mange områder forskjellige livssituasjon, og slik at ugifte mødre ble den minst tilgodesette gruppen. Begrunnelsen for dette var delvis politisk, idet det på flere hold ble gitt uttrykk for at et forslag om en lov som uttrykkelig foreskrev hjelp til *ugifte mødre*, ville være vanskelig å få igjennom i Stortinget.

De problemer som de fleste ugifte mødre kunne ha til felles med enkene, har de også til felles med de fleste av de andre enslige mødre, nemlig dårlig økonomi, trange boligforhold, for liten utdanning, vansker med pass og stell av barnet eller barna, og dobbeltbelastning fordi moren er eneforsørger og enepopper. Slike felles problemer kunne danne utgangspunkt for en mer generell lov som omfatter *alle enslige* mødre. *Ingen* av disse behov tar loven om mors- og enketrygd vare på, fordi den økonomiske hjelp som ugifte mødre kan få, er for liten til å leve av og uten de støttetiltak som gjør den til hjelp til selvhjelp, og fordi «utdannings-stønaden» i praksis ikke tillater noen utdanning.¹⁵ Dette avspeiles i statistikken som viser at yrkesfrekvensen for ugifte mødre er like

høy som for ugifte kvinner *uten barn*, at den er høyere enn for andre enslige mødre med ett barn, og at den er mange ganger høyere enn for gifte mødre med ett barn. De strenge normer som sier at et barns oppdragelse best kan tas vare på av en hjemmeverende mor, gjelder da helst barn født innenfor ekteskap?

Spesielt for den ugifte mors situasjon er den relativt korte tid hun oppholder seg i rollen som enslig mor. Adopsjonsfrekvensen er riktignok blitt lavere, men giftermålsfrekvensen er høy og vil sikkert bli enda høyere med stigende toleranse og stigende kvinneunderskudd i de vanlige giftermålsaldre i landet som helhet. Motivasjonen blant de ugifte mødre til å gifte seg er meget stor, ikke bare fordi de søker emosjonell trygghet, og fordi de ønsker å inngå et normalt familieliv, men også fordi de er under et sterkt økonomisk press til å bli forsørget og få sitt eget hjem. Det er ikke sikkert at et utgangspunkt som dette siste er det beste for et ekteskap som dessuten skal tåle belastningen av et ikke-biologisk far-barn-forhold og ofte en meget ung alder hos foreldrepåret. Spørsmålet må da være om det ikke fra et samfunnsmessig synspunkt vil kunne betale seg å investere både i en forbedret økonomi og en utstrakt rådgivningsvirksomhet for ugifte mødre. Antallet av ugifte mødre ble i 1962 på offentlig hold estimert til ca. 15 000, men beregninger vi har gjort, viser at dette estimat er mer enn to ganger for høyt. Derved blir tanken om dobbelt hjelp til ugifte mødre nærliggende.

Av intervju-undersøkelsen gikk det fram at flertallet av de ugifte mødre opplever seg selv som veltilpasset

i det sosiale miljø, og at de vansker de har, først og fremst er av praktisk art, og slike som de fleste enslige mødre i vårt samfunn kjenner. En del reserverasjoner må selvfølgelig tas, fordi dette dreier seg om en bybefolkning og fordi ikke alle grupper av ugifte mødre ble intervjuet. Men det bilde av den ugifte mor som her ble fremstilt, er et bilde som alle de som møter den ugifte mor i svangerskapsperioden, vil ha vanskelig for å gjenkjenne. De møter kvinner i en krise og med alle de symptomer som er typiske for en krisesituasjon. Selv de kvinner, gifte og ugifte, som *ønsker* å få et barn, vil oppleve et førstegangs svangerskap som en ny situasjon som krever tilpasning av så vel biologisk som psykologisk og sosial art, og toleranse-grensene for atferd som ellers ikke er ønskelig, vil bli utvidet under svangerskapsperioden. Er svangerskapet uønsket, og kommer det uforberedt, som det ofte er tilfelle hos de yngre av kvinnene, er det ikke vanskelig å finne begrunnelser for emosjonell ustabilitet, også selv om en graviditet utenfor ekteskap var definert som et sosialt akseptabelt fenomen. I en krisesituasjon blir det lett åpnet opp for tidligere konflikter, og de kvinner som søker om legal abort, vil ha fordel av å kunne bringe fram alle de aspekter som taler mot at de skulle gjennomføre svangerskapet. For dem som sitter på den andre side av skranken og eventuelt skal innvilge kvinnen abort, vil bildet av den potensielle ugifte mor fortregne seg meget mørkt. For de kvinner som fortsetter svangerskapet, vil det synbare tegn på deres graviditet etter hvert tvinge omgivelsenes oppmerksomhet mot dem, den faktiske sosiale situasjon

vil langsomt bli definert for dem, og bildet av dem selv som ugift mor vil komme fram. Det er i denne tid – hvor selvoppfatningen i deres nye rolle blir dannet – at det må være uhyre viktig med støtte og veiledning slik som den for eksempel blir gitt på Modrehygienekontoret i Oslo. Og det vil være vesentlig, ikke bare for kvinnen, men også for hennes barn, at det har fått en mor som er sosialisert til en morsrolle som er akseptabel for henne selv.

Men også utenom den profesjonelle veiledningen finnes det krefter i samfunnet som trekker i retning av akseptering av den ugifte mor. Selv om folk generelt skulle ha en negativ holdning til ugifte mødre, blir denne holdningen ikke anvendt spesifikt, fordi det alltid finnes formildende omstendigheter i det enkelte tilfelle. I den nære primærgruppen trekkes andre aspekter ved personligheten inn i vurderingen, og dette at hun er ugift mor blir ikke den dominerende egenkap. Resultatet er at ugifte mødre merker lite til den generelle og distanserte negative holdning som rettes mot dem.

Den negative holdning overfor ugifte mødre tas for gitt når det på mange hold blir insistert på å opprettholde anonymitet for ugifte mødre. Avslagene på våre søknader til offentlige kontorer om opplysninger om og kontrakt med ugifte mødre ble blant annet begrunnet med at ugifte mødre i særlig grad hadde krav på anonymitet. Slik som forholdene har endret seg, er det rimelig å spørre om ikke dette anonymitetskravet bør tas opp til revisjon, og om man ikke gjør større skade enn gagn ved fortsatt å skille ugifte mødre ut som

en egen gruppe. De fleste av de ugifte mødre synes ikke at de er i noen nedverdiggende situasjon som de trenger skjule for omgivelsene. Et flertall av dem insisterer på å bli kalt «frøken», selv om det er klart at de har et barn, og de skjuler hverken på arbeidsplassen eller blant naboene at de har et barn uten å være gift. For disse er anonymitetskravet ikke engang relevant, og de har intet å vinne ved å holde seg skjult. Det kan da hevdes at anonymitetskravet er berettiget blant det mindretall av ugifte mødre som virkelig ønsker å skjule at de har et barn utenfor ekteskap. Mot dette er det lite å innvende så lenge man vet så lite om hvilke kvinner det er som har slikt behov for å skjule sin situasjon. At anonymitetskravet i virkeligheten er nokså overfladisk, er en helt annen sak; man behøver bare å tenke på refusjonsreglene, som tilsier at kvinnens hjemstedskommune skal ha beskjed, slik at den kan betale sin del av utgiftene, når en kvinne reiser bort for å føde sitt barn et annet sted. De som hevder anonymitetskravet sterkest, er vel ikke de som står de de ugifte mødrene nærmest, men de som fortsatt lever i den oppfatning at ugifte mødre overveiende er en gruppe som har vansker i forhold til sine medmennsker.

UGIFTE MØDRE SOM SOSIALT PROBLEM

Tradisjonelt blir ugifte mødre betraktet som et sosialt problem i likhet med andre sosiale problemer, som for eksempel alkoholikere eller ungdomskriminelle, syke og gamle. Og foreløpig ser det ut til å være et

av de sosiale problemer som vi ønsker å beholde, fordi vi ikke er villige til å foreta en revurdering av vårt verdihierarki og gi avkall på andre sosiale verdier.

Det er jo ikke tvil om at man kunne redusere antallet av ugifte mødre betraktelig dersom hver eneste person i reprodutiv alder fikk en inngående undervisning i forplantningslære og prevensjonsteknikk. Man kunne dessuten gjøre preventive midler tilgjengelige gratis. Man kunne åpne fri adgang til abort. Man kunne forskrive en stor bot for alle som likevel ble far eller mor til et barn utenfor ekteskap. Man kunne til og med oppløse familie-enheten således at intet barn ble født innenfor ekteskap.¹⁶ Poenget er imidlertid at med samfunnets gjeldende verdier kan disse tiltak vanskelig settes ut i livet. De ville bli oppfattet som en trusel overfor andre deler av samfunnet. De ville kanskje avstedkomme andre problemer, og alvorligere problemer. Barn født utenfor ekteskap oppfattes nå som et sosialt problem, men det er et sosialt problem som er en pris vi betaler for å beholde et bestemt verdihierarki uten omprioritering.

NOTER

KAPITTEL I

- ¹ Norsk Gallup Institutt A/S har vennligst overlatt oss dette spørsmål som var del av en større meningsmåling høsten 1946.

KAPITTEL II

- ¹ Se kapittel IV.
- ² Sundt, Eilert, *Om Sædeligheds-Tilstanden i Norge*, Christiania 1857, kap. 6.
- ³ Folkemengdens bevegelse 1963, N.O.S., XII — 171, tabell 15 og 16, p. 17.
- ⁴ Fjogstad, Leif, «Innstillingen fra Krigsbarnutvalget om retningslinjer for behandlingen av krigsbarna i Norge», *Sosialt Arbeid*, 1945, pp. 112—124.
- ⁵ Lunde, Anders Steen: *Norway: A Population Study*. University Microfilms Inc., Ann Arbor 1955, pp. 168—169.
- ⁶ Skajaa, Kr. «Antallet av aborter og svangerskapsavbrytelser i Norge», i Innstilling fra Straffelovrådet om *Adgangen til å avbryte svangerskap*. Avgitt i juni 1956, pp. 70—90.
- ⁷ Sundt, *op.cit.*, kap. 8.
- ⁸ Oversikt basert på publikasjonene *Folkemengdens bevegelse*.
- ⁹ Folketelling 1960, N.O.S., XII — 117, tabell III, pp. 96—97.
- ¹⁰ Disse oppgaver har vi fått ved en direkte henvendelse til Oslo Kommunes statistiske kontor.
- ¹¹ *Beretning fra Oslo helseråd for året 1961*, Oslo 1963.
- ¹² Befolkningens Bevægelse 1962, Statistisk Departement, København, Tabell 2, p. 9.

KAPITTEL III

- ¹ Jeg er bidragsfogd Arne Brettum takknemlig for hans velvillige innstilling til denne undersøkelse og for hans tillatelse til bruk av arkivene hos Bidragsfogden. Likeledes vil jeg få takke personalet ved hans kontor for hjelp og assistanse når det trengtes.

Cand. real. Tordis Oyen yter en fin innsats ved kodingen av materialet.

- ² Se Kapittel XI.
- ³ Yrkeskoden er utarbeidet av Natalie Rogoff Ramsøy på basis av Statistisk Sentralbyrås Yrkeskode fra Folketellingen 1960.
- ⁴ Se f. eks. Svalastoga, Kaare: *Prestige, Class and Mobility*, Copenhagen 1959.
- ⁵ Ramsøy, Natalie Rogoff, *Assortative Mating and the Structure of Cities*, stensilert, Oslo 1965.
- ⁶ Sundt, Eilert: *Om Giftermål i Norge*, Christiania 1855.
- ⁷ Lov om born utanom ekteskap, 21. desember 1956, § 9 jfr. §§ 35 og 36.
- ⁸ Lov om born utanom ekteskap, av 21. desember 1956, § 21.
- ⁹ Publikasjonen er *Folkemengdens bevegelse*.
- ¹⁰ Oyen, Ørjar, «Krake søker make: En undersøkelse av homogami med hensyn til yrkesprestisje», *Tidsskrift for Samfunnsforskning*, 1964, nr. 3, pp. 179—188.
- ¹¹ Sundt, Eilert: *Om Sædeligheds-Tilstanden i Norge*, Christiania 1857, p. 121.
- ¹² Rygg, Nicolai: *Om Børn, fødte udenfor Ægteskab*, Det Statistiske Centralbureau, Kristiania 1907, pp. 28—29.
- ¹³ *Op.cit.*, Ramsøy.
- ¹⁴ Oyen, Else: «Ekteskap som problemløsning blant ugifte mødre», *Tidsskrift for samfunnsforskning*, nr. 4, 1966.

KAPITTEL IV

- ¹ Innstilling om Lov om mors- og enkestønad, fremlagt 28. des. 1962. Innstilling III fra Komitéen til utredning av spørsmålet om familiepensjonering. Sosialdepartementet, p. 25.
- ² En særskilt takk skal rettes til mag. art. Dagfinn Ås ved Institutt for Samfunnsforskning som planla hele det maskinelle opplegg for bearbeidingen av disse data.
- ³ Fra Statistisk Sentralbyrå ble det utlånt et kortsett inneholdende alle ikke-før-gifte kvinner som hadde ett eller flere mennesker de var forsørgere for. Kortsettet var en del av upublisert Tabell 84, Familiekjernestatistikken, Folketellingen 1960. Gruppen skulle vise seg å være svært heterogen, og følgende sorteringer ble foretatt: 1) Alle hovedforsørgere under 15 år og over 69 år ble sortert fra, 2) Alle forsørgede over 30 år ble sortert fra, 3) Alle de tilfeller hvor den forsørgede var mindre enn 15 år yngre enn forsørgeren, ble sortert fra. På en slik måte unngikk vi de tilfeller hvor for eksempel ugifte døtre forsørger sine foreldre, og eldre søstre forsørger sine ugifte søsken. Tilbake hadde vi da alle ikke-før-gifte kvinner i alderen 15—69 år som forsørget én eller flere

personer under 30 år. Alle disse trenger ikke nødvendigvis være ugifte mødre, så vårt estimat på 5150 ugifte mødre med hjemmeboende barn er det maksimale estimat. I dette tall er det da ikke inkludert de ugifte mødre som ikke har felles bopel med sine barn selv om de formelt stadig er barnets mødre. Dersom man utvider definisjonen av ugifte mødre til også å omfatte denne kategori, vil antallet av ugifte mødre ligge noe høyere. Akkurat hvor mye høyere er ikke godt å si.

⁴ Se Kapittel III, Interpolasjonen er basert på data bare fra Oslo.

⁵ Kurven gir uttrykk for giftermålsraten over 15 år for en kohort ikke-før-gifte mødre med ett eller flere barn. Beregningene er basert på den forutsetning 1) at 80 prosent av alle de ugifte mødre i perioden 1945—60 ikke tidligere har vært gift (se note 4, samme kapittel) og 2) at antallet av barn født utenfor ekteskap fordeler seg jevnt over året. Den første forutsetning har vi ikke mulighet for å kontrollere, og om den annen forutsetning vet vi, ifølge den offisielle statistikk, at det ikke forholder seg slik. Dette er et forsøk på å vise hvor mange av de kvinner som fødte et barn utenfor ekteskap i 1945—60 vi finner igjen som ugifte mødre ved folketellingen 1960. Giftermålsraten er da beregnet som en relasjon mellom antallet av fødsler utenfor ekteskap hvert av disse årene og antallet av ugifte mødre som ved folketellings-tidspunktet fins igjen med barn født i de relevante årene. Det er korrigeret for folketellingstidspunkt (1. nov.) og prosent av før-gifte mødre som føder utenfor ekteskap.

⁶ Se for øvrig: «De gifte kvinners yrkesaktivitet sett i sammenheng med familiestruktur og utdanning», Likelønnsrådet, Oslo 1965.

KAPITTEL V

¹ Jeg er overlege Ek ved avdelingen for mor og barn, Oslo helseråd, meget takknemlig for det store arbeid han påtok seg. Uten hans hjelp hadde det ikke vært mulig å gjennomføre denne del av undersøkelsen.

I overensstemmelse med Helserådets bestemmelser om taushetsplikt, ble alle opplysninger oversendt oss uten identifikasjoner av noen art.

² Mag. art. Dagfinn Ås ved Institutt for Samfunnsforskning påtok seg hele arbeidet med opplegg og bearbeiding av disse data. Jeg er ham stor takk skyldig.

³ Adopsjonsstatistikk 1963, N.O.S., — A 109, p. 5.

⁴ *Op.cit.* Tabell 4, p. 6.

⁵ Se Kapittel III.

⁶ Rygg, Nicolai: *Om Børn, fødte udenfor Ægteskab*, Kristiania 1907, p. 9 og pp. 10—11.

⁷ Sundt, Eilert: *Fortsatte Bidrag angående Sædeligheds-Tilstanden i Norge*, Christiania 1864.

- ⁵ Hyrenius, Hannes och Uno Zackrisson: *Undersökningar rörande barn i ofullständiga familjer. 1. Utom äktenskap födda barn i Göteborg, 1928—1954*. Göteborg 1955.

KAPITTEL VI

- ¹ Med et «representativt utvalg» eller et tilfeldig utvalg av ugifte mødre menes et utvalg som er trukket på en slik måte at *alle* ugifte mødre innenfor et visst område har hatt samme sannsynlighet for å komme med i utvalget.

- ² I Statistisk Sentralbyrå forelå det ikke grunnlag for et utvalg. Selv om det var blitt gitt tillatelse til å bruke folketellings-skjemaene fra 1960 som utgangspunkt, hadde det vært lite hensiktsmessig for våre formål. For det første blir de opplysninger vi ville ha vært interessert i, ikke registrert imellom folketellings-årene, og for det andre ville et slikt materiale ikke ha inkludert de kvinner som var blitt ugifte mødre siden 1960.

De registre som fantes i Oslo Ligningsvesen så ut til å være det beste utgangspunkt for utvalget. Det var mulig at man i dette utvalg ville miste de ugifte mødre som hverken hadde selvstendig inntekt eller mottok noen form for trygd som måtte oppgis til skattevesenet. Dette ville dog være heller få, siden alle de vanlige trygder, bortsett fra barnetrygden, skal oppgis. Dessuten ville vi ikke få tak i de aller nyeste ugifte mødre, som hadde fått barn etter at siste selvangivelse var fylt ut, men disse kunne man eventuelt få opplysninger om på annen måte. Det ble imidlertid *ikke* gitt tillatelse til å bruke disse registre til utvalg. En henvendelse om slik tillatelse blir i Oslo behandlet av Ligningsvesenet og Folkeregisteret i fellesskap; i dette tilfelle ble det også gjort en henvendelse til Statistisk Sentralbyrå, som svarte at byrået ifølge Kapittel 7 i forskriftene til folkeregisterloven ikke kunne tillate dette arbeid utført. Byrået gikk enda et skritt videre og uttalte at «enkelte av de ugifte mødre vil føle seg ille berørt over å bli oppsøkt av en intervjuer».

Det forelå stadig flere muligheter, men de innebar større metodiske og etiske ulemper. Vi hadde fra før adgang til det komplette sett av fødselsmeldinger som lå hos bidragsfogden i Oslo, og rent umiddelbart ville det være fristende å bruke disse som utgangspunkt. Men fødselsmeldingene gir selvfølgelig ikke opplysninger om hvilke kvinner som like etter fødselen adopterer bort barnet sitt, og vi ønsket ikke på noen måte plutselig å stå overfor en slik kvinne i forventning om at hun var ugift mor og så kanskje komme til å avsløre henne overfor hennes omgivelser. Det ble derfor gjort en henvendelse til adopsjonskontoret ved Oslo helseråd om de ville være behjelpelig med å sortere fra de kvinner som hadde adoptert bort barnet sitt, så vi uten risiko kunne henvende oss

til de øvrige. Også her var svaret negativt, og uten denne sikkerhetsventil ville vi ikke benytte fødselsmeldingene som grunnlag for utvalget.

- ³ Ifølge Lov om barnetrygd av 24. okt. 1946, § 2, får alle enslige mødre barnetrygd også for det første barn. Igjennom registret for barnetrygdmottakere ville det derfor være mulig å finne fram til storparten av de ugifte mødre med et barn i alderen 0—16 år i Oslo kommune. En første henvendelse til Oslo trygdekasse ble besvart negativt, men en fornyet henvendelse, denne gang til Rikstrygdeverket, ble besvart positivt. Vi skulle under visse betingelser få lov til å benytte barnetrygdens registre som utgangspunkt. Den ene betingelsen var at Oslo trygdekasse selv måtte ta den første kontakten med barnetrygdmottakerne og spørre om hver enkelts tillatelse til å delta i undersøkelsen. Den andre betingelsen var at det skulle rettes en henvendelse til *samtlig* enslige mødre for at ikke ugifte mødre skulle skilles ut som en egen og rar gruppe. En tredje betingelse var at forskerne ikke selv fikk adgang til registrene. Disse krav måtte vi selvfølgelig bøye oss for, og selv om undersøkelsen derved ble vanskeliggjort, var vi Oslo trygdekasse meget takknemlig for all den hjelp som ble ytet oss. En særskilt takk skal rettes til kontorsjef E. Øye ved Oslo trygdekasse og sekretær N. Tvedt ved Rikstrygdeverket som gjorde seg stor umake med å forstå våre synspunkter og være oss behjelpelig med den praktiske del av opplegget.

- ⁴ Innstilling om Lov om mors- og enkestønad, fremlagt 28. des. 1962. Innstilling III fra Komitén til utredning av spørsmålet om familiepensjonering. Sosialdepartementet, p. 25.

- ⁵ Det var ikke mulig i barnetrygdens registre å skille ut ugifte mødre med mer enn ett barn.

- ⁶ Dette utvalg skulle vise seg å være svært heterogent (Tabell 3). Barnetrygdens interesse er konsentrert om barnet, den tid det har rett til barnetrygd og den forsørger som trygden skal sendes til. Forsørgeren kan både være en institusjon, en enslig far, beste-foreldre, en før-gift mor, en ugift mor, fosterforeldre og foreldre som venter på adopsjon. Men i arkivene er det intet opplyst om disse forhold, og bare ved hjelp av adressene til noen av institusjonene og ved hjelp av mannlige fornavn var det mulig å skille ut noen av dem som absolutt ikke kunne være ugifte mødre. Alle de andre måtte tilskrives og brevene måtte utformes på en slik måte at ingen kunne støtes og alle kunne skjønne hvorvidt det var dem undersøkelsen tok sikte på.

Det var Trygdekassens personale som håndterte navnelistene og utsendelsen av brevene, og vi fikk ikke vite noe om hvem som var med i utvalget før vedkommende skrev tilbake til oss at hun var interessert i å delta i undersøkelsen. Først da tok vi kontakt med henne, og intervjuet ble foretatt.

Oversikt over utvalgets størrelse og sammensetning, belyst ved oppgaver fra Oslo trygdekasse og Oslo Folkeregister og sammenlignet med gruppen av intervjuede.

Tabell 3.

Barn født i år	Samtlige barnetrygd-mottakere med ett barn, ifølge Oslo trygdekasse	Faller utenfor utvalg ved første sortering ifølge Oslo trygdekasse	Ugifte mødre som ifølge Oslo Folke-register hører til utvalg	Enslige mødre unntatt ugifte m. som ifølge Oslo Folke-register hører til utvalg	Ugifte mødre intervjuet
1955	122	21	2	52	—
1959	109	15	18	31	9
1962	112	15	62	11	38
1963	101	17	52	8	30
Total	444	68	134	102	77

- ⁷ En hjertelig takk til Oslo Folkeregister som utførte et solid arbeid med å finne fram til de barnetrygdmottakere vi ikke fikk intervjuet slik at vi fikk de to nevnte kontrollvariabler. Også her ble anonymiteten overholdt og vi fikk alle opplysninger i statistisk form, uten navn eller annen identifikasjon.
- ⁸ *Den enslige moder*. Betænkning afgivet af en af Danske Kvinders Nationalråd og Dansk Kvindesamfund nedsat kommission. København 1953.
- ⁹ *Eusamstående mödrars sociala och ekonomiska förhållanden år 1955*. Sveriges officiella statistik. Stockholm 1957.
- ¹⁰ Stud. mag. art. Marit Bakke, stud. mag. art. Christine Aspeland Strømnes, stud. mag. art. Gunhild Hagestad, stud. mag. art. Anne Rasmussen, stud. mag. art. Yngvild Risdal Ottes og stud. psychol. Rita Østensen gjorde en meget fin innsats som intervjuere.

KAPITTEL VII

- ¹ Dette er et fremtredende argument i diskusjonen mot å yte økonomisk og annen støtte til ugifte mødre.
- ² Vincent, Clark E., *Unmarried Mothers*, The Free Press of Glencoe, Inc., New York, 1961.
- ³ Goode, William, J., «Illegitimacy in the Caribbean Social Structure», *American Sociological Review*, 1961, Vol. XXV, pp. 21—30.

KAPITTEL VIII

- ¹ Se Kapittel III.
- ² Indeksen for graden av akseptbarhet i det seksuelle forhold er fremkommet ved å kombinere følgende tre variabler: 1) varigheten av det seksuelle forhold, 2) fremtidigheten av forholdet, og 3) visibiliteten av forholdet. Hver enkelt variabel er blitt tredelt og tildelt vektene 1, 2 og 3 slik at vekten 3 markerer den tredjedel av kvinnene som for hver variabel har hatt det mest akseptable forhold til barnets far. Poengsummen varierer da fra 3 til 9, dvs. fra en lav grad av akseptbarhet til en høy grad av akseptbarhet i det seksuelle forhold. Målet er selvfølgelig grovt og forutsetter blant annet endimensjonalitet, samme tyngde for variablene, og samme avstand mellom vekttallene. Dette er forutsetninger som det ikke har vært gjort forsøk på å etablere.
- ³ Manniche, Erik et Kaare Svalastoga: *La Famille en Scandinavie*, Institut de Sociologie, Copenhague, pp. 27—30.
- ⁴ Lov om born utanom ekteskap av 21. desember 1956, § 1.
- ⁵ Lov om innkreving av underholdningsbidrag m.v. av 9. desember 1955, § 17.
- ⁶ *Op.cit.*, Lov om born utanom ekteskap, § 25.
- ⁷ *Ibid.* § 4.
- ⁸ Vincent, Clark, E., «Unmarried Fathers and the Mores: «Sexual Exploiter» as an Ex Post Facto Label», *American Sociological Review*, 1960, Vol. XIV, p. 45.
- ⁹ Holter, Harriet, «Kjønnsroller og sosial struktur», i *Kvinnens liv og arbeid*, Stockholm, 1962, pp. 71—110.
- ¹⁰ Øyen, Else: «Ekteskap som problemløsning blant ugifte mødre», *Tidsskrift for samfunnsforskning*, nr. 4, 1966.

KAPITTEL IX

- ¹ Se Kapittel XI.
- ² Grønseth, Erik: *Sjøfolks familieforhold og mannsadskilte mødre*. Stensilert. Oslo 1961, p. 70.
- ³ *Hvem som tar vare på barnet om dagen.*

	Relative tall
Moren selv	44
Daghjem	26
Barnets mormor	17
Hushjelp	3
Andre	10
	100 prosent
	N = 77

KAPITTEL X

- ¹ Se f. eks. Svalastoga, Kaare: *Prestige, Class and Mobility*, København 1960.
- ² Se Kapittel III.
- ³ Det dreier seg her om den kommunale morstrygd som ble vedtatt av Oslo bystyre 20. juni 1962 og godkjent av Kommunal- og Arbeidsdepartementet 1. august s.å. Hvor intet annet er nevnt, er det hele tiden denne morstrygd som i det følgende blir omtalt. Den statlige morstrygd kom først til anvendelse 1. januar 1965, dvs. etter at vår undersøkelse var avsluttet, men dens selektive virkning vil sikkert være av samme art som den kommunale morstrygd.
- ⁴ I avdelingen for morstrygden på Trygdekontoret i Oslo kommune foreligger det ifølge fullmektig Midttun ingen statistiske eller summariske opplysninger om hvilke kategorier av ugifte mødre det er som mottar morstrygd.
- ⁵ Se Kapittel IV.
- ⁶ Lindbekk, Tore: «Utdannelsen i Norge», *Det norske Samfunn*, Oslo 1966, Tabell 5, Kap. 5, p. 31.
- ⁷ Denne liste over kunnskapsområder ble utarbeidet av cand. psychol. Bjørg Grønseth til bruk ved en husmorundersøkelse.
- ⁸ Grønseth, Bjørg: *En undersøkelse av busmødres sosiale situasjon og deres behov for opplysning og veiledning*. Tabellhefte, Oslo 1965, p. 104.
- ⁹ Jeg er Oslo Ligningsvesen meget takknemlig over at man der tok seg tid til å lage de mange tabeller som var nødvendig for en slik oversikt. Vi retter dessuten en særskilt takk til Oslo kommune som finansierte denne delen av undersøkelsen.
- ¹⁰ Sekretær Gercken ved Oslo Ligningsvesen har vært behjelpelig med denne korreksjon.
- ¹¹ Kost for mor og barn ble satt til kr. 250.— og losji ble satt til kr. 100.— pr. måned.

12 *De ugifte mødres boligforhold.*

T a b e l l 4.	Relative tall
Bor hos foreldre	47
Leier værelse	13
Leier leilighet	12
Eier egen leilighet (eget hus)	12
Bor hos annen familie eller venner	8
Bor hos arbeidsgiveren	6
Annet	2

100 prosent

N = 77

- ¹³ *Antall rom til rådighet for mor og barn.*

Tabell 5.	Relative tall
Mindre enn ett rom	30
Ett rom	52
Ett og et halvt rom	2
To rom	8
Uoppgitt, uten fast bopel	8
	100 prosent
	N = 77

- ¹⁴ *Statistisk Årbok for Oslo by 1962, Tabell 77 A, p. 67.*

- ¹⁵ *Den ugifte mors husleie pr. måned (uten varme).*

Tabell 6.	Relative tall
Ingen husleie	27
1—100 kroner	26
101—200 kroner	26
201—350 kroner	5
Losji en del av lønnen	11
Ikke oppgitt	5
	100 prosent
	N = 77

- ¹⁶ *Den enslige moder.* Betænkning afgivet af en af Danske Kvinders Nationalråd og Dansk Kvindesamfund nedsat kommission. København 1953.
- ¹⁷ *Ensamstående mödrars sociala och ekonomiska förhållanden år 1955.* Sveriges officiella statistik. Stockholm 1957.

KAPITTEL XI

- ¹ Svalastoga, Kaare, «The Family in Scandinavia», *Marriage and Family Living*, XVI, 1954, p. 377.
- ² Karlsson, Georg: «Familjen», i E. Dahlström (red.): *Svensk samhällsstruktur i sociologisk belysning*. Stockholm 1959, p. 271.
- ³ Kinsey, A. C., W. B. Pomeroy and C. E. Martin: *Sexual Behavior in the Human Male*, London 1948, pp. 327—93.
- ⁴ Manniche, Erik: «Om brug af svangerskabsforebyggende midler i en stor dansk provinsby», Særtryk af Bibliotek for Læger, København 1963, p. 115.

- ⁵ Se for eksempel Sydney H. Croog: «Aspects of the Cultural Background of Premarital Pregnancy in Denmark». *Social Forces*, XXX, 1951, pp. 215—19.
- ⁶ The 8th International Seminar on Family Research, Oslo 1963, hadde som emne: *The Decision to Marry*. Rapportene fra dette seminar er samlet i *Acta Sociologica*. Vol. 8, Fasc. 1—2, København 1964.
- ⁷ Tjensvoll, Hanne-Marie: «Dispensasjonsekteskap». Rapport utarbeidet for Departementet for familie- og forbrukersaker. Oslo 1961, pp. 9—10.
- ⁸ Manniche, Erik et Kaare Svalastoga: «La Famille en Scandinavie», stensil, København 1965, Tabell 12, p. 32.
- ⁹ Trost, Jan: «Äktenskapets Upplösning» i G. Karlsson och J. Trost (red.): *Familjen i Samhället*, Stockholm 1965.
- ¹⁰ Nieminen, Armas, «Premarital Pregnancy in Finland», stensilert artikkel, Tampere 1963.
- ¹¹ Sundt, Eilert: *Fortsatte Bidrag angaaende Sædeligheds-Tilstanden i Norge*, Christiania 1864.
- ¹² Hansen, Georg: «Kvinde og mand», i A. Steensberg (red.): *Dagligliv i Danmark i det 19. og 20. århundrede*, vol. 1, København 1963, p. 16, i Erik Manniche et Kaare Svalastoga: «La Famille en Scandinavie», stensil, København 1965, p. 29.
- ¹³ Sundt, Eilert: *Om Giftermaal i Norge*, Christiania 1855, pp. 206—207.
- ¹⁴ Rygg, Nicolai: *Om Børn, fødte udenfor Ægteskab*, Kristiania 1907, pp. 28—29.
- ¹⁵ Se Kapittel III.
- ¹⁶ Skajaa, Kr., «Antallet av aborter og svangerskapsavbrytelser i Norge», *Innstilling fra Straffelovrådet om adgangen til å avbryte svangerskap*. Avgitt i juni 1956, pp. 70—90.
- ¹⁷ *Ibid*, pp. 112—22, R. Lütcherath Lühn, «Rådgivningsarbeidet for abortspøkende kvinner».
- ¹⁸ *Ibid*, p. 114.
- ¹⁹ *Ibid*, p. 119.
- ²⁰ Upublisert stensil fra Rikstrygdeverket, Oslo 1965. Helsedirektør Karl Evang opplyste i et TV-program, august 1966, at antallet av innvilgede aborter i 1965 var 3455.
- ²¹ Lindahl, J.: *Somatic Complications Following Legal Abortion*, Stockholm 1959, p. 182.
- ²² *Op.cit.* *Innstilling fra Straffelovrådet*, Kr. Skajaa: «Skadelige følger av svangerskapsavbrytelser», pp. 91—98.
- ²³ Skajaa, *op.cit.* p. 26.
- ²⁴ *Ibid*, p. 26.
- ²⁵ Manniche, Erik: «Abortion as Mass Behavior», *Sociologiske Meddelelser*, 10. serie, 1965, pp. 80—85.
- ²⁶ Palme, Jacob: *Fri abort*, Malmö 1964.

- ²⁷ Manniche, Erik: «Project Abort», stensil, København 1963/64.
- ²⁸ Kinsey, A. C.: «Illegal Abortion in the United States», from M. S. Calderone (ed.): *Abortion in the United States*, New York 1958.
- ²⁹ *Statistisk Årbok for Norge, Folkemængdens bevægelse, Oslo helse- råds beretninger*, m. fl.
- ³⁰ Adopsjonsstatistikk 1963, N.O.S. A-109, p. 4.
- ³¹ *Ibid.*, p. 5.
- ³² Se Kapittel V.
- ³³ *Op.cit.* Adopsjonsstatistikk.
- ³⁴ Se Kapittel III.
- ³⁵ Vincent, Clark, E.: *Unmarried Mothers*, New York 1961, pp. 185—200.

KAPITTEL XII

- ¹ Bernstein, Rose: «Are we still stereotyping the Unwed Mother?» *Social Work*, vol. 5, July 1960, pp. 22—38.
- ² Goldsmith, Jane K. «The Unmarried Mother's Search for Standards», *Social Casework*, Vol. 38, No. 2, Feb. 1957, p. 69. Sitert av Bernstein: *op.cit.*
- ³ Josselyn, Irene, M., «What We Know About the Unmarried Mother», Upublisert artikkel, June 1953. Sitert av Bernstein: *op.cit.*
- ⁴ Young, Leontine: *Out of Wedlock*, New York 1954, p. 22.
- ⁵ Vincent, Clark E.: *Unmarried Mothers*, New York 1961, p. 262.
- ⁶ *Ibid.*, p. 180.
- ⁷ Christensen, Harold T., «Cultural Relativism and Premarital Sex Norms», *American Sociological Review*, XXV, No. 1, Feb. 1960, pp. 31—39.
- ⁸ Goode, William J., «Illegitimacy in the Caribbean Social Structure», *American Sociological Review*, XXV, No. 1, Feb. 1960, pp. 21—30. Goode, William J., «Illegitimacy, Anomie and Cultural Penetration», *American Sociological Review*, XXVI, No. 6, Dec. 1961, pp. 910—925.
- ⁹ Vincent, *op.cit.*
- ¹⁰ Sundt, Eilert: *Om Sædeligheds-Tilstanden i Norge*, Christiania 1857.
- ¹¹ Sundt, Eilert: *Fortsatte Bidrag angaaende Sædeligheds-Tilstanden i Norge*, Christiania 1864.
- ¹² Rygg, Nicolai: *Om Børn, fødte udenfor Ægteskab*, Kristiania 1907, pp. 22—23.
- ¹³ Dette er blitt hevdet i tre artikler av Astor Reigstad, *Orientering* 1966, Nr. 7, 8 og 9. Påstanden er dog ikke dokumentert og forfatteren utelater f. eks. et vesentlig punkt når han ikke diskuterer

de forskjellige sosiale klassers holdning til abort. Det er rimelig å anta at middelklasse-normene er de mest fordømmende overfor abort, spesielt den illegale, liksom åpenheten omkring emnet, og dermed lettere adgang til «adresser», er større i de lavere sosiale lag.

¹⁴ Lov om enke- og morstrygd av 20. juni 1964.

¹⁵ Det er ennå for tidlig å si noe om hvorvidt den nye Lov om sosial omsorg av 5. juni 1964, kan bøte på disse forhold.

¹⁶ Calverton, V. F., «The Illegitimate Child», in *The New Generation*, New York 1930, pp. 201—206.

REGISTER

- Abort 111–112
- illegal 18, 146–147
 - legal 145–146
 - press fra foreldre til barnets far 112
 - som selektiv faktor 144–147
- Adopsjon 59, 60, 68, 113
- som selektiv faktor 149–150
- Adopsjonsfrekvensen 161
- Adopsjonsprosenten 62
- Akseptbarhets-indeks 106
- Alder 32, 41, 77
- fedrenes 37, 42
 - mødrenes 42, 67
- Aldersfordeling 26–27, 51–55
- Aldersfordelinger i og utenfor ekteskap 20–23
- Aldersspesifikke utenomekteskapelige fertilitetsrater 23
- Antallet og fordelingen av ugifte mødre 48–57
- Arbeidsgivere 89
- Arbeidsplassen 89
- Artium 121
- Arv etter faren 103
- Barn, antall, ugifte mødre 53, 56
- Barn, oppholdssted 65
- pass og stell 114–116
 - i privat pleie 62
- Barnehjem 64, 65
- Barnetall 51–55
- Barnetrygd 127
- Barnetrygdens registre 71
- Barnevernskontoret 134
- Bekjentskap med fedrene for graviditet 93
- Bidrag 131
- Bidragfogden som institusjon 29–30
- Bidragsplikt 103
- Boligforhold 127–131, 133
- Bopel, fedrene 36
- foreldrenes 43–44
 - Oslo som 31–32
- Bortadoptering se Adopsjon
- By og bygd 24
- Daghjem 115
- Dansk undersøkelse 134–135
- Ekteskap med andre enn barnets far 59
- med barnets far 44, 59, 66
 - forutsatt 95–97
 - som selektiv faktor 142–143

- Ekteskap, årsak til manglende 99–100
- Ekteskapsforventning 95–96
- Ekteskapsønske 102
- Farskapet, godtaking 46
- Farskapssak 29
- Fedrene 36–39
- alder 37, 94
 - bopel 36
 - forholdet til 99–103
 - fødested 36
 - gifte 44, 94, 101
 - lengden av bekjentskapet 95
 - separerte 44
 - sivilstand 38
 - yrke 38–39, 94
- Fedrene og den ugifte mor 94–108
- Finnmark 24
- Folkehøyskole 120
- Folkeskole 120
- Foreldre gift etter at barnet var født 44
- Foreldrene, morens forhold til 82–86
- bekjentskap med barnefarene 96
 - reaksjon på den ugifte datters graviditet 82–86, 109
- Forlovelse 96–97, 100, 141
- Forsørgertrygd 29
- Frue-tittelen 87
- Fødsler utenfor ekteskap 148–149
- Førekteskapelige seksuelle forbindelser 140
- Før-gifte, barn utenfor ekteskap 75
- enslige mødre 78–80
 - kvinner med barn 54
- Geografisk fordeling 51–55
- Gifte fedre 44
- Giftermålsalder 34
- Giftermålsfrekvensen 161
- Giftermålsraten blant ugifte mødre 108
- Graviditet, første reaksjon på 110
- Helserådet 134
- Heterogami 39–43
- Hjemme, besøk 86
- Hjemmeboende 85
- Homogami 39–43
- Husmorvikar 115, 132
- Husleie 129
- Høyskole 121
- Illegal abort 18, 146–147
- Inntekter 124–127
- Intervjusituasjonen 80
- Intervju-undersøkelsen, grunnlaget for utvalget 73–76
- vurdering av utvalget 76, 78
- Krigsbarna 17
- Kultur-absolutisme 155
- Kultur-relasjonistiske syn 155
- Kultur-relativistiske teori 154

- Kvaksalvere 111
 Københavnsk undersøkelse
 134–135
- Legal abort 145–146
 Legitimering 66–67
 Levendefødte utenfor ekteskap
 18–19, 25
 – – etter morens alder 26
- Mors- og enkestønad 56
 Mørstrygd 29, 48, 115, 119,
 120, 124, 127
 Mødrehygienekontoret 134, 163
- Naboer 97–98
 – forholdet til 86–88
 Nord-Norge 24
- Offentlig stilling, ugift mor i
 11–12
- Oppfostringsbyrde, fordeling
 av 104–105
- Oslo 24–27, 29–47
 – aldersfordeling for ugifte
 mødre 26–27
 – som bopel 31–32
 – som mors fødested 32
- Prevensjon 110–111, 140
 Privat pleie, barn i 62
 Prostitusjon 141
- Realskole 121
 Reproduksjonsrater i og utenfor
 ekteskap 20–23
- Samfunnet holdning, den
 ugifte mors egen oppfatning
 av 89–90
- Sanksjoner, uformelle, sosiale 10
 Seksuell atferd, ugifte kvinners
 139–141
- Seksuelle forbindelser, forekte-
 skapelige 140
- Seksuelt forhold, aksepterbare-
 heten av 94–99
- Seleksjonsprosessen 138–152
 Separerte fedre 44
 Sivilstand, fedrene 38
 – foreldrene 44, 45
- Slektsnavn 103
- Sosial bakgrunn, den ugifte
 mor 118–137
- Sosiale omgivelser 82–93
 – sanksjoner, uformelle 10
- Sosialstilling 158
 – foreldre 41
- Spebarnsdødelighet 59
- Stefedre 161
- Svangerskap, uønsket 162
 – ønsket 162
- Svangerskapsavbrytelse, se Abort
- Svensk undersøkelse 135
- Svik 99–100
- Sykdom, barnet 115, 132
- Sysselsettingsgrad 54, 55, 56
- Tenåringsmødrenes andel i
 barnekullene 20
- Trygdekassen 134
- Trøndelag 24
- Uformelle sosiale sanksjoner 10

- Ugift mor, begrepet 12–13
 - – hvem er det som blir 153–159
 - – og barnet 109–117
 - – og fremtiden 159–164
- Ugifte fedres rettslige og sosiale stilling 103–105
 - kvinners seksuelle atferd 139–141
 - mødre, aldersfordeling i Oslo 26–27
 - – antall 58
 - – gruppen 150–151
 - – i forhold til antall ugifte kvinner, fylkesvis 53
 - – som sosialt problem 164–165
- Ungdomsskole 120
- Universitetsutdanning 121
- Utdanning 34
 - ugifte mødre 120–124
- Utdannings-stønaden 160
- Utenomekteskapelige fødsler, antallet av 14–28
- Uønsket ekteskap 100–101
- Vennekrets 88–89, 98
- Venner, tidligere og nye 88–89
- Vest-Agder 24
- Videreutdanning 122
- Yrke 33, 51–55
 - til fedrene 38
 - til foreldrene 43
- Yrkesforhold 54–55
- Yrkesfrekvens 56, 160
- Yrkesgruppetilhørighet 35
 - fedrene 39
 - ugifte mødres 118–120
- Yrkesutdanning, se Utdanning
- Økonomi 124–127